

T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL RASYO
ANALİZİ İLE 2008 GLOBAL FİNANS KRİZİ ÖNCESİ VE
SONRASI KÂRLILIK ORANLARININ KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ**

Elif DEMİREL

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM PROGRAMI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Zeynep Dina ÇAKMUR YILDIRTAN

İstanbul, Aralık 2017

**T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL RASYO
ANALİZİ İLE 2008 GLOBAL FİNANS KRİZİ ÖNCESİ VE
SONRASI KÂRLILIK ORANLARININ KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ**

**Elif DEMİREL
(152008008)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM PROGRAMI**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Zeynep Dina ÇAKMUR YILDIRTAN**

İstanbul, Aralık 2017

T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL RASYO
ANALİZİ İLE 2008 GLOBAL FİNANS KRİZİ ÖNCESİ VE
SONRASI KÂRLILIK ORANLARININ KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ**

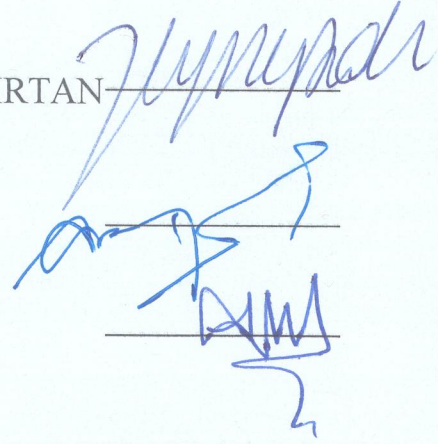
Elif DEMİREL
(1520080088)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM PROGRAMI

Tezin Enstitüye Teslim Edildiği Tarih :
Tezin Savunulduğu Tarih : 22.12.2017

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Zeynep Dina Çakmur YILDIRTAN
(Marmara Üniversitesi)

Diğer Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Hakan TAŞTAN
(Okan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin MERT
(Okan Üniversitesi)

İstanbul, Aralık 2017

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans tez çalışmamın başından sonuna kadar beni destekleyen çalışmalarında beni yönlendiren Danışman Hocam Doç. Dr. Zeynep Dina ÇAKMUR YILDIRTAN ‘a, araştırmanın uygulama aşamasında bana yardımcı olan Vakıflar Bankası Yatırımcı İlişkileri Uzmanı Yusuf YILMAZ ve Marmara Üniversitesi Doktora Öğrencisi Nadira SEYİDOVA’ ya teşekkürlerimi sunarım.

Üzerimdeki emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim, hayatımın her anında yanımda olan benden sevgilerini hiç bir zaman esirgemeyen annem Serpil DEMİREL, babam Mehmet DEMİREL ve kardeşim Yunus DEMİREL’e sonsuz sevgi ve minnet duygularımı sunarım.

Aralık, 2017

Elif DEMİREL

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ	x
TABLO LİSTESİ	xi
GRAFİK LİSTESİ	xii
BÖLÜM 1. GİRİŞ VE AMAÇ	1
BÖLÜM 2. BANKACILIK SEKTÖRÜ	5
2.1. BANKA VE BANKACILIK KAVRAMI	5
2.2. DÜNYADA BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	10
2.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ	13
2.3.1. Geçmişten Günümüze Türk Bankacılık Sektörünün Gelişimi	14
2.3.1.1. Osmanlı Döneminde Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	15

2.3.1.2.Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılığı	17
2.3.1.2.1. Milli Bankalar Dönemi (1923-1932)	17
2.3.1.2.2. Özel Amaçlı Devlet Bankaları Dönemi (1933-1944)	18
2.3.1.2.3. Özel Bankaların Geliştiği Dönem(1945-1959).....	19
2.3.1.2.4. Planlı Dönem (1960-1980)	20
2.3.1.2.5. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi(1980 Sonrası)	21
2.3.2. Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar	26
2.3.2.1. Özel Bankalar	26
2.3.2.2. Kamu Bankaları	26
2.3.2.3. Karma Bankaları	26
2.3.2.4. Yabancı Bankalar	27
2.3.3. Hukuki Kuruluşlarına Göre Bankalar	28
2.3.3.1. Bireysel Girişim Şeklinde Kurulmuş Bankalar	28
2.3.3.2. Ticaret Şirketleri Şeklinde Kurulmuş Bankalar	29
2.3.3.3. Kanunla Kurulmuş Özel Statülü Bankalar	29
2.3.4. Faaliyet Konularına Göre Bankalar	29
2.3.4.1. Ticari Bankacılık	29
2.3.4.2. Yatırım Bankacılığı	30
2.3.4.3. Katılım Bankacılığı	30
2.3.4.4. Holding Bankacılığı	30
2.3.5. Türk Bankacılık Sisteminde Düzenleyici Ve Denetleyici Kuruluşlar	31

2.3.5.1. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)	31
2.3.5.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)	32
2.3.5.3. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK).....	34
2.3.5.4. Türkiye Bankalar Birliği (TBB)	36
2.3.5.5. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)	37
2.4. AVRUPA BİRLİĞİ (AB) BANKACILIK SİSTEMİ	37
2.4.1. AB Bankacılığının Oluşumu ve Finansal Bütünleşmesi.....	38
2.4.2. Maastricht Anlaşması Öncesi Dönem	39
2.4.3. Avrupa Ödemeler Birliği.....	42
2.4.4. Roma Anlaşması ve Yeni Avrupa	44
2.4.5. Birinci Bankacılık Yönergesi	46
2.4.6. Tek Pazar Süreci, Ekonomik ve Parasal Birlik	48
2.4.7. İkinci Bankacılık Yönergesi	51
2.4.8. Avrupa Tek Senedi	53
2.4.9. Maastricht Anlaşması Sonrası Dönem	54
2.4.9.1. Euro	55
2.4.9.2. Avrupa Merkez Bankası ve Merkez Bankaları Sistemleri	56
2.5. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN AB BANKACILIK SİSTEMİNE	
İNTEGRASYONU.....	59
2.5.1. Türk Bankacılığının Yeniden Yapılandırılması.....	59
2.5.1.1. Türk Bankacılık Sistemi Yeniden Yapılandırma Hedefleri ..	60
2.5.1.2. Bankacılık Sektörüne Güvenin Yeniden Tesisi	62

2.5.1.3. 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sisteminde İşleve Yönelik	
Yeniden Yapılanmalar	63
2.5.1.3.1. Merkez Bankasının Yeniden Yapılanması	63
2.5.1.3.2. Finans Kurumlarının Katılım Bankasına Dönüşmesi.	65
2.5.1.3.3. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun	
(BDDK) Kurulması	68
2.5.1.3.4. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) Bankalarının	
Yeniden Yapılandırılması	70
2.5.1.3.5. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı	
(BSYYP)	72
2.5.1.3.6. Özel Bankacılık Sisteminin Daha Sağlıklı Bir Yapıya	
Kavuşturulması	73
2.5.2. 2008 Krizi ve Türk Bankacılık Sistemine Etkileri	75
2.5.2.1. Personel ve Şube Sayısı	79
2.5.2.2. Krediler	80
2.5.2.3. Takipteki Alacaklar	81
2.5.2.4. Mevduat	82
2.5.2.5. Karlılık	82

BÖLÜM 3. FİNANSAL ANALİZ YÖNTEMLERİ84

3.1. FİNANSAL ANALİZİN TANIMI VE ÖNEMİ 84

3.2. FİNANSAL ANALİZİN KAPSAMI VE AMACI 85

3.2.1. Finansal Analiz Yöntemleri	87
3.2.2. Karşılaştırmalı Tablolar Analizi	88
3.2.3. Eğilim Yüzdeleri Yöntemi	88
3.2.4. Dikey Yüzde Yöntemi	89
3.2.5. Rasyo Analizi (Oran Analizi) Tekniği	89
3.2.5.1. Tekniğin Kullanım Amacı	90
3.2.5.2. Tekniğin Uygulanışı.....	90
3.2.5.3. Oranların Seçimi	91
3.2.5.4. Rasyo Analizinde Kullanılan Oranlar	92
3.2.5.4.1. Likidite Oranları	92
3.2.5.4.2. Faaliyet Oranları	93
3.2.5.4.3. Karlılık Oranları	94
3.2.5.4.4. Finansal Yapı Oranları	95
3.2.5.4.5. Piyasa Değeri Oranları	96

BÖLÜM 4. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ'NÜN FİNANSAL RASYO ANALİZİ İLE 2008 GLOBAL FİNANS KRİZİ ÖNCESİ VE SONRASI KÂRLILIK ORANLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİNE İLİŞKİN UYGULAMA.....98

4.1. TEZİN AMACI VE KAPSAMI	98
4.2. METODOLOJİ VE VERİLER	98

4.3. SERİLERİN DURAĞANLIĞININ SINANMASI	100
4.4. KATSAYILARIN İSTİKRARININ SINANMASI	102
4.5. FARKLI ÖRNEKLEMLERİN SINANMASI (CHOW BREAKPOINT TEST)	104
4.6. VAR MODELİ	107
4.7. VARYANS AYRIŞTIRMA BULGULARI	108
4.8. TÜM BULGULARIN YORUMLANMASI	109
 BÖLÜM 5. SONUÇ VE ÖNERİLER	111
 KAYNAKLAR.....	118
 EKLER	131
 ÖZGEÇMİŞ	135

ÖZET

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL RASYO ANALİZİ İLE 2008 GLOBAL FİNANS KRİZİ ÖNCESİ VE SONRASI KÂRLILIK ORANLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Türk bankacılık sektörü, finansal liberalleşme hareketleri sonrasında belirli aralıklarla krizlere maruz kalmıştır. 2001 krizi genel anlamda, zayıf bankacılık sisteminden ve sıcak paraya aşırı güvenmekten kaynaklanmıştır. Dolayısıyla Türkiye ekonomisi, son dönemlerin en büyük daralmasını yaşamıştır. Bu dönemde bankalar olumsuz etkilenmiş ve çok sayıda banka iflas etmiştir. 2008 krizinden sonra ülkelerin merkez bankaları, farklı para politikaları uygulamışlardır. Başlangıçta kriz, global finansal kriz olarak hissedilmiştir. Daha sonra da Avrupa’da devlet borç krizi şeklinde ortaya çıkmış ve finans kesimini etkilemiştir. Bu çalışmada Türk bankacılık sektörünün 2008 finansal krizi öncesi ve sonrasındaki kârlılık oranları değerlendirilmiştir. Araştırmada finansal rasyo analizi ile karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık sektörü, 2008 krizi, AB bankacılık sistemi, rasyo analizi

Tarih: 22.12.2017

ABSTRACT

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE RATE OF PREVALENCE AND AFTER 2008 GLOBAL FINANCE CRISIS OF TURKISH BANKING SECTOR USING FINANCIAL RATION ANALYSIS

The Turkish banking sector has been exposed to crises periodically after the financial liberalization movements. The 2001 crisis in general meaning, was due to the weak banking system and excessive confidence for the hot money. Therefore, the Turkish economy has been suffering the significant constriction in recent time. During this period, banks were negatively affected, and many banks went bankrupt. After the 2008 crisis developed and developing central banks began to implement traditional and non-traditional monetary policies. The crisis, initially felt like a global financial crisis, has become a state debt crisis in Europe. Later on, it affected the European financial sector. In this thesis, the profitability ratios of the Turkish banking sector before and after the 2008 financial crisis were evaluated. The financial ration analysis was used for the comparative analysis.

Key words: Banking sector, 2008 crisis, EU banking system, ratio analysis

Date: 22.12.2017

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABM	: Avrupa Merkez Bankası
AEPB	: Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AK	: Avrupa Konseyi
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AMBS	: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
APS	: Avrupa Para Sistemi
AT	: Avrupa Topluluğu
ATS	: Avrupa Tek Senedi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik
ILO	: Uluslararası İş Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu/ International Monetary Fund
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülleri
KOİ	: Kamu Ortaklığı İdaresi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü / Organisation for Economic Co-operation and Development
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÖBANK	: Türkiye Öğretmenler Bankası

ŞEKİL LİSTESİ (LIST OF FIGURES)

SAYFA NO

Şekil 2.1 Banka Faaliyet Süreçleri 8

TABLO LİSTESİ (LIST OF TABLES)

SAYFA NO

Tablo 2.2	Kredilere İlişkin Banka Sıralaması	82
Tablo 2.3	Sektörün Şube Sayısının Banka Grupları Bazında Dağılımı (Adet).....	87
Tablo 3.1	Finansal Analiz Tarafları ve Amaçları.....	95
Tablo 4.3	ADF Birim Kök Testi Bulguları	109
Tablo 4.6	Aktif Karlılık Oranı(ROA) Değişkenine Ait Kırılma Dönemleri.....	113
Tablo 4.7	Öz Kaynak Karlılık Oranı(ROE)Değişkenine Ait Kırılma Dönemlerindeki Chow Breakpoint Test Bulgular	114

GRAFİK LİSTESİ (LIST OF GRAPHICS)

	<u>SAYFA NO</u>
Grafik 4.1 Serilerin Düzey Değerleri Zaman Grafiği	107
Grafik 4.2 Fark Serilerinin Zaman Grafiği	109
Grafik 4.4 Akfif Karlılık Oranı(ROA)'nın Diğer Değişkenlerle Cusum of Squares Grafiği	111
Grafik 4.5 Öz Kaynak Karlılık Oranı(ROE)'nın Diğer Değişkenlerle Cusum of Squares Grafiği	111

1. BÖLÜM: GİRİŞ VE AMAÇ

Bankalar, bireylerin belli zaman dilimlerinde kullanmadıkları parayı toplamak suretiyle kredi ve plasman şeklinde işleten, bunun yanı sıra, hisse senedi ve tahvillerin alımı ve satımlarına aracılık işlevini gören, para gönderimi, kasa kiralama, senetlerin tahsil edilmesi, emanetlerin kabulü, teminatlar, döviz alım/satım işlemlerini yerine getiren finansal kuruluşlar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, para arz/talebi dengesinin sağlanmasını temin ederek halkın küçük çaptaki mevduatlarını toplama suretiyle önemli fonlar yaratır ve bireysel tasarruflar ile karşılanamayacak kadar önemli kredi verebilmektedirler. Finansal sermayenin oluşmasına hizmet eden bankalar, plasman vadesinden daha uzun dönemde kredi sağlama imkânına sahip olmaktadır.

Bankalar; vatandaşların belirli süreler için kullanmadıkları paraları toplayarak kredi ve plasman tarzında işleten, hisse senedi ve tahvil alım satımına aracılık eden, para havalesi, kasa kiralama, senet tahsili, emanet kabulü, teminat verme, döviz alım satımı yapma gibi işleri gören finansal kuruluşlardır. Para arz ve talebi arasında denge kurulmasını temin ederek halkın küçük tasarruflarını toplama suretiyle büyük fonlar yaratır ve bireysel tasarruflarla sağlanamayacak derecede önemli krediler verebilirler. Parasal sermayenin oluşumuna hizmet eden bankalar, kendilerine yapılan plasmanın vadesinden daha uzun vadede kredi verme imkânına sahiptirler.

Ekonomide finansal politikalarının önemli unsurlarından biri durumundaki bankalar, ülkelerin ekonomik yapıları ve gereksinimleri doğrultusunda kanunlarla kontrol altına alınmıştır. Yaptıkları işlevler bakımından ülke kalkınmasındaki rolleri, bankaları küresel çapta düzeyde kendine özgü finansal kuruluşlar haline getirmiştir. Yaşadığımız çağda bankalar, işlemlerin karmaşık ve çeşitliliğinden dolayı geleneksel dönemlerin bankalarından daha farklı ve seçkin bir kurum özelliğindedir.

Bankacılık sektörü; para, kredi, yatırımlar, hizmet sunulması alanlarında çeşitli işlemleri yerine getiren kuruluşları kapsar. Diğer taraftan mevcut öz kaynaklarıyla birlikte bireylerin mevduatları ve farklı kaynaklardan sağlanan imkânları kullanmak suretiyle para ve kredi ticaretini sürdüren, bunun yanı sıra finansal ve toplumsal işlere

katılımla birlikte ekonomiye önemli katkıları olan ticari işletmeler olmaktadır. Diğer kurumlarda para ile mal mübadelesi söz konusuysen, bankalarda para ile para değişimi gerçekleştirilmektedir.

Finans sektöründe artan rekabetle birlikte bankalar, yeni ürünlere yönelmiştir. Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler de bu sektörün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bankacılık sektörü 90'lı yıllardan başlayarak internet ve mobil teknolojileri ilk kabul eden sektörler arasında yer almıştır. Bireylere düşük maliyetlerle istedikleri an ve yerde katma değeri yüksek hizmet vermeye başlamışlardır.

1990'larda bankacılık sektörü finansal yapısında büyük çapta bozulmalar ortaya çıkmıştır. Bunlar, zaten riskli çalışan bankaların risklerinin daha da büyük ölçüde meydana geldiği ortamda hizmetlerini sürdürmelerine yol açmıştır. Sözü edilen yıllardan önce alınmış olan kararlarla yapılan düzenlemelerin bankacılık sektörünü güç durumda bıraktığı söylenebilir. Merkez Bankası ve Devlet Hazinesi, yeni düzenlemeler gerçekleştirememiş, dolayısıyla bankalardaki nakit yönetimi ilkelerini dikkate almayarak, yabancı fonlara yönelme söz konusu olmuştur. Borçlanma suretiyle sağlanan döviz kaynakları, TL üzerinden gelir getiren araçlara yatırılmış veya TL üzerinden kredi verme yoluna gitmişlerdir. Bu doğrultuda bankalarda bulunan döviz varlıklarıyla yükümlülükler arasındaki farkın artış göstermesine yol açmıştır. Makro problemlerin giderek artması sonucunda da 1994'te büyük çapta bir kriz yaşanmıştır. Bu çerçevede ekonomik aktiviteler yavaşlayarak Türk lirasının döviz karşısındaki değeri de giderek azalmaya başlamıştır. Finansal sisteme duyulan güvenin güçlenmesini sağlamak için de tasarruf hesaplarına devlet güvencesi getirilerek sorunlar aşılmaya çalışılmıştır. Aynı yılda Türkiye'de ortaya çıkan kriz neticesinde de çeşitli bankalar tasfiye sürecine girmişlerdir. Yaşanan krizin negatif etkileri kısa zamanda aşılmaya çalışılsa da bu yıllarda ortaya çıkan istikrarsızlıklardan dolayı çoğu bankalar birtakım yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır.

2000 yılı Kasım ayında ve 2001 yılı Şubat ayında ortaya çıkan krizlerde ise; öncelikle faiz riskleri daha sonra da faiz ve kur riskleri sonucunda ciddi kayıplar oluşmuştur (Türkiye Bankalar Birliği, 2012: 25). Aynı yıllarda çoğu bankalar Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kapsamındaki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir. Bu dönemin, Türkiye açısından

oldukça güç bir dönemi yansıttığı söylenebilir. Ortaya çıkan krizin etkilerini gidermek, ekonomiyi tekrar düzenleyebilmek amacıyla “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” yürürlüğe girerek uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu program, ekonominin dış şoklara direncinin artırılması, enflasyonun daha düşük seviyelere çekilmesi, kamusal borçların normal bir seviyeye indirilmesi, mali reformların tamamlanmasını ve sektörün güçlenmesini hedeflemiştir. Bu süreçte, kriz dolayısıyla güç kaybına maruz kalan bankalar giderek sermaye artırımına başlamıştır. Artımı gerçekleştiremeyen bankalar da birleşme kararı almış veya TMSF kapsamına alınmıştır. Dolayısıyla ülkede bankaların sayılarında da azalma meydana gelmiştir.

2002’den sonra da giderek daha istikrarlı bir büyüme gözlemlenmiştir. Kriz sonrası problemleri de artık çözülmeye başlanarak, devamlı artış gösteren GSYH ’ya ulaşılmıştır. Bununla birlikte 2008 yılının sonlarına doğru GSYH ’da ani ve devamlı daralmalar oluşmuş, tasarruf açıkları görülerek, faiz ve enflasyon oranları dengesizliği görülmüştür. Neticede ise bütçe açıkları artış gösterirken, sermaye girişlerinde ise azalmalar yaşanmıştır. Söz konusu dönemde tekrar ortaya çıkan kriz, yalnızca ülkemizde değil dünya genelinde kendini gösteren ciddi bir krizdir. 2008 global krizi olarak da ifade edilen bu dönemden sonra, 2009 yılının tüm dünya ekonomileri açısından oldukça güç olduğu söylenebilir. Yalnızca finans sektöründe değil, aynı zamanda diğer sektörlerde de etkisini sürdüren krizin ardından, G20 ülkeleri, çeşitli tedbir paketlerine yönelik kararlar almıştır. Bu bağlamda kamu, para ve finans politikalarıyla ekonomiye müdahaleler söz konusu olmuştur. Merkez bankaları da faiz düşürme yoluyla piyasaya nakit desteği sağlamıştır. Bunun yanı sıra, devlet tarafından sermaye destekli önlemler alınmıştır. Piyasaların da bu duruma hızla tepki vermesiyle birlikte kısa sürede toparlanma sürecine gidilmiştir. Daha önceki krizlerde de görüldüğü gibi, 2008 krizinden sonraki dönemde de banka sayılarında azalmalar söz konusu olmuştur.

2010 yılından başlayarak global krizin etkileri de giderek azaltılmaya başlamıştır. Ortaya çıkan krizin ekonomide yarattığı daraltan etkileri ortadan kalkarak büyümeye yönelik çalışmalar tekrar gündeme gelmiştir. Finans sektörünün yeniden canlanması amacıyla da bu sektöre sermaye desteği sağlanmıştır.

Tezin amacı; Türk Bankacılık Sektörünün 2003 Ocak- 2017 Eylül dönemini kapsayan verileri kullanılarak 2008 yılında ortaya çıkan küresel finansal kriz öncesi ve sonrası dönemde karlılık oranlarında istikrarını koruyup koruyamadığını ölçmek ve değerlendirmektir. Ayrıca TBS karlılık rasyosuna gelen bir şokun diğer rasyolarda tepkisini ve kaç dönemde stabilize olduğunu belirlemektir.

Bu doğrultuda, çalışmanın kuramsal bölümünde öncelikle bankacılık sektörü ele alınarak, banka ve bankacılığa yönelik detaylı açıklamalara yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Avrupa Birliği Bankacılık sistemi ve Türk bankacılık sisteminin AB bankacılık sistemine entegrasyonu, yeniden yapılanması ve 2008 krizinin Türk bankacılık sistemine etkileri incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise finansal analiz yöntemleri değerlendirilmiştir. Dördüncü ve beşinci bölümde ise Bankacılık sektörünün bu krizden nasıl etkilendiğini görmek amacıyla temel bankacılık göstergeleri Eviews 9.5 programı aracılığıyla 2003 Ocak-2017 Eylül döneminde aylık veriler bazında ekonometrik testler yardımıyla analiz edilmiştir. Elde edilen serilerin trend etkisinden arındırılması için farkları alınmış daha sonra ADF Birim Kök Testi aracılığıyla durağanlıkları sınanmıştır. Daha sonra analiz yapılan dönemde yapısal kırılma olup olmadığını belirlemek için ve bu kırılmanın varsa ne zaman olduğunu tespit etmek amacıyla chow breakpoint ve cusum of squares testleri yapılmıştır. Mevcut değişkenlerin en çok diğer hangi değişkenlerden etkilendiğini ve yaşanacak şoklara karşı tepkilerini görmek amacıyla VAR modeli oluşturulmuş, sonrasında varyans ayrıştırma analizi yapılarak karlılık oranlarının karşılaştırmalı analizi tamamlanıp yorumlanmıştır.

Yapılan bu çalışmanın literatüre yeni bir kaynak kazandıracağı ve ilgili alanda gerçekleştirilecek diğer çalışmalara katkıda bulunacağından önemli olduğu düşünülmektedir.

2. BÖLÜM: BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.1. BANKA VE BANKACILIK KAVRAMI

Çoğunlukla tüm dünyada bazı küçük değişiklikler ile birlikte; aynı şekilde kabul edilen banka teriminin, İtalyanca “banco” sözcüğünden kaynaklandığı ve sonradan bu terimin “banca” şeklinde de günlük dile girdiği sanılmaktadır. Banco kelimesi İtalyancada; masa, sıra ya da tezgâh, masa ve sıra anlamına gelmektedir. Dilimizde de gerek bankalarda, gerekse özel, kamu kurum ve kuruluşlarında vatandaşın müracaatının teyit edildiği sabit sıralar ya da tezgâhlara “banco” adı kullanılmaktadır (Parasız, 2011: 19).

Bankacılık açısından genel bir tanımlama yapmanın zor olduğu söylenebilir. Yaşadığımız dönemde hızlı teknolojik değişim ve gelişimlerin yanı sıra ekonomik şartlar da değerlendirildiğinde, tanımın giderek karmaşıklaştığı gözlemlenmektedir (Öcal, 1990: 11). Çok sayıda aktiviteyi kapsayan bankacılıkta çeşitli aktivitelerin birlikte yürütülmesi, artık verilen hizmetlerin teknolojilerle daha fazla çeşitlilik kazanmasıyla birlikte tek bir tanım yapabilme gücü ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan bir başka güçlük de, yaşadığımız dönemdeki birbirinden farklı ekonomik sistemlerden doğmaktadır. Zira bankaların sosyal ve ekonomik işlevleri, özel girişim temelli piyasa ekonomileri ile üretim araçları mülkiyetinin kamunun olduğu merkezi yapıya sahip ekonomilerde büyük farklılık gösterir (Çivi, 1985: 18).

Bankalar, gerçek ve tüzel kişilerin belirli zaman diliminde harcamadıkları meblağı toplayarak, krediler ve yatırımlar aracılığıyla değerlendiren kuruluşlar olarak ele alınabilir (Yılmaz, 2013: 16). Banka aynı zamanda mevduat kabul ederek, en verimli biçimde farklı kredi işlemlerinde kullanan ve etkinliklerinin temel konusu düzenli olarak kredi alma veya verme olan iktisadi birimlerdir (Kaya, 2012: 3).

Uzunoğlu'na göre (2011: 39) banka, para ve paraya ilişkin her şeyin ticaretini yaparak değişik finans hizmetleri sunan bir kurum olarak ele alınmaktadır. Öcal'a (1973) göre bankalar, mevcut parası olup da kullanmayanlarla parası mevcut olmasa

kullanabilme avantajına sahip olan, başka bir ifadeyle bireyler arası aracı durumunda olan kuruluşlardır. Battal'a (2004: 15) göre ise, halktan toplanan veya bünyesinde mevcut olan paraları kredi yoluyla kullandırarak para akımına aracılık eden ekonomik işletme ve işletme sahibi durumundaki bir anonim şirket olmaktadır.

Bankalar, fon talep eden kesime fonları kanalize eden, yatırım fırsatları yaratan ve finansal sistem ile ekonominin etkinliğini sağlamada önemli roller üstlenmiş kurumlar olarak kabul edilmektedir. Bir ticari bankayı diğer mevduat kurumlarından farklı kılan yönü, ticari bankaların sahibinin veya sahiplerinin isteği üzerine üçüncü kişilere vadesiz mevduatlar sunabilmesidir (Şakar, 2014: 1).

Yapılan tanımlarda, bankacılığın aynı ya da benzeyen işlevlerini kapsamakla beraber geniş ve dar anlamlı olarak da değerlendirilebilmektedir. Dar anlamda banka, faiz ile para kiralanarak satımını yapmakla ortaya çıkan farktan gelir sağlayan bir kurum olmakla birlikte, günümüzde tek işi kredi ve mevduat ilişkisi değildir. Finansallaşmanın artması ve global piyasaların entegre olması ile beraber bankacılık da genişleyerek farklı aktiviteleri kapsamına almıştır (Gündoğdu, 2014: 27).

Kısaca bankalar, iktisadi birimlere ödeme hizmeti sunmakta, iktisadi yapıyla ilişkiler sisteminin hâlihazırda bulunan ve ileride göstereceği performansı üzerinde büyük ölçüde etkili olmaktadır. Dolayısıyla bankacılık sektöründe oluşabilecek bir etkisizlik durumu, gerek ulusal uluslararası düzeyde istikrarı büyük ölçüde etkileyecektir. Bankalar, ekonomik aktivitelerin yanında, toplumun sosyal yaşamına da etki etmektedir. Kültürel yayınlar, sanat mekânları, sergiler, spor örgütlenmeleri ve sponsorluk gibi sosyal destekler de topluma sağlanan diğer hizmetler arasındadır (Doğan, 2013: 4).

Bankalar sermaye ya da plasman şeklindeki kaynak temin etme ya da müşterilerine ödemedede bulunma, kaynaklarını kullandırma, para ile kredi sunma işlemleri gibi birçok işlemleri içermektedir. Anlatılanı tamamen kapsayacak bir tanımlama yapmak oldukça zordur. Bahis alan zorluğun ortaya çıkmasında çeşitli ülkelerdeki bankacılık faaliyetlerinde görülen temel yapısal değişiklikler, bankacılık faaliyet alanlarının genişliği ile finansal işlemlerin çeşitliliği mutlak etkili olmaktadır (Altay, 2006: 5). Özet bir tanımlama yaparak; bankalar için, tasarrufların mevduat şeklinde teyit edildiği, teyit

edilen mevduatın ise ihtiyacı olan kişi ile kurumlara kredi şeklinde aktarılan, ödemelerde aracılık edilerek senet tahsili, emanet teyidi gibi çeşitli finansal hizmetlerle genel anlamda paranın ticaretini yapan finansal bir araçtır demek mümkün olacaktır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere mevduat toplayıp sermaye ile desteklenen pasifin, nakit ya da gayri nakdi şekilde finansmanı piyasaya sunulması esas faaliyet şeklinde belirlenmektedir.

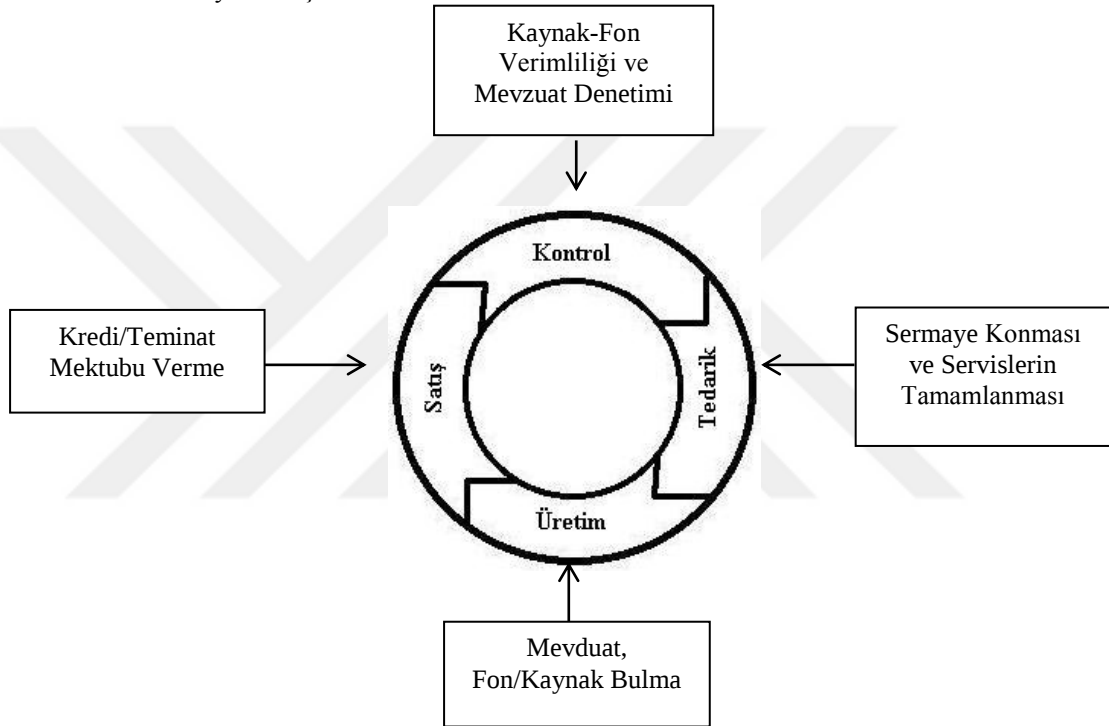
Bankalar, ilk dönemde para emanet edilen kişi ile kurumlar olarak faaliyet göstermişlerdir. Değişen ve gelişen süreç içinde, bankalara emanet edilen nakdin tamamının yeknesak şekilde ile süre şeklinde de aynı anda çekilmediğini, yatırılan nakdin bir tutarının sürekliliği olan emanette kaldığını fark etmeleriyle birlikte, bankalara ait olmayan bahsedilen paranın ticaretini yapmaya başlamışlardır (Atay, 2013: 18).

Modern ifade ile bankacılık, mevduat kabul edilmesi ile kredi sunulması anılan noktadan itibaren tüm dünyada ekonomilere giriş sağlamıştır. Anılan hal ile sadece ticaret ve üretimin finansmanını sağlamakta olan bankalar akabinde, on dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren mali ve ekonomik güçlerini arttırmaya başlamışlardır. Artan mali ve ekonomik güç ile süreç ve zaman içinde ticaret ile ekonomiyi yönlendirir olmuşlardır. Klasik ve standart bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra ekonomide belirleyiciliği gelişen kamu ekonomisinin finansmanı amacı ile hazine organizasyonları ve merkez bankalarının ihraç ettiği hazine bonoları, devlet borçlanma tahvilleri, vb. menkul değerlerin, hızla gelişen türev ürünlerin ticareti yaygınlaşmıştır (Battal, 2004: 17). Anılan gelişmeler hâlihazırda güçlenmekte olan bankaların mali yapılarını daha da güçlendirmiş ile ekonomideki belirleyiciliklerini arttırmıştır.

Güncel şekilde ekonomilerde para ile kredi politikalarının önemli araçlarından biri durumundaki bankalar, faaliyette bulunan ülkenin iktisadi ve mali yapısıyla gereksinimleri doğrultusunda kanunlarda denetlenmektedir. Üstlendikleri fonksiyonlar açısından milli hâsıla ile toplam ülke kalkınmasında gerçekleştirdikleri mühim rol, bankaları, yerel, ulusal ile uluslararası seviyede kendine özgü finansal kurumlar durumuna getirmiştir (Şakar, 2014: 5). Ülkemizde 2001 yılı finansal krizi ertesinde bankacılık sektörü çok temel regülasyonlar ile kayıt-kontrol-çerçeve altına alınmıştır.

Güçlü ve sağlam bir bankacılık sistemi, sürdürülebilir ekonomik büyümenin de ön koşullarındandır. Banka kuruluşlarının önde gelen aktiviteleri, mevduat sahipleriyle yatırımcıları, yani sermayeyle girişimciyi bir araya getirmesidir. Endüstri, tarım ve ticaret kurumlarından oldukça farklı olan bankaların hizmet kuruluşlarından farklılaşması özel bir bilgi birikimini gerektirmektedir. Çünkü bu işletmelerde banka ve mudilerin karşılıklı arz ve talebinden ziyade aktiflerle pasiflerin devri ya da yüklenimi söz konusudur (Berk, 2001: 24).

Şekil 2.1. Banka Faaliyet Süreçleri

Banka kuruluşlarının faaliyetleri genel olarak yukarıdaki şekildeki gibi sınıflandırılmaktadır. Buna göre (Eyüpgiller, 1999: 5-6);

- a) *Tedarik evresinde*; sermayenin konulması, organize olma, örgütlenme, servislerin tamamlanarak vatandaşlara duyurulması işlemleri,
- b) *Üretim evresinde*; mevduat toplanması, fon/kaynak bulma, müşteri ilişkileri geliştirme,
- c) *Satış evresinde*; bankanın kârlılığı için kredilendirme, teminat/itibar mektubu verme ve finansal ilişkiler geliştirme,

d) *Kontrol evresinde*; yabancı kaynaklar, fonlar ve bankanın kendi kaynaklarının verimlilik durumlarını araştırma, usul ve mevzuat uygunluğunun kontrolü gibi aktiviteler yapılır.

Bankacılık, kendisine özgü sermaye, para ve kredi işlemleri ile uğraşan iktisadi birimlerin kuruluşu, organizasyonu, yönetimi ve her tür faaliyetiyle bu yöndeki hesaplarla kayıtlar hakkındaki çeşitli kural ve normları içeren bir işletmecilik dalıdır. Bankacılık fonksiyonları ise şu şekilde sıralanabilir;

a) Toplanan kaynakları verimli, kâr getiren alanların yanı sıra, kültürel ve toplumsal yönden öncelik taşıyan bölgelere aktarma suretiyle ekonomide kaynak kullanımlarını etkilediğinden ekonomik kalkınmada önemli rol oynarlar.

b) Bankalar kısa vadeli küçük fonları toplama suretiyle ekonomilerde uzun vadeli kaynaklar durumuna getirerek yatırım finansmanlarına da olanak tanırırlar.

c) Bir ekonomide etkin bir mali politikanın takibi, bankacılığın gelişmiş sistemlerine bağlı olmaktadır. Para politikasına ilişkin olarak Merkez Bankasının kullanmış olduğu tüm araçlar gelişmiş bir bankacılık sisteminin varlığından dolayı ekonomilerde etkindirler.

d) Bankacılık sistemi, uygulanan farklı ödeme yöntemleriyle uluslararası ticaretin gelişmesine katkısı olmaktadır

e) Bankacılık sisteminin izlediği kredilendirme politikalarıyla ekonomilerde gelir/servet dağılımına da etki etmektedir. Bunun yanı sıra, verilen tüketici kredileri ile bireylerin yaşam standartlarını da arttıırırlar

f) İzlediği kredilendirme politikası ile ekonomide gelir ve servet dağılımını etkiler. Ayrıca bankalar verdikleri tüketici kredileriyle tüketicilerin hayat standartlarını yükseltirler.

Bankaların temel aktiviteleri, kişilerde bulunan ihtiyaç fazlası parayı saklayarak değerlendirmek için onlardan toplayarak, yatırım yapmak istemekle birlikte sermayesi yetersiz olan müteşebbislere belirli bedellerle kredi kullandırmaktır. Dolayısıyla mudi, banka ve müteşebbisin menfaatleri birbirlerini tamamlar veya en azından birbirlerine yaklaştırılmaya çalışılır (Sungur, 1999: 3). Parasını yatırıma verilen faizle, yatırım yaptığı faiz farkından kazanç temin eden banka, gerek mevduat sahiplerinin atıl nakdini çalıştırma, gerekse girişimcilere kaynak sağlama yoluyla yatırım olanağı oluşturur. Bu

nedenle, sermaye birikimi sağlayan bankalar ekonomiye katkıda bulunurlar (Arıcan, 2002: 95).

Bankalar, bireylerin belli zaman diliminde kullanamadıkları paraları toplama suretiyle kredi ve tevdiat tarzında işleterek, pay senetleri, tahvil alım/satımı aracılığı, para sevki, senet tahsilleri, teminat mektubu hazırlama, döviz alım/satımı türünden işlevleri yerine getiren finans kurumlarıdır (Şakar, 2006: 3-4). Para arz ve talebi arasında denge kurulmasını temin ederek halkın küçük tasarruflarını toplama suretiyle büyük fonlar yaratır ve bireysel tasarruflarla sağlanamayacak derecede önemli krediler verebilirler. Finansal sermayenin oluşturulmasında hizmet sunan banka işletmeleri, tasarruf vadesinden daha uzun dönemde kredi verme imkânına sahip olmaktadır (Arda, 2002: 79).

Bunun yanı sıra bankalar, gelişen aynı zamanda gittikçe zorlaşan ekonomik hayatın ihtiyaçlarına uygun olarak, sundukları finansal ve ekonomik hizmetleri de yine belirli bedeller karşılığında kullanıcılara sunarlar. Bu nedenle günümüzde bankaların çoğu daha az riskli ve daha fazla kârlı olduğundan bu yönde uzmanlaşmayı tercih etmektedirler (Sungur, 1999: 3).

2.2. DÜNYADA BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dünya genelinde ekonomik hayatın en önemli ve yaygın olarak kullanılan unsurlarından biri durumundaki kuruluşlar olan bankaların tarihsel gelişimi eski dönemlere dayanmaktadır. Tarihsel süreçte ilk bankacılık hizmetleri eski Sümer ve Babil'e kadar uzanmaktadır. Sümerlerde M.Ö. 3.500'lerde kurulan maketler, ilk banka kuruluşları olarak bilinmektedir. Maketin rahipleri de borç verenler olarak kabul edilmektedir. Bu yerlerde harmanlama zamanında geri dönüşü olacak şekilde başlangıçta aynı kredi, ardından da finansal kredi verilmiş olduğu gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkan belgelerde görülmektedir. Bankacılığın tarihsel olarak gelişimi, para kavramının gelişmesiyle aynı doğrultudadır. Para işlevleri ve ticaretin gelişmesiyle birlikte bankacılık işletmeciliği de gelişerek günümüz çağdaş bankacılık sistemine ulaşmıştır. Para olgusunun iktisadi hayata girmesiyle birlikte para fazlası olanlarla

yetersiz olanları bir araya getiren araçlar ortaya çıkarak zamanla direkt olarak para ticareti yapan kurumlar olarak bankalara dönüşmüşlerdir (Güney, 2013: 1-2).

Dünya’da bankacılık tarihine bakmak gerekirse; para ve bankacılığın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar bir arada yaşayamaya başladıkları andan itibaren ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli malları değiştirmeye başlamaları ticaret ve bankacılığın doğmasına neden olmuştur. Bankacılık tarihi açısından önemli bulunan tarihler kronolojik olarak aşağıda belirtilmiştir (Yazıcı, 2013: 2-3):

M.Ö. 9000-6000: Evcilleştirilen canlı hayvan ve bitkiler bu dönemde değişime konu olmaya başlayarak paranın ilk formu olarak işlev görmüştür.

M.Ö. 1792-1750 yıllarında Babil Kralı Hammurabi tarafından ilk bankacılık yasaları yazılmıştır. Hammurabi yasaları, kredi verme, mevduat toplama, komisyon işlemlerini hükme bağlamış, ödünç işlerinin nasıl yöneteceği, borcun vadesinde nasıl tahsil olunacağı yazılmış, yine bu dönemde kredi senetleri kil tabletlere iki kopya olarak yazılmıştır (Öcal ve Çolak, 1999: 14). Sümer şehir devletlerindeki tapınaklarda ise hesaplar arası transferler, borç ve alacak işlemleri rakip bankacılar tarafından özenli bir muhasebe düzeniyle sürdürülmekteydi (Kaya, 2013: 12).

M.Ö. 640-630: Lidyalılar tarafından ilk madeni para keşfedilerek kullanılmaya başlanılmıştır. İlk ve ortaçağda Yunan, Roma ve Mısır bankacılığı gelişmiş, antik Mısır’da faiz sınırlandırılırken antik Yunan’da banka denetimlerine başlanmıştır. Eski Yunan’da bankacılık Fenike ve Babil’den öğrenilmişti ve bu işlemler de tapınakların bankacılık sistemlerinin yanı sıra bu işlevleri sürdüren bankerler de ortaya çıkmıştır. Bu bankerler kent sitelerinin Pazar yerlerinde ve limanlarda banko/tezgâh kurarak sikkelerin değerini ölçme, para değişimi yapma, tasarrufları toplayarak deniz ötesi ticaret kredileriyle katkıda bulunmak gibi işlerle uğraşıyorlardı (Tarlın: 1986: 8).

On dördüncü ve on beşinci yüzyılda ise İtalya’da Medici hanedanı, bankacılık sektöründe büyük gelişme göstermiştir. Çağdaş anlamda bankacılık faaliyetlerini sürdüren ilk banka ise on yedinci yüzyılda kurulmuş olan Amsterdam Bankası olmuştur ve o dönemden itibaren de bu sektör, gelişen ve yaygınlaşan teknikleri ve

fonksiyonlarıyla dünya ekonomilerinin önde gelen unsurlarından biri durumuna gelmiştir (Güney, 2013: 2).

İngiltere’de Kraliçe Elizabeth döneminde soyluların mücevherata ilgi duymaları üzerine yeni bir kazanç kapısı açılmış, Goldsmith adı verilen kuyumculuk işlerini, bankerlik ve sarraflıkla birlikte yürüten kişiler ortaya çıkmıştır (Tarlan, 1986: 12). On yedinci yüzyılda ortaya çıkan bu bankerlerin, çalıştıkları işyerlerine Banchum, kendilerine de Bancheri ya da Bancherius adı verilirdi. Fuarlarda ve Pazar yerlerinde banco adı verilen tahtadan tezgâhlar kuran bankerlerin, taahhütlerini yerine getirmemeleri ve ortadan kaybolmaları halinde, halkın banco’yu kırması, İngilizcedeki bankrupcy yani iflas sözcüğünün açıklaması gibidir (Parasız, 1994: 110).

Bu dönemden itibaren kurulan bankaların hepsi bir taraftan devletin kendilerine tanıdığı emisyon yetkisini kullanırken, diğer taraftan mevduat ve ıskonto işleriyle uğraşan özel bankalar olarak faaliyette bulunuyorlardı. Adam Smith, David Ricardo ve diğer klasik iktisatçılar ise, uzun yıllar boyunca banknot çıkaran ve diğer bankaların bankası olan bir bankanın varlığını savunagelmışlerdi. 1832 yılında uygulamanın içinden gelen İngiltere Bankası yöneticilerinden Plamer, ıskonto oranları, uluslararası ticaret ve kambiyo oranları ve diğer bankaların üzerinde gücü olan bir bankanın varlığını ortaya koymuştur. Bu suretle bugünkü anlamda Merkez Bankaları kurulmaya başlanmıştır (Altay, 2006: 18).

Diğer taraftan on dokuzuncu yüzyıldan başlayarak bankaların ticari ve ekonomik etkinliklerinin ön önemli desteği hatta tüm bunları büyük ölçüde düzenleyen kuruluşlar durumuna gelmeleri, etkinlik alanlarına göre uzmanlık kazanmalarına yol açmıştır.

II. Dünya Savaşının ardından Avrupa ve Japonya’nın yeniden yapılanmasının önde gelen sorunlardan biri durumuna gelmesi ve çözümde de finansman kısmının geliştirilmesinde yatırım ve kalkınma bankalarını yaygın hale getirmiştir (Doğan, 2013: 24). Özellikle 1950-60 yıllarında Dünya Bankası’nın da katkısıyla reel sektör uzun dönemli para ve sermaye piyasası araçlarıyla finanse edilmiş ve bunun bir izdüşümü ticari bankalar üzerinde de görülmüştür.

2.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Ekonomide finansal politikalarının önemli unsurlarından biri durumundaki bankalar, ülkelerin ekonomik yapıları ve gereksinimleri doğrultusunda kanunlarla kontrol altına alınmıştır. Yaptıkları işlevler bakımından ülke kalkınmasındaki rolleri, bankaları hem ülkede hem de küresel çapta düzeyde kendine özgü finansal kuruluşlar haline getirmiştir. Yaşadığımız çağda bankalar, işlemlerin karmaşık ve çeşitliliğinden dolayı geleneksel dönemlerin bankalarından daha farklı ve seçkin bir kurum özelliğine sahip olmuşlardır. Bankaların genel ekonomideki faaliyetleriyle yönetim niteliği de bu hususta önemli faktörlerden sayılabilir (Parasız, 2011: 23).

Bankacılık sektörü; para, kredi, yatırımlar, hizmet sunulması alanlarında çeşitli işlemleri yerine getirerek toplumdaki kullanılabilen kaynakları elinde bulunduran kuruluşları kapsar. Diğer taraftan mevcut öz kaynaklarıyla birlikte bireylerin mevduatları ve farklı kaynaklardan sağlanan imkânları kullanmak suretiyle para ve kredi ticaretini sürdüren, bunun yanı sıra finansal ve toplumsal işlere katılımı birlikte ekonomiye önemli katkıları olan ticari işletmeler olmaktadır. Diğer kurumlarda para ile mal mübadelesi söz konusuysa, bankalarda para ile para değişimi gerçekleştirilmektedir.

Tüm ülkelerdeki gibi Türkiye’de de ekonomik gelişmeye paralel olarak bankacılık sistemi de gelişme göstermiştir. Türkiye’de para ekonomisine geçişten sonra banka işlemlerine ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Cumhuriyet öncesi dönemde milli bankacılık sahasında da ilk önemli adım 1868 yılında Emniyet Sandığı’nın ve 1888 yılında da Ziraat Bankası’nın kurulması ile atılmıştır (Öcal, 1973: 9). 1923 İzmir İktisat Kongresi ve sonrasında Cumhuriyetin kurulması ile milli bir ekonomi anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayış da ancak ulusal, kamusal ve özel bankalar aracılığı ile desteklenebilirdi. Bu doğrultuda özel sermayeyle kurulmuş olan ilk banka Türkiye İş Bankası olmaktadır (1924). Bu banka, Türk bankacılığının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. 1960-1980 arası “Planlı Dönem” olarak ifade edilen dönemde bankacılık sektörü büyük ölçüde devlet denetimi altında kalmıştır (Ateş ve Eroğlu, 1999: 28). Serbestleşme ve dışa açılma dönemi olarak nitelendirilebilecek 1981-2001 dönemine, 24 Ocak 1980 finansal liberalizasyon ve ihracata yönelik sanayileşme stratejileri

damgasını vurmuştur (Kandemir, 2012). Krizler sonrasında Yeniden Yapılandırma Dönemi olarak adlandırılabilen 2002 ve sonrası dönemine, 2001 yılında uygulamaya konan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ile başlanmıştır (Er, 2009: 18).

Finans sektörünün özellikle banka kuruluşlarının, tekrar yapılandırılması için Bankalar kanununda değişiklikleri öngören kanuni süreç başlatılarak sermaye yeterliliğini artırma, banka birleşmelerini teşvik etme ve kamu bankalarının durumunu düzeltme amaçlarıyla yeniden yapılandırma programı uygulanmaya başlanmıştır (Çolak, 2007: 78). Uygulanan bu programlar ve bankaların kurumsal politikaları doğrultusunda günümüzdeki çağdaş bankacılık anlayışı, işlemlerinin çok çeşitli ve karmaşık olması nedeniyle klasik çağdaki bankacılık anlayışından çok farklıdır. Bankalar, özellikle teknolojik altyapılı çeşitli ürün ve hizmet seçenekleri sunarak ve geliştirerek, hem çağın gereksinimlerine hem de maliyet ve rekabet ölçütlerine ayak uydurmak zorunda kalmıştır.

Finans sektöründe artan rekabetle birlikte bankalar, yeni ürünlere yönelerek, hizmetlerini bireylere çeşitli mecralardan daha düşük maliyetler ile sunmaya başlamışlardır. Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler de bu sektörün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bankacılık sektörü 90’lı yıllardan başlayarak internet ve mobil teknolojileri ilk kabul eden sektörler arasında yer alarak, bireylere düşük maliyetlerle istedikleri an ve yerde katma değeri yüksek hizmet vermeleri sağlanmıştır (Berk, 2001: 27).

2.3.1. Geçmişten Günümüze Türk Bankacılık Sektörünün Gelişimi

Türkiye’de bankacılık sistemi, Osmanlılardan itibaren aşamalı olarak gelişerek belirli kapsamda işleyen, kurallara sahip bir piyasa durumuna gelmiştir. Bu süreçte olumlu gelişmeler yaşanmakla birlikte bazen de tüm dünya ekonomilerinde yaşanan sıkıntılı dönemlerden dolayı olumsuz etkilenmeler olmuştur. Türkiye’de bankacılık sektörü, yaşanmış olan ekonomik olaylara göre ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu sektör Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi olarak ele alınmıştır. Cumhuriyet dönemi de kendi içerisinde; ulusal bankalar dönemi, özel amaçlı devlet bankaları

dönemi, özel bankaların geliştiği dönem, planlı dönem ile serbestleşme ve dışa açılma dönemi olarak açıklanmaktadır.

2.3.1.1. Osmanlı Döneminde Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Cumhuriyet'in kurulmasından önceki dönemde, endüstri devriminin ortaya çıkmasıyla gelişen ticaret durumu, bankacılık alanının da gelişmesini sağlamıştır. Bununla birlikte bu dönemde Türkiye, Osmanlıların gerek siyasi gerekse ekonomik anlamda bir gerileme devrini yaşamaktaydı. Bu dönemde Türklerin askerlik ve yöneticiliği ön plana almalarından dolayı bankacılık ve ticaret alanlarında ortaya çıkan açığın Müslüman olmayan kesim tarafından karşılandığı görülür. Dış borçların çok arttığı bu dönemde borç finansmanı için çıkarılmış olan devlet bonolarının takibi için görevlendirilen bankerler tarafından 1847'de Bank-ı Dersaadet ya da başka adıyla İstanbul Bankası kurulmuştur (Günel, 2010: 172). Faaliyetinin sona erdiği 1852 yılına kadar paranın dış değerinin sabit kalması yönünde önemli katkılarda bulunmuştur.

Bankanın kapanışından sonra, 1853 yılında başlayan Kırım Savaşı'nın yol açtığı bütçe açığı, iç ve dış borçlanmayla karşılanmaya çalışıldı. Osmanlı maliyesi Londra, Paris ve Viyana gibi Avrupa finans piyasalarından uzun vadeli tahvil ihraç ederek borçlanma yoluna gitti. Bu ortamda Osmanlı imparatorluğunun dış borçlanmasına aracılık eden İngiliz ve Fransız daha sonra Avusturya'nın da katıldığı sermayelerin ortak olduğu Osmanlı Bankası 14 Şubat 1863 yılında İstanbul'da kuruldu. (Bakır, 2007) Bu bankayla gerek kaymelerin piyasadan çekilme durumu gerekse döviz kur istikrarını sağlamak ve devletin kısa dönemli kredi ihtiyacının karşılamasını içeren bir anlaşma gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti ile yapılan anlaşmada şu hükümler belirlenerek:

- a) Bankaya para basma imtiyazı verilmesi,
- b) Devletin tüm gelirlerinin bankaya yatırılması,
- c) Devletin tüm ödemelerinin bu banka aracılığıyla yapılması,
- d) İç/dış borçlanmalara ilişkin tahvilleri bu banka aracılığıyla çıkarılması,
- e) Yıllık olarak devlet bütçesi örneğinin bu bankaya verilmesi ve
- f) Olağanüstü durumlar haricinde bütçe harcamalarının üzerinde harcama yapılmamasını kabul etmiştir.

Bankaya devlet bütçesi denetleme yetkisinin verilmesiyle birlikte bir nevi merkez bankası fonksiyonunu üstlenmiş bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin en önemli bankası 1856 yılında İngiliz ve Fransız sermayesi ile kurulmuş olan Osmanlı Bankası'dır. Bu banka 1863 yılında Fransız sermayesinin de katılımıyla banknot çıkarma yetkisini alarak ülkemizin ilk emisyon bankası haline gelmiştir. Osmanlı Bankası, 1925 yılına kadar Merkez Bankası görevini yerine getirmeye devam etmiştir. Ülkede milli banka kurma girişimlerinin başlaması üzerine, tarıma destek vermek amacıyla 1863 yılında Mithat Paşa tarafından Memleket Sandıkları kurulmuş fakat bu sandıklar 1888 yılında ilk milli sermayeli banka olan Ziraat Bankası'na dönüşmüştür (Artun, 2003: 11).

Ziraat Bankası'nın yanında, özellikle İkinci Meşrutiyet'in estirdiği yeni milliyetçilik akımlarının da etkisiyle, 1908 yılı ve sonrasında milli bankaların sayısı hızla artmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1908 yılında başlayan milli bankacılık hareketi daha da kuvvetlenmiştir. 1911-1923 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda milli sermaye ile önemli bir kısmı, yerel gereksinimlere karşılık veren ve tek şubeli 21 banka kurulmuştur (Akçacı, 2003: 31). Osmanlı Bankası'nın Birinci Dünya Savaşı yıllarında hükümete borç vermekten kaçınması, mali sıkıntıda olan İmparatorluğu zora sokuyordu. Bu da imparatorlukta milli banka kurmanın gerekliliğini dönemin yöneticilerine göstermiştir.

Milli bankacılık kurma düşüncesinin gerisindeki asıl neden, ülkede birikimi sağlanan sermayeyi azınlık ve yabancı bankalarından kurtararak, sermayeyi milli ticareti geliştirme için kullanmaktır. Kurulan milli bankaların kredi verme işlevleri daha ziyade ticari, esnaf, tarımsal, emlak ve tüketim kredileri şeklinde idi (Artun, 2003: 39). Bu dönemde kurulan milli bankalar, Avrupa'yla hammadde ticareti içerisine girmiş olan bölgelerde kurulmuştur. Aynı dönemde Konya, Aydın, Adapazarı, Manisa, Eskişehir, Karaman gibi demiryollarının uzanmış olduğu Anadolu kentlerinde milli bankaların sayısı daha fazladır (Takan, 2002: 17). Dönemin iktidarı İttihat ve Terakki yönetimi de milli banka kuruluşunu desteklemiştir. Bu dönemde iktidar tarafından Osmanlı İtibarı Milli Bankası ve Milli İktisat Bankası kurulmuştur.

2.3.1.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılığı

Cumhuriyet'in kurulmasından önce Türkiye'de endüstri devriminin yapılamaması ve ortaya çıkan ekonomik sıkıntılardan dolayı bankacılık sektörü de gereken hamleleri gösterememiştir. Cumhuriyet'ten sonra da giderek bu sektördeki eksiklikler ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Günel, 2010: 174).

2.3.1.2.1. Milli Bankalar Dönemi (1923-1932)

Bankacılık sektörü Cumhuriyet dönemine 13'ü yabancı, 22'si ise milli sermayeye sahip 35 banka ile girmiştir. Milli bankaların önemli bir bölümü tek şubeli bölgesel alanlarda hizmet sunan bankalar durumundaydı. Bu bankaların büyük bir kısmının savaştan yeni çıkmış ekonominin ihtiyaçlarını karşılayabilecek kredi potansiyeli bulunmamaktaydı. Bu durumda yabancı sermayeye sahip bankalar sektöre hakim olmuşlardır. Merkez Bankası'nın fonksiyonlarını sürdüren bankanın da yabancı sermaye kaynaklı oluşu, ekonomik gelişme açısından büyük bir olumsuzluk yaratmaktaydı.

Ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamada gereken kredi mekanizmalarının olmayışı, Cumhuriyet döneminde yönetimi, bankacılık alanında devlet destekleriyle düzenlemeler yapılması ve kalkınmaya destek verecek bir milli bankacılık alanının yapılandırılmasına yönlendirmiştir Bu yapılandırma 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na kadar bankacılık sisteminde yapısal bir değişim olarak ortaya çıkmamıştır (Parasız, 2011: 13).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin kalkınması için bankacılığın geliştirilmesi ve Osmanlı döneminde yabancı bankaların uygulamalarıyla yaşanan tecrübelerle dayanarak, bankacılığın ulusal olması ile hükümetin bankaların kurulmalarında yardımcı olmasının gerekliliği görüşleri benimsenmiştir (Tarlan, 1986: 11). Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber, ulusal bankacılığın gelişmesi için gerekli ortam doğmuş ve yaratılmıştır. 1923-1930 arasında yabancı banka kurulmamıştır. Ancak Türkler tarafından kurulan banka sayısı sürekli artmıştır.

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde bankacılığın ya da diğer bir ifade ile ulusal bankacılığın temelleri ise 17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nde ortaya konulmuştur. Bu kongrede; ekonomik kalkınmanın bankacılığın gelişmesiyle

sağlanabileceği, bankaların geliştirilmesi için de devletin banka kurulmasına yardımcı olması gerektiği ve ulusal bankacılık sisteminin kurulmaması durumunda, Türk ekonomisinin yabancı sermayenin baskısı altında ezileceği görüşleri benimsenmiştir. Bu görüşler bankacılığın ekonomik hayattaki önemini ortaya koymasının yanı sıra, izleyen yıllarda Türk bankacılığındaki gelişmelere yön verir nitelikte olmuştur (Öcal, 1973: 22).

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan bu kararlar kâğıt üzerinde kalmamış, izleyen yıllarda Türk ticari ve sanayi hayatını finanse edecek birçok banka kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde özel sermaye ile kurulmuş olan ilk banka, Türkiye İş Bankası'dır. İzmir İktisat Kongresi'nde ayrıca, bir sanayi bankasının kurulması önerisine uygun olarak, 1925'te Türkiye Sinaî ve Maadin Bankası kurulmuştur. Türkiye Sinaî ve Maadin Bankası Türkiye'de kurulan ilk kalkınma bankası olarak kabul edilmektedir (1932 yılında bankanın işletmecilik fonksiyonu Devlet Sanayi Ofisi'ne, bankacılık fonksiyonu ise, Sanayi Kredi bankasına devredilmiştir. Ancak, Sanayi Kredi Bankası da uzun ömürlü olmamış ve 1933 yılında aktif ve pasifi ile Sümerbank'a devredilmiştir). 1927'de kurulan Emlak ve Eytam Bankası devlet tarafından kurulan diğer bir bankadır. (Bu banka 1946 yılında bütün hak ve yükümlülükleriyle birlikte Türkiye Emlak Kredi Bankası'na devredilmiştir). Cumhuriyet Dönemi'nde bankacılık alanında en önemli gelişme, 30 Haziran 1931 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kurulmasıdır (Artun, 2003: 14-15).

Bu önemli bankaların yanında çok sayıda tek şubeli yerel banka, genellikle yöre tacirlerinin kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Bu dönemde kurulan yerel banka sayısı 27'dir. Ancak, bu bankaların büyük bir bölümü 1929 krizinin bankacılık üzerindeki olumsuz etkileri ve ülkemizdeki şube bankacılığının gelişerek yaygınlık kazanması üzerine faaliyetlerine son vermiştir.

2.3.1.2.2. Özel Amaçlı Devlet Bankaları Dönemi (1933-1944)

Bu dönemin en belirgin özelliği, önemli devlet bankalarının faaliyete geçirilmiş olmasıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında özel kesimin teşvikiyle endüstrileşme stratejisi benimsenmiştir. Ancak sermaye birikiminin yetersiz oluşu ve 1929 büyük krizinin olumsuz etkileri nedeniyle önemli bir sonuç alınamamıştır. Bu durum karşısında sanayileşmenin gerçekleşmesi için gerekli yatırımı ancak devletin yapabileceği

anlaşılmıştır. Böylelikle sanayi yatırımlarının planlı olarak yapılmasına karar verilmiş ve beşer yıllık dönemler halinde sanayi planları hazırlanmıştır. Devlet, büyük devlet bankaları vasıtasıyla planlamış olduğu hedeflere ulaşmak istemiştir (Karabıyık, 2004: 123).

Dünya ekonomilerini sarsan 1929 büyük buhranı ardından ekonomilerde Keynesyen yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşım, devletin ekonomiye müdahale etmesine olumlu bakan bir politika olmuştur. Türkiye’de de etkisini sürdüren Keynesyen görüş politikaları neticesinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış ve devletçilik anlayışı da giderek ülkemizde yer etmeye başlamıştır. 1933 yılında ise Belediyeler Bankası ile Sümerbank hayata geçirilmiştir. Sümerbank, endüstriyel kalkınmayı desteklemek amacıyla gereken endüstriyel kuruluşların inşa edilmesini temin için, Belediyeler Bankası ise imar planları hazırlamaya yönelik gerekli kredi ve teknik desteği sağlama amacı ile kurulmuştur. 1935’de de Etibank, endüstri planlarında yer alan maden yatakları ile enerji kaynaklarının işletilmesinde ihtiyaç duyulan işletmeleri yaşama geçirmek ve finansmanlarını da temin amacıyla faaliyete geçmiştir. 1937’de ise Denizbank, denizyolları işletmelerini meydana getirmek ve finansal gereksinimleri karşılamak için oluşturulmuştur. 1938’de de Halk Bankası ile Halk Sandıkları, endüstri planlarında bulunan tesislerin kurulması, işletimi ve finansının karşılanması amacıyla devletçe özel amaçlı banka konumuyla yaşama geçirilmiştir (Kaya, 2012: 48-49).

2.3.1.2.3. Özel Bankaların Geliştiği Dönem (1945-1959)

Sanayileşme stratejisi kapsamında, önceki iktisadi devletçiliğin yerine özel sektör tarafından desteklenen politikalar oluşturulmaya başlanmıştır. Bu politikalarla iktisadi büyüme ve kalkınmanın hızlandırılması hedeflenmiştir. Savaş döneminde enflasyonun yüksekliği ve spekülasyon ortamının mevcudiyeti görüldüğünden ticaret ve tarım alanında varlıklı bir kesimin oluşmasına yol açmıştır. 1950’de hükümeti kuran Demokrat Parti’nin liberal yaklaşımı benimsemesi de ortaya çıkan bu değişimlerin nedeni olmuştur. Özel sektörün güçlü kılındığı bu dönemde bankacılık sektöründe gerçekleştirilen yatırımların getirisi de yükselmiş ve bu doğrultuda da özel bankacılık sisteminde önemli gelişmeler yaşanmıştır (Günel, 2010: 43).

1944’de Yapı ve Kredi Bankası, 1946’da Garanti Bankası, 1948’de Akbank, 1950’de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, 1954’de Vakıflar Bankası ve 1958’de de ise Pamukbank kurulmuştur. Hayata geçirilen bu özel bankacılık sistemi neticesinde ise birey tasarrufunu toplamak hususunda rekabet ortamı ortaya çıkmıştır. Şube bankacılığı da giderek yaygınlaştığından, ülke genelinde toplam şube sayılarında da giderek artış görülmeye başlanmıştır (Kaya, 2012: 50).

Döneme ilişkin bir başka gelişme de, 1958’de 7129 sayılı yeni Bankalar Yasası’nın düzenlenmesi ve Türkiye Bankalar Birliği’nin (TBB) kurulmasıdır. Türkiye Bankalar Birliği’nin kuruluşu ile birlikte serbest piyasa ekonomileri ve tam rekabet kapsamında aynı zamanda da bankacılık ilke ve kurallarına paralel olarak bankacılık sisteminin düzenli bir şekilde çalışabilmesi, rekabet gücünün artırılarak haksız rekabet ortamının engellenmesi gibi önemli kararları alarak uygulamaya geçirmek hedef alınmıştır (TBB, 2012: 11).

2.3.1.2.4. Planlı Dönem (1960-1980)

Planlı dönem olarak kabul edilen bu yıllarda uygulanmış olan liberal ekonomi politikalarıyla birlikte ekonomideki istikrarsızlık ve statiklik aşılamamıştır. Dolayısıyla söz konusu yıllar arasında uygulanan politikalar değiştirilerek planlı döneme geçiş yapılmıştır. Planlı dönemde kamu denetiminden etkilenen bankalar sayıca artmamış, aksine şube sayılarında artırıma gidilerek küçük çaptaki bankalar birleştirilmiştir. Dönemin öne çıkan özelliği ise, özel bankaların önemli bir bölümünün holding bankacılığına dönüşmüş olmasıdır (İncekara, 2011: 86-87).

Planlı dönemdeki uygulamalar dolayısı ile sadece 7 tane yeni banka kurulmuştur. Bu bankaların 5’i kalkınma bankası, 2’si ise ticari bankadır. Yaşama geçirilen kalkınma bankaları ise (Kaya, 2012: 50-51);

- a) Turizm Bankası (1962),
- b) Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963),
- c) Devlet Yatırım Bankası (1964),
- d) Türk Maden Bankası (1968),

e) Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976),

Ticari bankalar ise;

a) Türk Dış Ticaret Bankası (1964),

b) Arap Türk Bankası'dır (1977).

2.3.1.2.5. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980 Sonrası)

Serbestleşme ve dışa açılmanın yaşandığı bu dönemde daha önceki dönemdeki planlı uygulamalar anlamını kaybetmiş, 1970'lerin sonuna doğru ekonomik kriz giderek artmıştır. Önceki dönemde uygulanan politikalar, yabancı para kazanmaktan çok dövizin tasarrufuna dayanmakla birlikte, dövize talep giderek artış göstermiş ve uygulanan endüstrileşme modeli de etkisini kaybetmiştir (TBB, 2012: 15). Bunun yanı sıra, Kıbrıs Çıkartma Harekâtı, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu) petrol fiyatlarının çok üstünde artması faktörlerinden dolayı dış ticarete açık endüstrileşme modeliyle birlikte mal ve hizmet üretimi ve ticaretinde serbest piyasa modeline geçiş başlamıştır. Ayrıca esnek döviz kuru politikaları da uygulama alanı bulmuştur. 1981'den itibaren de reel faizler olumlu değer alarak, tasarrufların bankacılık sistemine yönelmesiyle mevduatlarda artış görülmüştür. İhtisas Bankacılığı olarak da kabul edilen bu dönemde meydana gelen değişiklikler önceki dönemlere göre daha fazla ve radikaldir (Er, 2009: 138).

1990'larda bankacılık alanının finansal yapısında görülen bozulmalar, bankaların yüksek riskli ortamlarda faaliyetlerini sürdürmelerine yol açmıştır. 1989'de alınmış olan kararlarla düzenlemeler, bankacılığı güç durumda bırakmıştır. Merkez Bankası ve Devlet Hazinesi yeni uygulamalara gidemediğinden bankalar nakit yönetiminin ana ilkelerini ihmal ederek yabancı fonlara yönelmiştir. Borçlanma suretiyle sağlanan döviz kaynakları TL üzerinden kazanç temin eden araçlara yatırılmış veya TL şeklinde kredilere başlanmıştır. Dolayısıyla bankaların döviz mevcudiyetleriyle yükümlülükleri arasındaki farkların da yükselmesine yol açmıştır. Makro sorunların gittikçe artmasıyla birlikte 1994'de önemli bir kriz yaşanmıştır. Bu dönemde ekonomik etkinlikler yavaşlayarak Türk lirasının yabancı paraya oranla değeri giderek düşüş kaydetmiştir. Bankaların çoğu da krize açık durumda yakalandıklarından, tasfiyeler artmıştır. Finansal sisteme duyulan güvenin tekrar güçlendirilmesi amacıyla tasarruflara devlet güvencesi

getirilmek suretiyle önlemler alınmaya başlanmıştır. Söz konusu dönemde yaşanan kriz neticesinde banka tasfiyeleriyle birlikte krizin negatif etkileri aşılmaya çalışılmıştır. 1990’larda ortaya çıkan istikrarsızlıklar neticesinde bankalar birtakım yapısal sorunlara uğramıştır. Yağcılar (2011: 101-103), bu sorunları aşağıdaki şekilde özetlemiştir;

- a) Öz kaynakların yetersiz oluşu,
- b) Bankacılık yapısının küçük ölçekli ve parçalı durum sergilemesi,
- c) Aktiflerde görülen zayıf kalite,
- d) Yoğun risk ortamı ve grup bankacılığın varlığı,
- e) Kredilerle karşılıkları arasında görülen uyumsuzluklar,
- f) Piyasadaki risklere aşırı duyarlı olma ve kırılgan yapı,
- g) İç denetim ve risk yönetimi hususunda görülen yetersizlikler,
- h) Açık ve şeffaf olmama durumu,
- i) Kurumsal yönetimin yetersiz oluşu.

Bankacılık sektörü ve 1980-2000 yılları arasında ekonominin durumu genel olarak açıklandıktan sonra bu dönemde ortaya çıkan gelişmeler de aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Er, 2009: 139-141);

a) Finansal liberalizasyon kapsamında, 1980 yılından itibaren faiz oranlarında serbestlik yaşanmıştır.

b) 1982’de SPK (Sermaye Piyasası Kanunu) yürürlüğe girmiş, 1986’da İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası) faaliyete başlamıştır. Bankacılık türev araçlarının (faktöring, leasing, future, swap, forward) gibi işlemlere geçilmesi, tüketici kredilerinin yaygınlık kazanması gibi finansal piyasalarda çeşitlilik çeşitlilik arttırılmıştır.

c) 1987’de Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), açık piyasa işlemlerine başlamış, 1988 yılında döviz efektif, 1989 yılında ise altın piyasası hayata geçirilmiştir. 1983’de yılında Bankalar Tasfiye Fonu (BTF), Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) dönüştürülmüştür.

d) 1984’de KİT’lere (Kamu İktisadi Teşekkülleri) (KİT) yönelik çalışmalar gerçekleştirilerek devlet bankaları iktisadi kamu kuruluşları olarak kabul edilmiştir.

e) 1984’de Denizcilik Bankası kurulmuşsa da 1992 yılında yeni düzenlemelerle Emlak Bankası’na devredilmiştir.

f) 1987’de ise TÖBANK (Türkiye Öğretmenler Bankası) hayata geçirilmiş ve bir diğer kamu bankası kurulmadığı gibi özelleştirme konuları gündemde yerini almıştır. 1989’da Sümerbank, Sümer Holding Anonim Şirketi’ne dönüştürülmüştür.

g) 1994’de Etibank bankacılık bölümü sanayi işletmesinden ayrı şirket konumu kazanarak KOİ (Kamu Ortaklığı İdaresi) ’ne bağlanmıştır.

h) 1988’de Emlak Bankası, Anadolu Bank’la birleşmiş, 1992’de de Denizbank’ı bünyesine almıştır.

i) 1992’de ise Halk Bankası, Sümerbank ve Etibank’ı Türkiye Öğretmenler Bankası’nı aktif ve pasifleriyle birlikte devralmıştır.

Bozulmuş olan ekonominin yeniden istikrarı dengeleyebilmesi için 1999 yılında imzalanan stand-by antlaşması ile enflasyonun tek haneli sayıya indirilmesi, reel faizlerin uygun bir düzeye çekilmesi ve ekonomik büyüme amaçlanmıştır. Enflasyonun düşürülmesini amaçlayan programın temelinde yer alan yaklaşımlar ise şu şekildedir (Er, 2009: 145);

a) Denetimli maliye politikası, yapısal reformlar ve özelleştirmelerin hızlandırılmasıyla birlikte faiz dışı fazlalığının oluşturulması,

b) Enflasyon hedefi ile uyumlu gelir politikası,

c) Enflasyonun düşürülmesine odaklanılarak kur/para politikasının uygulamaya konulmasıdır.

Gerçekleştirilen düzenlemelerle bankacılık mevzuatı da uluslararası düzenlemeler seviyesine getirilmeye çalışılmıştır. Özel ve kamu bankaları arasında adil rekabeti engelleyen düzenlemeler kaldırılarak finansal yapının daha güçlü kılınmasına olanak sağlayacak tedbirlerin alınmasına başlanmıştır. Bu aşamada en önemli husus, 2000 yılında BDDK’nın (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) kurulmasıdır. Kurum, Hazine ve TCMB’nin bu alandaki görevlerini üstlenmiştir. Ülke ekonomisi bakımından kritik bir dönemde kurulan BDDK, henüz yeni ve deneyimsiz bir kurum olduğundan aktif ve etkili düzenlemelere gidememiş ve bağımsızlığını tümüyle koruyamamıştır. Bununla birlikte sonradan TMSF de, BDDK kapsamına alınma

suretiyle bankacılık alanında tek denetleyici ve düzenleyici kurum haline gelmiştir. Ortaya çıkan durum bankacılık sektörü yönünden önemli bir aşama olarak kabul edilebilir (Yağcılar, 2011: 105).

2000 yılı Kasım ayında ve 2001 yılı Şubat ayında ortaya çıkan krizlerde ise; öncelikle faiz riskleri daha sonra da faiz ve kur riskleri sonucunda ciddi kayıplar oluşmuştur (Türkiye Bankalar Birliği, 2012: 25). Aynı yıllarda çoğu bankalar Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kapsamındaki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir. Bu dönemin, Türkiye açısından oldukça güç bir dönemi yansıttığı söylenebilir. Ortaya çıkan krizin etkilerini gidermek, ekonomiyi tekrar düzenleyebilmek amacıyla “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” yürürlüğe girerek uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu program, ekonominin dış şoklara direncinin artırılması, enflasyonun daha düşük seviyelere çekilmesi, kamusal borçların normal bir seviyeye indirilmesi, mali reformların tamamlanmasını ve sektörün güçlenmesini hedeflemiştir. Bu süreçte, kriz dolayısıyla güç kaybına maruz kalan bankalar giderek sermaye artırımına başlamıştır. Artımı gerçekleştiremeyen bankalar da birleşme kararı almış veya TMSF kapsamına alınmıştır. Dolayısıyla ülkede bankaların sayılarında da azalma meydana gelmiştir (Kaya, 2012: 55).

2002'den sonra da giderek daha istikrarlı bir büyüme gözlemlenmiştir. Kriz sonrası problemleri de artık çözülmeye başlanarak, devamlı artış gösteren GSYH 'ya ulaşılmıştır. Bununla birlikte 2008 yılının sonlarına doğru GSYH 'da ani ve devamlı daralmalar oluşmuş, tasarruf açıkları görülerek, faiz ve enflasyon oranları dengesizliği görülmüştür. Neticede ise bütçe açıkları artış gösterirken, sermaye girişlerinde ise azalmalar yaşanmıştır. Söz konusu dönemde tekrar ortaya çıkan kriz, yalnızca ülkemizde değil dünya genelinde kendini gösteren ciddi bir krizdir. 2008 global krizi olarak da ifade edilen bu dönemden sonra, 2009 yılının tüm dünya ekonomileri açısından oldukça güç olduğu söylenebilir. Yalnızca finans sektöründe değil, aynı zamanda diğer sektörlerde de etkisini sürdüren krizin ardından, G20 ülkeleri, çeşitli tedbir paketlerine yönelik kararlar almıştır. Bu bağlamda kamu, para ve finans politikalarıyla ekonomiye müdahaleler söz konusu olmuştur. Merkez bankaları da faiz düşürme yoluyla piyasaya nakit desteği sağlamıştır. Bunun yanı sıra, devlet tarafından sermaye destekli önlemler alınmıştır. Piyasaların da bu duruma hızla tepki vermesiyle

birlikte kısa sürede toparlanma sürecine gidilmiştir. Daha önceki krizlerde de görüldüğü gibi, 2008 krizinden sonraki dönemde de banka sayılarında azalmalar söz konusu olmuştur (Kaya, 2012: 55-56).

2010'dan başlayarak, global ekonomik krizin ortaya çıkardığı hasarlar giderilmeye başlanmıştır. Krizin ekonomide yaratmış olduğu daraltan etkisi de ortadan kalkarak, büyüme ve kalkınma çalışmaları da gündemde yerini almaya başlamıştır. Finans sektörünün tekrar canlanması amacıyla bu alana sermaye desteği ve likidite temin edilmiştir. Bu durum ise, genişleten para politikalarıyla oluşturulmuştur. Gücünü giderek toparlayan ve bu durumun bilançoyna yansıdığı Merkez Bankası, açık piyasa işlemleriyle de bankalara fon sağlamaya başlamıştır (TBB, 2012: 34).

2011'den itibaren de giderek yükselmeye başlayan finans sektöründe birtakım belirsizlik ve riskli durumlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Avrupa Birliği ülkeleri ve bazı gelişmiş ülkelerdeki finansal kuruluşların parasal sorunları ve kamu kesiminde görülen borçlanma oranlarının yüksekliğinin yanı sıra, ekonomi politikaları karşısında ortaya çıkan güvensiz durum, risk ve belirsizlik yaratmıştır. Kamu borç stoklarında görülen artış da global kriz ifadesinin yerini borç krizinin almaya başladığı da görülür. Uluslararası piyasalarda ortaya çıkan belirsizlik durumlarının negatif etkilerini en az düzeye indirmek, iç tasarruf açıklarını kapatmak, kredi büyüme oranını da yavaşlatmak amacıyla bazı tedbirlere başvurulmuştur. Bu tedbirlerle işsizlik oranlarında düşüş, iç taleplerde hızlı büyüme, kamu borçlanma gereğinin azalışı ve bankacılıkta büyüme gözlemlenmiştir. Global krizin başlama sinyallerinin görüldüğü bu dönemde Türkiye'de alınan tedbirler, doğru uygulamalarla ortaya çıkacak sonucu ciddi olumsuz etkilerden korumuştur (TBB, 2013: 53-54).

2012 yılı başlangıcında küresel çapta görülen riskli ortam ve belirsizlikler sürerken, sonuna doğru daha sakin bir dönem yaşanmıştır. Zira AMB (Avrupa Merkez Bankası) Euro bölgesinde riskli bir durum yaratan kamu borcuyla ilgili politikalar ile sistemli riskleri ortadan kaldırmaya ilişkin genişletici adımlar atılmaya başlanmıştır (TBB, 2013: 54).

Küresellik özelliği kazanan dünyada durmadan görülen ve yaşanan değişimler, bankacılık sektöründe de etkisini göstermiştir. Hukuki alanda yapılan düzenlemeler,

ekonomik şartlar, teknolojik değişim ve gelişimler gibi bankacılık alanında da değişimi gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu süreçte değişik banka türleri ortaya çıkmış ve bu sektör çeşitli şekillerde gruplandırılmıştır. Bu kapsamda banka türleri genelde; mülkiyet yapılarına, hukuki kuruluşlarına ve faaliyet konularına göre incelenebilir.

2.3.2. Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar

Bankaların sermaye yapısına göre sınıflandırılmasıdır. Bunlar; özel, kamu, karma ve yabancı sermayeye sahip bankalar olarak açıklanmaktadır.

2.3.2.1. Özel Bankalar

Özel bankalar, sermayeleri özel şahıs ya da kuruluşlarca sağlanan, kamu hisselerinin yer almadığı banka türlerindendir. Ticaret, yatırım ve mevduat bankaları da genel olarak bu tür bankalar kapsamına girer (Kaya, 2012: 72).

2.3.2.2. Kamu Bankaları

Kamu bankaları, sermayelerinin direkt veya dolaylı olarak kamu tüzel kişilerince sağlanan bankalar olarak, devlet yönünden kamuca kurulmasında zorunluluk olan ekonomik faaliyetlerin yanı sıra, özel şahıs/kuruluşlar için kârlı görülmeyen konulara ilişkin olarak faaliyetlerini sürdürürler. Bu bankalar, birtakım özel bankaların devletleştirilmesiyle de ortaya çıkabilirler. Ayrıca, belirli dönemlerde, ekonomide devletçilik görüşünün benimsenip önem kazandığı zamanlarda, sözü edilen nitelikleri taşımayan faaliyet konularında da bu kamu bankaları kurulabilir. TC. Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Vakıflar Bankası kamu bankalarına örnek oluşturmaktadırlar (Şakar, 2014: 19).

2.3.2.3. Karma Bankalar

Karma bankalar, kamu kuruluşlarının yanı sıra gerçek ve tüzel kişilerin hisselerinin de mevcut olduğu bankalardır. Burada tüm sermaye kamu bankalarının hisse senetlerinin bir bölümünün özel kesime satımı ile de karma banka durumuna dönüştürülebilmektedir. Toplam sermaye payı içinde, kamu kesimi, ya da özel kesim hisseleri çoğunlukta bulunabilir. Karma bankaların, genellikle özel sermayeyle kamu

sermayesinin birlikte bulunmasında fayda umularak kurulan işletmeler olduğu söylenebilir. Kamu bankasının hisset senetlerinin bir bölümünün özel kesime satışıyla karma olunacağı gibi tersi bir durum da söz konusu olabilir. Karma bankaların kurulması, özel sermayenin hareketli yapısı ile kamunun önemli deneyimleri ve desteğiyle beraber yararlanma arzusunun da etkin olduğu söylenebilir (Kaya, 2012: 73).

2.3.2.4. Yabancı Bankalar

Yabancı bankalar, sermayeleri yabancı şahıs veya kurumlarca sağlanan bankalar olmaktadır. Bu tür bankalar faaliyetlerine başlamadan önce ilgili ülkeden izin alınması durumu söz konusudur. Yabancı bankalar günümüze gelişmekte olan ülkelerde büyük bir ilgiyle karşılanmaktadır. Bunun nedeni ise, likidite durumu, uygun bir şekilde, dıştan gelen müteşebbise Pazar, gelişmekte olan ülkeye ise yatırımların finansı için likidite gerektiği şeklinde ifade edilebilir (Yağcılar, 2011: 12).

Bu işletmelerin genellikle yönetim ve kuruluş merkezleri ülke sınırları dışında bulunur. Bu açıdan, yabancı bankaların merkezleri başka ülkelerde bulunan ana işletmenin dışardaki bir şubesi olduğu söylenebilir. Ancak bir yabancı bankanın başka bir ülkede şubeler açıp orada faaliyette bulunması, ancak o ülkede özel izinler almakla mümkündür. Aksi durumda, bir ülkedeki bankacılık faaliyetlerinin ülke dışındaki bir merkezden denetlenebilme olasılığı vardır. Yabancı bankaların sağladığı avantajlar: (Parasız, 2011: 42-43).

- a) Mali hizmet sunarak bölgesel bankaların finansal aracılık faaliyetini de arttırmaktadır.
- b) Klasik bankacılığın aşılmasını sağlayarak rekabetçi ortamda kârlılık durumunun da artışı sağlar.
- c) Özel sektör kredilerinin artışı temin ederek ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunur.
- d) Düzenleme ve denetim kalitesini ile birlikte kurumsal yönetim uygulamalarını artırırken şeffaflık da sağlar.
- e) Gelişmiş iç denetim mekanizmalarıyla iç denetimin faaliyetinin artırılması ve operasyonel risklerin düşürülmesine katkı sağlar.

f) Kapsamlı ve gelişmiş risk yönetiminin uygulanmasıyla birlikte müşteri portföyü ve risklerin düzenli olarak izlenmesini temin eder. Bu nedenle daha sağlıklı ve düzenli banka bilançoları ortaya çıkar.

g) Milli bankacılıkta kamu ağırlığını azaltır.

h) Bölgesel bankacılıkta insan kaynakları kalitesini artırır.

Yabancı bankaların dezavantajları ise (Şakar, 2/014: 28):

i. Yabancı bankalar devletin talepleri karşısında fazla esnek değildirler. Dolayısıyla bu durum, devlet denetimin azalmasına yol açmaktadır. Bu tür bankaların öncelikleri daha farklı olduklarından yerel bankalarda olduğu gibi ulusal çıkarları göz önünde bulundurmazlar.

ii. Yerel bankalar, uluslararası bankalar ile rekabet ettiğinden bölgesel bankaların bu yöndeki maliyet artışlarına yol açar.

iii. Yabancı bankalarla rekabette bölgesel bankaların riskleri daha fazla olur.

iv. Gelişmiş ürün ve hizmet çeşitlilikleri ile bölgesel piyasaların kârlı alanlarına girişte bölgesel bankalar daha fazla risk taşıyan sektörler ile çalışmak zorunda kalır.

2.3.3. Hukuki Kuruluşlarına Göre Bankalar

Ülkelerdeki kanuni düzenlemelerde, bankaların kuruluşları ve görevleri detaylı olarak düzenlenmiştir. Hukuki özelliklerine göre bankalar; bireysel girişim ve ticaret şirketleri şeklinde kurulmuş bankalarla kanunla kurulmuş özel statülü bankalar olmak üzere üçe ayrılır (Kaya, 2012: 70-71).

2.3.3.1. Bireysel Girişim Şeklinde Kurulmuş Bankalar

Artık geçerliliğini yitirmiş olan ve örneklerine rastlanmayan bu tür bankalar on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında varlıklı ailelerce yaşama geçirilen bankalar olmaktadır. Bankacılık sektörünün toplumsal ve ekonomik yapıdaki öneminin giderek artışı nedeniyle kişilerin banka kurmalarına yasaklar getirilmiş ve birtakım özel hükümler konulmuştur. Türkiye'de de bankaların A.Ş. olarak kurulması yasal zorunluluktur.

2.3.3.2. Ticaret Şirketleri Şeklinde Kurulmuş Bankalar

Anonim, limitet ve sermayenin hisselerine bölünmüş olduğu komandit ortaklıklar olarak kurulmuş olan bu tür bankaların artık tümü sermaye şirketi biçiminde faaliyete geçirilmektedir. Zira sermaye yapısı bakımından güçlü ve sağlam, bunun yanı sıra da güvenilir olması gerekmektedir.

2.3.3.3. Kanunla Kurulmuş Özel Statülü Bankalar

Özel yasalarla yaşama geçirilen ve kuruluşları temelinde faaliyetlerini sürdüren bankalar olmaktadır. Sözgelimi Halk Bankası, küçük ve orta çaptaki üreticilere destek vermek için, Emlak Bankası konut yapımı/satımı için, Turkeximbank ise ihracatta finansman sağlamak amacıyla kurulmuş özel amaçlı bankalardır. Bunların bir bölümü de özel amaçlarının yanında her tür bankacılık hizmetini tüm toplumu arz eden ticari bankalar olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.

2.3.4. Faaliyet Konularına Göre Bankalar

Sunulan hizmetlerin iktisadi niteliklerine göre gerçekleştirilen bir sınıflandırmadır. Faaliyet konularına göre bankalar, yatırım, kalkınma, ticaret ve holding bankacılığı olarak kategorize edilebilir.

2.3.4.1. Ticari Bankacılık

Bankacılık alanında en fazla karşılaşılan bankalardan olan ticari bankacılıkta mevduatlar toplanarak kredi kullandırmaları genel fonksiyonlarındandır. Toplanan mevduatlar ise ülkenin endüstri ve ticaret ile meşgul olan kesimlerin kredi gereksinimleri için kullanılır. Finansal alanda önemli bir rolü olan bu tür bankalar, kısa dönemli tasarrufları toplama suretiyle ticaret ve üretimin finansmanını sağlarlar ve kaydi para oluştururlar. Mevduatlarla krediler haricinde diğer bankacılık hizmetlerini de sürdürürler (Kaya, 2012: 81).

2.3.4.2. Yatırım Bankacılığı

Yatırım bankaları, devlet kuruluşları ve özel firmaların uzun dönem finansman gereksinimlerini sağlayan bankalardır. Bunları da tahvil ve hisse senetlerinin ihraç edilmesiyle yaparlar. Mevduatların toplanma yetkisi yoktur ve çok sayıda şubeye de sahip değildirler. Dolayısıyla tüm bankacılık hizmetlerini gerçekleştirememektedirler. Komisyonun yer aldığı işlemlerin yanı sıra danışmanlık işlemlerini de sürdürürler. Bu bankalar, tahvil ihracıyla birlikte bankalardan kredi almak suretiyle kaynak olanakları sunmaktadırlar (Şakar, 2000, 21). Bu tür bankaların şirketlerin ihraç edecekleri menkul değerleri güvence altına almak, sermaye piyasası aracılığıyla da tasarrufları yatırımlara yönlendirmek gibi fonksiyonları da vardır (Kaya, 2012: 82).

2.3.4.3. Katılım Bankacılığı

Katılım bankaları, geleneksel yaklaşımların haricinde, faizlere ilgi duymayan şahısların finans gereksinimlerini sağlamak, bu şahısların tasarruflarını sektörde kullanabilmek için kurulmuş olan bankalardır. Katılım bankaları, klasik bankalara alternatifler ve işlemlerde temel olan husus da faizin yerine kâr ve zarara ortaklık söz konusudur. Yani kredi kullandırılırken müşterilere direkt nakit ödeme yapılmamakta, krediler, müşterinin kendi işletmesi için ihtiyacı olduğu malı satan satıcıya yapılmaktadır. Ödeme gerçekleştirildikten sonra iştirak payı da ilave edilerek müşterinin borçlanması sağlanır, ödemeler de taksitler halinde yapılır. Bu suretle gerek duyulan mallar peşin alınarak, kâr marjı ilavesiyle de vadeli olarak satışı gerçekleştirilir (Parasız, 2011: 38-39).

2.3.4.4. Holding Bankacılığı

Bu tür bankacılıkta, bir bankanın direkt ya da dolaylı olarak bir veya daha çok bankaya sahip olması, denetlemesi ya da banka sermayesinin önemli bir bölümünün holding denetimle olması biçimindeki bir yapıya sahiptir.

2.3.5. Türk Bankacılık Sisteminde Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar

Bankalar, toplum içinde fon fazlalığı olanların fona ihtiyaç duyanlara kredi ya da benzer yollarda kullandıran kuruluşlardır. Tüm bu işlemleri gerçekleştirirken, ülkedeki likidite durumuna ve para tedavülüne de egemen olurlar. Bu egemenlik onları belli düzen ve denetim içinde faaliyet göstermeye mecbur kılmaktadır.

Toplumdaki bireylerin kuşku duymadan birikimlerini emanet edebildiği aynı zamanda da nakit ihtiyacı söz konusuysa, güvence ile borç alabileceği bankalara sahip bir ülke ekonomisinin de temeli sağlam olacaktır. Ortaya çıkan olumsuz durumlardan ve riskli ortamlardan da minimum düzeyde etkilenme söz konusu olacaktır. Bu tür bir sistemin oluşabilmesi de ülkelerin düzenleme ve denetleme için birtakım kuruluşların oluşturmalarını gerekli kılmıştır. Türkiye’de de tüm bu temeli meydana getirebilmek için sektörde gerekli kurumlar mevcuttur. Bunlar Merkez Bankası, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve Türkiye Bankalar Birliği ile Sermaye Piyasası Kuruludur.

2.3.5.1. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)

Bir ülkenin ekonomi politikası dendiğinde genelde para, maliye ve gelirler politikası anlaşılır. Ekonomi politikasının hedefleri ekonomik büyümenin sağlanması, istihdamın artırılması, fiyat istikrarı ve dış dengenin sağlanması olarak belirlenmiştir. Para ve maliye politikaları bu hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak koordineli olarak uygulanır (Uzunoğlu, 2011, s.80).

Merkez Bankası hem tüm dünyada hem de Türkiye’de temelde para ve kur politikalarını düzenleme ve banknot dolaşımını sağlama ile sorumlu bir kurumdur. 1930’da bir anonim şirket şeklinde hayata geçirilmiş olan Merkez Bankası’nın en önemli amacı, fiyat dengesini sağlamaktır. Bunun yanı sıra, finansal sistemde istikrarın yaratılması, para/döviz piyasalarına ilişkin düzenleyici önlemleri almakla da yükümlüdür. Merkez Bankası, özellikle global istikrarsızlıklardan doğan makro finans risklerini denetim altına almayı hedeflemektedir. Buna göre finansal istikrar, Merkez

Bankası açısından destekleyici bir amaç durumunda olmaktadır (TCMB, www.tcmb.gov.tr).

Ülkemizde TBMM'nin yetkili olduğu para basma yetkisi Meclis tarafından süresiz olarak Merkez Bankası'na aktarılmıştır. Türkiye'de uygulanacak döviz kuru rejimini hükümetle beraber belirlemek ve uygulamak TCMB'nin temel görevlerinden biridir. Merkez Bankası'nın kur politikaları 2001'den başlayarak dalgalı kur rejimi kapsamında sürdürülmektedir (TCMB, www.tcmb.gov.tr).

Türkiye'de altın ve döviz rezervlerini muhafaza etme ve yönetmeyle sorumlu olan Merkez Bankası, para/kur politikasına güveni temin etmek ve bu yöndeki politikalara destek vermek, Hazine'nin yabancı para iç/dış borç servislerini yapabilmek için gereken döviz akışını nakit olarak bulundurmak, iç/dış şoklara karşı kırılganlık düzeyine azaltarak, küresel piyasalarda ülke ekonomisine duyulan güveni arttırmak için rezervlere sahiptir. Rezerv yönetiminde de ülkenin çıkarları önceliklidir.

1211 Sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 4. Maddesine göre, "bankanın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Banka, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler. Banka, fiyat istikrarını sağlama amacı ile çelişmemek kaydıyla Hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekler."

2.3.5.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)

Bankacılık sisteminin finans sistemi içerisinde bu denli büyük bir paya sahip olması bankacılık sektöründe güvenin artırılması ve sistemin olası risklerden korunmasını zorunlu kılmaktadır aksi takdirde sistemin temel işlevi olan kredi ve mevduatta başlayacak krizler tüm ekonomiyi etkileyecek ve krize sokacaktır.

Bankalar ekonomi sisteminin merkezinde yer alırlar. Bankalar ödemeler sisteminin temel taşıdırlar. İçinde bulunduğumuz çağda nakdi ya da kaydi olarak para baş döndürücü bir hızla el değiştirmektedir ve bu el değiştirme işlemi bankalar aracılığıyla yapılmaktadır. Bankalar aynı zamanda tasarrufları da etkilediklerinden yatırımlar ve büyüme üzerinde katkı sağlarlar. Bu işlev aynı zamanda bankaların bir finansal aracı olarak kaynakların etkin dağılımının sağlanmasına yardımcı olmasına neden olur.

Bankaların en önemli fonksiyonlarından bir tanesi de kaydi para yaratmak suretiyle ekonomiye ilave kaynak sağlamalarıdır. Bankalara yatırılan mevduatın kredi olarak verildiği, ancak kredi kullananların krediyi nakit olarak çekmediği ve bu krediye karşılık çek keşide edildiği durumlarda sistemde yeni para kullanım alanları yaratılmış olur. Bankacılık sektörü bu fonksiyonları nedeniyle hiçbir sektörde olmadığı kadar ayrıntılı düzenlemelere ve denetime tabi tutulmak zorundadır.

12 Aralık 2003 tarihinde kabul edilen 5020 sayılı Kanun uyarınca; Bankalar Kanununda yapılan değişiklikler ile Fonun, BDDK'dan ayrılarak kamu tüzel kişiliğini haiz, bağımsız ve mali özerkliğe sahip bir kurum olarak örgütlenmesi karara bağlanmıştır. Fonun karar organının Fon Kurulu olduğu ve Fonun genel yönetim ve temsili ile Fon Kurulunca alınacak kararların yürütülmesinin Fon Kurulu Başkanına ait olduğu hükme bağlanmıştır. Fon yönetimi tarafından hazırlanan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu yönetmeliği ise 18 Mart 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. TMSF'nin yeni yapılanma sonrasında yetki ve sorumlulukları genişlemiş, tasarruf mevduatının sigortalanması, varlık yönetimi ve tahsilat işlemleri konusunda çok daha yetkili ve işlevsel bir konuma gelmiştir. Çıkarılan kanunlar, banka çözümleme sürecinde TMSF'nin alacaklarının tahsilini kolaylaştırmıştır (Bumin ve Ateş, 2008: 54-55).

Bankacılık Kanununun (<http://www.tmsf.org.tr>) 111. maddesi, TMSF'nin hukuki statüsünü, özerk bir kamu kuruluşu olarak belirtmekte, amacının tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması ve buna bağlı olarak Fon alacaklarının tahsil edilmesi olduğunu söylemektedir. Aynı maddeye göre, Fon idari ve mali özerkliğe sahip bir kamu tüzel kişisidir ve görevini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci veya kişiden emir veya talimat alamaz.

TMSF, 5411 sayılı yası buna ilişkin diğer mevzuatla verilmiş olana yetkiler kapsamında mudilerin hakları ve çıkarlarının muhafaza edilmesi için, mevduatın ve iştirak fonlarının sigorta edilmesi, fon bankalarının yönetimi ve finansal yapılarının güçlendirilerek tekrar yapılandırılması, devredilmesi, birleştirimi, satış ve tasfiye durumları, alacaklıların takibi ve tahsil edilme işlemlerinin sürdürülerek sonuçlandırılması, fon varlıkları ve kaynaklarının yönetilmesi ve yasayla atfedilen diğer görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi amacıyla kurulmuştur ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yönetsel ve finansal bağımsızlığa sahip olan bir kuruluştur.

2.3.5.3. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)

Tasarrufların yatırımlara yönelmesini temin ederek ekonomi açısından yaşamsal bir rolü olan finansal sektörün zamanla ülke sınırları dışında, daha hızlı ve karmaşık bir mekanizmaya sahip olması ve ulusal hasılayı aşan hacme ulaşması, sektörün düzenlenmesi ve denetiminden sorumlu olan kurumların da ilgili alanlarında uzmanlaşmalarıyla birlikte daha etkili, fonksiyonel, özerk ve esnek yapıdaki etkinliklerini sürdürmelerini gerektirmiştir. Ayrıca, finans piyasalarında son derece ciddi sıkıntılar yaratan krizler karşısında toplumsal yaşamın hassas alanlarına hızla müdahale edip çözüm üretme zarureti de bunu desteklemiştir (Kirmanoğlu, 2007: 67). OECD ve AB gibi kurumlar tarafından da kabul edilen bu yaklaşımın etkisi olarak çoğu ülkelerde başlangıçta bakanlıklara ya da merkez bankalarına ait olan denetleme yetkisinin zaman içerisinde genel yönetim haricinde oluşturulan bağımsız kurumlara aktarılması söz konusu olmuştur. Buna bağlı olarak son 20 yılda, gelişmiş/gelişmekte olan ülke ekonomilerinin finansal piyasalarda iç ve dış ekonomik ve siyasi gelişmelerin bir neticesi olarak düzenleyici kurumların ortaya çıktığı görülmektedir (Ulusoy, 2003: 32).

Ayrıca, finans sisteminde istikrarın sağlanabilmesi için uluslararası düzenleyici Kurumlar tarafından getirilen Basel bankacılık gözetimine ilişkin temel prensiplere Avrupa Birliği aday ülkelerinin de uyum zorunluluğu bu gelişmeyi hızlandırmıştır (Uyar, 2003: 84).

Serbest piyasa ekonomi kurallarının geçerli olduğunda, devletin ekonomik yaşamda çekilerek, özelleştirmelerin giderek artması, yap/işlet/devret modeli ile küresel şirketlerin farklı ülkelerde ciddi yatırımlara yönelmesi, bu nedenle de serbest piyasa ekonomisinin globalleşme sürecine doğru yol alması durumu söz konusu olmuştur. Serbest piyasa ekonomisi aktörleri arasında, oyunu kurallara göre oynanmasını sağlamak için sınırlandıran ve düzenleyen birtakım kuralları koymak ve denetlemek amacıyla yapıların bankacılık sektöründeki örneği, BDDK'dır (Çolak, 2003: 37).

Bankacılık sektörü, Türk ekonomisinin 80'li yıllardan başlayarak geçirmiş olduğu değişimlerden etkilenmiş olan alanların başında gelir. Finansal piyasalar, teknolojik gelişmeler ve yeniliklerle, aynı zamanda da dış ticaretin gelişmesiyle birlikte kısa

zamanda hızlı bir gelişim kaydetmiştir. Bununla birlikte 1980 ve 1990 yılları arasındaki dönemde, ekonomi piyasalarındaki dönüşümlere, ekonomiyi düzenleyen hukuksal ve politik çerçevenin gerekli reformlara gerektiği şekilde uyum sağlayamadığı gözlemlenmiştir (Güler, 2005: 177). Dolayısıyla, 1990'ların ikinci yarısına gelindiğinde Türkiye ekonomisinin yapısal sorunları olan kamu açıkları ve finansman problemleri çözülmediğinden dolayı bankalar, rekabet ortamından uzaklaşmışlar ve yalnızca kamu kâğıtları ticareti ile uğraşma durumuna gelmiştir (Günel, 2006: 72). Bir diğer ifade ile yüksek enflasyon baskısı ve bütüne bulaşmış bozuk ekonomik yapı kapsamında; bu dönemde Türk bankacılığı, kısa vadeler için topladığı mevduatları devlete yüksek faizle borç vererek faaliyetlerini sürdürmüştür (Uyar, 2003: 46).

Devletin kamusal harcamaları finanse etmekte zorlanması nedeniyle, yüksek faizle borçlanma yoluna gitmesi ilk bakışta bankalar için zahmetsiz ve kolay kâr elde etme olanağını doğurmuş bu nedenle 1990'larda Türkiye'de banka sayısı da hızlı bir artış göstermiştir. 1990'larda ekonominin işleyişinde, banka sayısında, bankacılık faaliyet ve işlemlerinde nicelik ve nitelik yönünde yaşanan hızlı genişlemeye karşılık; ulusal ekonominin yapısal sorunları çözülmemiş, benzer şekilde bankacılık düzenleme ve denetiminde de yeni dönemin koşullarını karşılayacak bir yaklaşım oluşturulamamıştır. Bu dönemde, bankacılık sektörünün denetimi görevini Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası ve zorunlu bağımsız denetim kuruluşları eliyle gerçekleştirilmekteydi.

Bankacılık sektöründe, son yıllarda yaşanan olumsuz gelişmeler; daha açık bir ifadeyle, bu sektörde faaliyette bulunan kuruluşların, ortak veya malikleri tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmak üzere içlerinin boşaltılması neticesinde; devlet bu işe el koymuş ve sektörün etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak, bankaların kuruluş, yönetim, çalışma ve denetleme esaslarını belirlemek amacıyla 18.06.1999 tarih ve 4389 sayılı Bankalar Kanununu yürürlüğe koymuştur (Kaya, 2004: 107). Böylece, Türk hukukunda bankacılık regülasyonu; 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile 1999 yılında ilk kez düzenlenmiştir. Bu bağlamda; anılan kanunun hükümleri noktasında, bankacılık regülasyonunu gerçekleştirmek üzere BDDK kurulmuştur.

1985 yılından itibaren uygulamada olan 3182 sayılı Bankalar Kanununu 1999 tarihinde yürürlükten kaldıran 4389 sayılı Bankalar Kanunu, zaman içinde birçok değişikliğe uğramış ve mülga olmuştur. 2005 yılında ise 5411 sayılı Bankacılık Kanunu

yürürlüğe girmiş ve bu Kanun doğrultusunda Kuruma ilişkin birçok konuda reform yapılmıştır.

BDDK, finans sektörünün geliştirilmesinde; finansal sistemdeki rekabet gücünün artırılması, işlem ve aracı maliyetlerinin etkinliğinin zamanında değerlendirilerek finansal sektördeki taraflar arasındaki iş birliği ve diyalogun arttırılarak devamı, denetim alanındaki kurumlar arasında ortak projelere destek verilmesi ve finans sektörünün gücünün arttırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır (BDDK, 2013: 5-6)

Kurumun düzenleme ve denetleme işlevinin kapsamında ise Ulusal Program dahilinde faktöring, leasing, ve finans firmalarıyla onların etkinliklerini de içerecek biçimde genişletilmiştir. Finansal alanda denge unsurunun oluşturulmasını temin ederek, bu alanda yer alan şahıs ve kurumların tek gözetim ve denetim organı ve otoritesince denetlenmesi, küresel çaptaki uygulamalarda da benimsenen bir anlayış olup, finans piyasalarının daha faal ve dinamik olarak işlemesini sağlamaktadır. Diğer taraftan leasing, faktöring ve finans kuruluşlarında çoğu kez yasa dahilindeki kurumlar hisse sahibi olarak mevcut durumda ortaklıklar konsolite denetime bağlı olmaktadır. Dolayısıyla bu kurumların düzenleme ve denetleme yetkisinin tamamıyla kullanımını sağlamak için yetkilerin BDDK'ye aktarılması düşünülmüştür. BDDK tüm bu

2.3.5.4. Türkiye Bankalar Birliği (TBB)

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 1958 yılında Bankacılık Kanunu'nun 79. Maddesine göre kurulmuştur. Tüzel kişiliğe sahip kamu kuruluşu özelliğinde olan bir meslek kuruluşudur.

TBB'nin kuruluş amacı serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet prensipleri kapsamında, bankacılık düzenleme ilkeleriyle kurallarına uygun olarak bankaların hak ve menfaatlerini savunmak, bankacılık sisteminin büyüyerek sağlıklı olarak çalışmasını sağlamak ve bankacılık mesleğinin gelişerek rekabet gücünün arttırılmasına ilişkin çalışmalar gerçekleştirmek, rekabet ortamının oluşturulması ve haksız rekabetin engellenmesi için gereken kararların alınmasını temin etmek ve uygulamaya geçirmektir (TBB, <https://www.tbb.org.tr/>).

2.3.5.5. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)

Türkiye’de kurulan ilk BDK, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)’dur. SPK Türk Kamu Yönetimi örgütü içerisinde bağımsız idari otoritelerin ilk örneği olarak 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (www.mevzuat.gov.tr) ile 1981 de kurulmuştur (RG 30.07.1981/17146). Kanunun 1. maddesinde kurulun görevi, “sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını düzenlemek ve denetlemek” olarak ifade edilmektedir. SPK, bugünkü yapısına, 2499 sayılı yasada üç yasayla ve bir Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile yapılan ve içeriğini hemen, hemen tümüyle değiştiren değişikliklerle ulaşmıştır. 2499 sayılı yasada yapılan en kapsamlı değişiklik, 1992 yılında çıkarılan 3794 sayılı yasa (www.tbmm.gov.tr) ve 1999 yılında çıkarılan 4487 sayılı yasa (RG 18.12.1999/2310) ile yapılmıştır.

SPK, kendi yetkilerini sorumluluğu altında bağımsızca kullanan; yönetsel ve finansal bağımsızlığa haiz bir kamu tüzel kişisi olarak piyasaların adil ve etkili çalışmasını sağlamayı ve piyasadaki fon kullanan işletmelerin belirli kurallar çerçevesinde en iyi yararlanmalarını sağlamayı amaç edinmiştir (SPK, <http://www.spk.gov.tr>).

2.4. AVRUPA BİRLİĞİ (AB) BANKACILIK SİSTEMİ

Son on yılda Avrupa bankaları, ciddi finansal krizlere ve gittikçe yavaşlayan bir ekonomi arasında kalarak sektörde mali sorunlara neden olmuştur. Ekonomideki yavaşlamanın başlangıcının aslında bu şokların olduğu ileri sürülmektedir. Sistemin güvenilirliği ve istikrarı açısından denetleyici kurumlar ve Avrupa Merkez Bankası’nın varlığı çok önemlidir. 1995 yılında hisse senedi piyasasında yaşanan çöküş, günümüze kadar etkisini hissettirmiştir. Borçlanma maliyetlerindeki artış, kurumların çeşitli mali skandallarla yüz yüze kalmaları, yatırımcıların güvenini sarsmıştır. Bu nedenle piyasalar ve bankalar için yeni düzenlemeler ve denetimler söz konusu olmuştur. Basel I ve II Kriterleri’ni, Avrupa Birliği üye ülkeleri tarafından 2006 ve 2007 yılında kademeli geçişle birlikte 2008 yılı itibarıyla uygulanmaya başlanmıştır. Böylece, üyelik kısıtlarına uymak için Birlik, kendi mevzuatı dışında diğer bir uluslararası standart uygulaması da kullanılmaya başlanmıştır (Altay, 2015: 76).

Bu gelişmeler altında, mali piyasalar; yatırım bankacılığı, menkul kıymet alım-satımı ve varlık yönetimi olarak çeşitlenmiştir. Bu ayrışma, piyasa ve enstrüman riskine de neden olmuştur. Yeni risk ölçümlerine ihtiyaç duyulmuştur. İşlem komisyonları da artmış ve maliyetler yükselmiştir. Avrupa bankaları, söz konusu ayrışmaya çok daha geç girmiş ve yüksek maliyetlere katlanmak zorunda kalmışlardır. Avrupa bankacılık sistemindeki finansal kuruluşlar, Türkiye’de henüz çok yakın bir geçmişe sahip olan bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra sigorta, kredi, mortgage gibi çok daha derinliği olan piyasa araçlarında faaliyette bulunmaktadır.

2.4.1. AB Bankacılığının Oluşumu ve Finansal Bütünleşmesi

Avrupa’da birlik düşüncesinin eskilere dayandığı söylenebilir. Roma İmparatorluğundan sonra Avrupa’nın yeniden inşa edilerek barışın temini amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ekonomik alanda yapılan ilk ekonomik birleşim ise Belçika, Hollanda ve Lüksemburg devletlerinin bir araya gelmesiyle oluşturulan Benelüks birleşimidir. 1932’deki Oucy anlaşmasıyla yürürlüğe konan bu birleşme, 1949’de söz konusu ülkeler arası ticarete serbestliği oluşturarak ülkelerin ekonomisini geliştirmiştir (Sandıklı 2008, 129-130). Bu birleşme daha çok ekonomik bir bütünleşmedir. Daha sonra bu topluluk Batı Avrupa’ya da açılarak dış ticarete daha faal rol üstlenmek için Gümrük Birliği’nin kurulmasını hedef almıştı. İtalya, Fransa ve Almanya’yı da dahil ederek daha geniş bir topluluk meydana getirmişlerdir (Savaş, 1983: 47).

AB’nin kurulmasının fikri temellerini atan Jean Monnet’nin ifadesiyle AB, bir devletler koalisyonu değil, insanları birleştirme projesidir (Acar, 2006: 62). Robert Schuman 9 Mayıs 1950’de açıkladığı bildirisinde, dünya barışının, kendisini tehdit eden tehlikelere orantılı çabalar olmaksızın korunamayacağını ifade etmiştir. Özünde barış, demokrasi, hukukun üstünlüğü ile insan hak ve özgürlüklerinin korunması gibi değerlere dayanan AB, dünya barışının korunması ve refahının artmasına katkı sağlamayı amaçlayan küresel bir aktör olmayı kendisine hedef edinmiştir.

Avrupa entegrasyonunda somut adımlar ise 1950’li yıllarda Fransız Dış işleri bakanı R. Schuman’ın işadamı ve siyasetçi olan J. Monnet ile birlikte hazırlamış olduğu ve aynı yılda açıklanan Schuman Beyannamesi’nde Avrupa’da barışın sağlanmasının

sadece Almanya ve Fransa'nın yakınlaşmasıyla oluşabileceği belirtilmiştir. Savaş ekipmanları ile söz konusu ülkelerin sanayilerindeki temel hammadde olan kömür ve çelik imalatının üst otoritelerce yönetimi ön görülmüştür. Yapılan teklif önceki hükümetler arası birleşme gayretlerinin ötesinde, uluslar-üstü bir yapı öngörmesi bakımından önemli ve yeni bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Bu beyanname, 1951'de imzalanarak bir 1952'de yürürlüğe konulan Paris Anlaşması uyarında tesis edilen AKÇT'ye (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) uzanan yolu da açmış bulunmaktadır AKÇT, 23 Temmuz 2002 tarihinde kadar birçok revizyon geçirse de uygulanmış, bugünkü Avrupa Birliği'nin temelini oluşturmuştur (Karluk. 2014: 1-8).

Schuman, kömür ve çelik gibi önemli ekonomi sektörlerinde Monet gibi Pazar oluşturarak ülke ekonomilerin gelişerek barışın teminine destek olmayı düşünmüştür (Moussis, 2004: 18). Avrupa Birliği'nin kurulma fikri, ülkeleri tek çatı altında toplayarak üye ülkelerin refahını arttırmak, işbirliğini temin etmek ve güçlü kılma, ekonomik bir birleşme olarak öngörülse de bugüne dek sosyal, kültürel ve siyasi açıdan da gelişim ve değişim yaratmış bir topluluk olduğu söylenebilir.

2.4.2. Maastricht Anlaşması Öncesi Dönem

Bu topluluğu Maastricht Antlaşması oluşturmaya yönlendiren nedenler söz konusudur. Birincisi; Avrupa entegrasyonu dahilinde AT'nin (Avrupa Topluluğu) politik ve kurumsal yönden tekrar canlandırılmasıyla ilgili olarak 1980'lerden itibaren gerçekleştirilen çalışmalardır. Daha sonraları, Berlin Duvarının yıkımı ardından iki Almanya'nın 1990 yılında tekrar bir araya gelmesi, merkez ve doğu Avrupa devletlerinin Sovyetlerin kontrolünden ayrılarak demokratik bir hale gelmeleri, 1991 yılında ise Sovyetler Birliğinin çözülmesi gibi olgular Avrupa'daki siyasi yapıya tümüyle etki etmiştir. Üye devler arasındaki siyasi ve ekonomik entegrasyonları kaplayan ATS de bu suretle yetersiz olmuştur. Bir başka neden ise, 1980'lerde AT'nun ekonomik yönden istikrar sahibi olduğu ve önemli gelişmeler yaşandıysa da Tek Pazarın tanımı için finansal ve sosyal eşgüdümüne gerek duyulduğu da üye devletlerce ifade edilmekteydi. Bu suretle ekonomik ve finansal birlikte hükümetler arası konferans yapılması düşüncesi ortaya atılmıştır. Bir başka neden ise, üye devletlerin vatandaşlarının gelişmelerden memnuniyetsizliği, başarı sağlayacak bir bütünleşmeye

eğilimli tutum sergilemeleri ve hükümetlerde kamuoyu baskısının oluşturulmasıdır (Karluk, 2007: 71-72).

1991’de Hollanda’da Maastricht’te yapılan devlet zirvesiyle iç entegrasyona yönelik olarak bir dönüm noktası yaşanmıştır. Zirvenin hazırlıkları 1990’da yapılan Roma Zirvesinde tespit edilmiştir. Zirvede AT, AB sürecinin hızlandırılması kararlarını da almıştır. Bu kararlara göre, parasal ve ekonomik birlikle siyasi birlik alanlarında yapılan hükümetler arası konferans aracılığıyla Roma Antlaşmasında değişikliklere gidilmesi ve 1992’de Tek Pazar’a bütünlük kazanılmış olarak ulaşılması hedeflenmiştir. Uluslararası platformda seslerini daha fazla duyurma beklentisinde olan topluluk devletleri, parasal ve ekonomik birliğin yanı sıra, siyasi yönden de birlik oluşturmaya yönelik olarak ortak bir dış güvenlik politikası ortaya koyma düşüncesi üzerinde de çalışmaları başlatmışlardır. 1990’de çalışmalara başlayan Konferans, Maastricht Zirvesi’nde kurulmuş olan yeni AB’nin temelini atmıştır (Karluk, 2007: 75). Dış politikada işbirliğinin kapsam ve sınırlılıklarını kayıt altına alan (Ülger, 2005: 25) ve AT’nin ismini AB olarak değiştiren 1993 tarihli Maastricht Anlaşması ile üye ülkeler siyasal, sosyal ve ekonomik bakımdan uyum içinde olmaya yönelmişlerdir (Balcı, 2004: 118; Özdikmenli, 2009: 183). Anlaşmada “Avrupa Birliği, özgürlük ve demokrasi ilkesi üzerine kurulmuş; insan haklarına, temel özgürlüklere ve kanunlara saygılıdır” ifadesine yer verilerek düzenlemelerde bulunulurken, bu anlaşmanın ardından gelen zirve kararlarında Maastricht Anlaşmasına uygun düzenlemeler yapılmıştır.

Bu anlaşmayla birlikte hesap verebilirliği ve meşruiyeti arttırmaya yönelik örgütsel reformlar yapılmış, ekonomik ve parasal birlik için adımlar atılmış, üye devletlerin bazı faaliyetlere katılmaya mecbur olmaması anlamındaki farklılaşmış bütünleşme kurumsallaştırılmış, Avrupa Parlamentosu’nun yasama rolü güçlendirilmiş (Dinan, 2009: 312), yerindenlik (subsidiarite) ilkesi kabul edilmiş, kurumlar arasında açık, şeffaf ve düzenli bir diyalog kurulması istenmiş, idareler arası işbirliği teşvik edilmiştir. Maastricht Anlaşması’ndan önce idari anlamda birlikte çalışma, sınırlı faaliyet alanlarında ara sıra kullanılıyorken, Maastricht Anlaşması mali ve ekonomik politikalarda, Amsterdam Anlaşması ise istihdam politikalarında birlikte çalışma yöntemini gündeme getirmiştir (Özer, 2006: 59).

Maastricht Antlaşması öncesinde, bankacılık alanına ilişkin çalışmalar da tek pazarın oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır (Zadeh, 2012: 32). Ortak pazarın kurulmasıyla;

- a) Finansal kuruluşların ortak mevzuata uymaları,
- b) Hizmet arzının yanı sıra ve parasal desteklere ilişkin oranların saptanması,
- c) Finansal aracılardan ortak düzene uymalarının temini,
- d) Bankalardaki ödemeler sisteminin daha faal ve aktif aynı zamanda da aynı düzende işlemesiyle ilgili olarak işlemler yapılmıştır.

Söz konusu dönemde mali yönden bütünleşme uygulamalarına ilişkin öncelikli konusu ise yerel kalkınmayı destekleyen ülkeler arası ticaret anlaşmaları olmuştur. Bu anlaşmalar, üye devletlere finansal ve ekonomik yönden birleşime örnek anlaşma niteliğindedirler. Bu durum aynı zamanda bankalara da yansımıştır. Başka bir ifadeyle söz konusu ülkelerdeki bankaların yapılan ortak anlaşmayla uyumluluğu zorunlu kılınmıştır. Entegrasyon sürecinin bu aşamasında finansal bütünleşmenin sınırlı olarak gerçekleştiği görülmektedir.

II. Dünya savaşından sonra Avrupa’da artan işsizlik ve dış borçların yüksek seviyelere ulaşmasından dolayı üye devletler arasında ticaret anlaşmalarına yönelmişlerdir. Bu anlaşmalarla topluluk seviyesinde mali bütünleşmeye ilişkin faaliyetler de hız kazanmıştır. Sonraları serbest ticaret alanlarının oluşturulması Gümrük Birliği ve Ortak Pazar’ın da kurulmasıyla birlikte bu alandaki uygulamalar yaygınlaştırılmış, neticede ekonomik para birliği de entegrasyonun ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Bu aşamaya ise yalnızca Avrupa Birliğine üye devletler ulaşmıştır. Ekonomik entegrasyonda bölgeler arası denetim kuruluşları ile finansal yatırımların global seviyede gerçekleşmesi, parasal bütünleşmenin de başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Akçay, 2006: 2-3).

AB genel bütçe tasarısının hazırlanarak uygulamaya konulması, topluluk seviyesinde mali bütünleşmenin ilerlemesine de bir örnek teşkil eder. Bütçe tasarısı, tüm kurumları da kapsamıştır. Aynı zamanda fonksiyonellik açısından bütçe bölüşülmesi, entegre bir finansal sistemin ortaya konmasını da gerektirmiştir. Bu durum da AB politikaları doğrultusunda belirlenmiştir. Sözelimi Avrupa Birliğinin önceki finans politikalarının

temelini yapısal ve tarımsal operasyonlar teşkil ederken, yeni oluşturulanların ise doğal kaynakların yönetilmesi ve kalkınmaya odaklanmasını verebiliriz. Söz konusu dönemde Avrupa Birliğinin gelişmiş bütçe tasarılarına, mali bütünleşmeye ilişkin farklı ve yeni düzenlemeleri de içermiştir. Yeni tasarıda da doğal kaynakların yönetilmesi ile kalkınmada üye devletlerin eşit ve aynı muameleler görmesi önem kazanmıştır. Genel bütçenin toplanarak dağıtımına ilişkin anlaşmazlıkların yalnızca mali bütünleşme kapsamında çözüme ulaşabileceği (Taş, 2006: 132).

Maastricht Anlaşması öncesi dönemde yapılan düzenlemeler, mali politikalar yönünden Avrupa Birliği ülkelerinin döviz kurlarındaki dengenin temini, finansal politikalar yönünden de kredi kuruluşlarına uygulanmış olan standartların uyumlaştırılmasına yönelik araçlardır.

2.4.3. Avrupa Ödemeler Birliği

II. Dünya Savaşından ardından 1944 yılında gerçekleştirilen Bretton Woods konferansı ile Uluslararası Para Fonu sistemi meydana getirilmiştir. Sistemde, ABD Doları 1 ons altın/35 Dolar eşitliği kapsamında, diğer ülke paraları da sabit kurla USD'ye bağlanmıştı. Doların sistem içerisinde bu ayrıcalıklı yeri hiç kuşkusuz Amerikan ekonomisinin dünyadaki ağırlığından ileri gelmektedir. Bir paranın uluslararası ödeme aracı olarak kullanılabilmesi için onun bazı özelliklere sahip olması gerekiyor. Bu özelliklerin başında dünya ticaretinin gereklerine göre arzının kolayca arttırılabilmesi ve herkesçe güven duyulan bir para olması gerekiyordu (Seyidoğlu, 1997: 552).

Altın-dolar veya altın-döviz sistemi olarak adlandırılan bu sistem, dünya para sistemine bir istikrar kazandırmış olmasına rağmen, 1947 yılına gelinceye kadar her ülke en çok dış ticaret ilişkisi kurduğu ve bu ilişkiden kendi lehine ihracat fazlası elde ettiği ülkelere kredi ve ticareti daha çok bu ülkelerle, imzalanan ikili anlaşmalara dayalı olarak yürütmek durumundaydı.

1947-50 yılları arasında Batı Avrupa ülkeleri aralarında birtakım ödeme sistemleri geliştirmişlerdir. Bunlardan biri, 1947 yılında gerçekleştirilen çok taraflı Parasal Takas Antlaşması'dır. Bu antlaşmaya taraf olan ülkeler her ay karşılıklı alacaklarıyla

borçlarını Uluslararası Ödemeler Bankasına bildirerek banka takas işlemlerini gerçekleştireceklerdi. Bu sayede ülkeler açısından ticaret altın ve döviz rezervlerine bağlı kalmadan, bir ölçüde gelişme imkânı olmakla birlikte beklenen gerçekleşmemiştir.

1950 yılından itibaren söz konusu durumun tersine dönmesine sebep olmuştur. Soruna gerçek çözüm, 19 Eylül 1950’de oluşturulan Avrupa Ödemeler Birliği ile bulunmuştur. Daha önceki takas antlaşmalarında olduğu gibi, her ülke ayda bir defa diğer ülkelere olan borçlarını ve onlardan olan alacaklarını, Avrupa Ödemeler Birliği’nin bir ajanı olarak görev yapan Uluslararası Ödemeler Bankasına bildirecektir. Böylece altın ve döviz gibi bir uluslararası rezervin kullanılmasına gerek kalmayacak ve hem de finansman maliyetleri azalacaktır. Bankanın bu şekilde hem bir alacaklı ve hem de bir borçlu haline gelmesi, bütün üyelerin potansiyel döviz riskine karşı korunmasını da sağlayacaktır. Avrupa Ödemeler Birliği’nin ömrü kısa olmuştur. Biriken borçların çok büyük rakamlara ulaşması durdurulamayınca Birlik dağılmış ve onun yerine 1958 yılında imzalan bir antlaşma ile Avrupa Para Antlaşması uygulamaya konulmuştur. Bu antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle de IMF’yi örnek alarak bir Avrupa Fonu oluşturulmuştu. Yunanistan, İzlanda, İspanya ve Türkiye’ye ödemeler dengesi sorunlarını çözmek için iki yıl vadeli ve koşulsuz kredi veren bu Fon da 1972 yılında ortadan kaldırıldı. Bu gelişmeleri müteakip, 1960’ların başında spekülâtorlerin ABD dışındaki dolar rezervlerinin ABD’nin toplam altın stoklarını aştığını görerek, dolardan çıkıp altına yönelmesi ABD’nin altın rezervlerinin büyük bölümünün erimesi ile sonuçlanmıştır. Ayrıca bir diğer sebep olarak da, ABD’nin 1970 yılından itibaren Avrupa ülkeleri karşısında verdiği açıklar, Avrupa ülkeleri ve Japonya’da ABD Doları cinsinden büyük bir rezerv birikimine yol açmıştır. Bu durum bir dolar kıtlığı ve dolara karşı bir güven bunalımı yaşanmasına neden olmuştur (Parasız, 2011: 104-105).

1960’lı yılların sonlarında sistemde görülen aksamalar ve gümrük birliği amacının gerçekleştirilmiş olması Avrupa Topluluğu’nu yeni hedefler ve arayışlar peşinde koşmaya sevk etmiştir. 15 Ağustos 1971’de Başkan Nixon doların altına olan konvertibilitesinin kaldırıldığını açıklamıştır. Sistem, az gelişmiş ülkelere yeterli ölçüde kaynak transferi sağlayamamıştır. Ayrıca bu ülkelerin kalkınma ihtiyaçlarına da tam olarak cevap verememiştir. Sistemin temel felsefesi olan serbest ticaret ve sınırsız konvertibilite o dönemlerde bu ülkelerin ekonomik gerçeklerine ters düşmüştür.

Bretton Woods Sistemi'nin çöküşünden sonra “serbest dalgalanan kur sistemi ”ne (freely fluctuating) işlerlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu sistemde resmi bir döviz kuru veya parite bulunmamaktadır. Döviz kurları resmi makamlarca değil, doğrudan doğruya döviz piyasalarında oluşan arz ve talep koşullarında belirlenmektedir. Piyasa üzerinde herhangi bir hükümet müdahalesi söz konusu değildir. Ne kadar cazip görünse de, hükümet yetkilileri sınırsız bir dalgalı kur sistemine sempati duymamışlardır. O yüzden sisteme uygulanabilir bir nitelik kazandırabilmek için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu yeni tasarılar serbest kur dalgalanmalarına değişik ölçülerde müdahale niteliği taşımaktadır (Seyidoğlu, 1997: 608-611).

Avrupa Para Birimi’de (APB) sabit ve değişken kur sistemleri arasındaki bir diğer uzlaşma da “Ortak Para Alanı” (Optimum Para Sahası) ya da “Parasal Birlikler”dir. AB’ne üye ülkeler bir Avrupa para sistemini uygulamaya koyarak parasal birlik yolunda önemli bir adım atmışlardır.

2.4.4. Roma Anlaşması ve Yeni Avrupa

Avrupa’da bütünleşme hareketleri 1951 yılında başlamıştır ve bunun yarattığı heyecanla 1957 yılında yapılan Roma Antlaşması, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu (AET) kurmuştur. Bu antlaşma, Avrupa’da bir ekonomik bütünleşmeyi öngörüyordu. Antlaşmanın 2. maddesinde; üye ülkelerin ekonomi politikalarının gittikçe artan bir biçimde birbirine yakınlştırılması hedefinin sadece ticari faaliyetlerle sınırlı olmadığı, parasal politikaları da kapsadığı söylenebilir.

1951 yılında “Altılılar” diye adlandırılan altı Avrupa ülkesi; Belçika, Fransa, Batı Almanya, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu kurmuşlardır. Aynı ülkeler tarafından 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. Bretton-Woods sisteminin ve bu sistemi koruyan IMF’nin (International Money Found/Uluslararası Para Fonu) devamlı olacağı düşünüldüğünden, ne Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu ne de AET’yi kuran anlaşmalarda döviz kuru sorunu doğrudan doğruya ele alınmamıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu oluşturan Roma Antlaşmasının yalnızca bir kaç maddesinde konuyla ilgili dolaylı şekilde ifade edilmiştir. Öncelikle ikinci maddedeki, “üye ülkelerin ekonomi politikalarının artarak

birbirine yakınlaştırılması” amacının yalnızca sadece ticari faaliyetle sınırlandırılmadığı, mali politikaları da içerdiği düşünülebilir (Savaş, 2000: 6-7).

AB’nin kurucu antlaşması olan Roma Antlaşması, EPB (Ekonomik ve Parasal Birlik) konusunda kesin hükümler kapsamamakta, ekonomik politikaların eşgüdümüne ilişkin genel ifadelerden oluşan maddeleri içermektedir (Savaş, 1983: 54). Antlaşmanın 3. maddesinde iki temel aracın ayrıntıları düzenlenmiştir. Bu tedbirler arasında topluluğun vergi politikasını etkileyenler (Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf>);

- i. Üye Devletlerarasında ithalat ve ihracat gümrük vergilerinin, miktar kısıtlamalarının ve bunlara eş etkili diğer tedbirlerin kaldırılması,
- ii. Topluluğa üye olmayan üçüncü devletlere karşı ortak bir gümrük tarifesi ve ortak bir ticaret politikası uygulanması,
- iii. Üye Devletlerarasında kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını etkileyen engellerin kaldırılması,
- iv. Ortak pazarın düzgün işleyişi için gerekli olduğu ölçüde ulusal mevzuatların yaklaştırılması,
- v. Ortak pazarda rekabetin bozulmamasını sağlayacak bir düzenin kurulması,
- vi. Ticareti geliştirmek, ekonomik ve sosyal kalkınma çabasını birlikte gerçekleştirmek amacıyla deniz aşırı ülkelerle ortaklık kurulmasıdır.

Bunun yanı sıra, 107. Maddede döviz kuruna ilişkin politikalarda üye devletlerce ortak bir konu olarak alınacağına söz edilmektedir. Roma anlaşmasında parasal birliğin oluşturulmasına büyük rol oynayacak hususların da düzenlendiği görülür. Bu düzenlemeler arasında sermaye dinamiklerinin liberalleştirilmesini sağlayan 67. Maddeyle ekonomi politikalarında işbirliğinden söz eden 103. Madde olmaktadır (Savaş, 2000: 7). 104. Maddeye gelince, burada da ekonomilerde iç ve dış istikrarı temin edecek ve parasal güveni devam ettirecek politikalar yürütülmesi istenmekte, dolayısıyla ekonomik politikaların yakınlaştırılması gerektiği, bu nedenle de işbirliği zorunluluğu vurgulanmaktadır. Anlaşmanın 105 maddesi ise uygulanacak politikaların eşgüdümünü temiz için danışma mercii özelliğine sahip bir para komitesinin ortaya konulmasını öngörmekte, 108 madde ise, dış ödemelerde ortaya çıkan sorunlar

hususunda üye ülkelere yardımı sağlayan bir mekanizma söz konusu olmaktadır. 109. Maddede de bu mekanizmanın çalıştırılmadığı durumlarda, üye ülkenin gereken koruyucu önlemlere başvurmasına fırsat tanımakla birlikte bunların Ortak Pazarın işleyişini aksatmamasının gerekli olduğu istenmektedir. Söz konusu hükümlerin yanı sıra, yine Roma Antlaşması'nın 107. Maddesine göre, üye ülkeler uygulayacakları döviz kuru politikalarını AB'nin ortak çıkarlarını ilgilendiren hususlardan olduğu gerçeğini de dikkate alacaklardır (Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf>). Roma Antlaşmasında değişiklikler oluşturan “Avrupa Tek Senedi” mad. 20 ile EPB oluşturulabilmesi için gerekli hazırlıkların yasal temelini oluşturmuştur. Söz konusu madde ekonomik ve para politikaları alanında işbirliği yapılması için APS deneyiminden faydalanılmasını, bundan da önemlisi bir EPB gerçekleştirilmesi için Roma Antlaşması'nda daha kapsamlı değişiklikler yapılmasını öngörülmektedir (Parasız, 2011: 132).

Roma Antlaşmasında birlik üyelerinin döviz kurlarını değiştirebilme yetkisini sınırlandıran bir hüküm bulunmamaktadır. Roma Antlaşması'nda topluluğun parasal konulardaki sorumluluğu net değildi. Roma Antlaşması'nda parasal konularda kesin hükümler bulunmayışı, bu konuların milli egemenlik haklarıyla olan yakın ilişkisi dolayısıyladır. Antlaşmada topluluk üyelerinin döviz kurlarını ayarlama yetkisini sınırlandıran bir hükme de yer verilmemiştir. Dış ödeme zorlukları ile karşılaşan üyelere verilmesi gereken kredilerde bile, topluluğun her üyesinin katkıda bulunması zorunlu değildir. Bu şartlar altında topluluk içinde parasal konularda işbirliğine gitmek ve bunda başarıya ulaşmak zor olmuştur.

2.4.5. Birinci Bankacılık Yönergesi

1973 yılında Avrupa Konseyi'nin (AK) 73/183/EFC sayılı yönergesi ile bankalar ve diğer finans kuruluşların hizmet arzlarına ilişkin serbestlik sağlamak için sınırlandırmaların kaldırılması, yabancı ve bölgesel bankaların aynı denetim ve düzenlemeye bağlı olması kararı verilmiştir. Bu yönergeyle bankaların küreselleşmesi sağlanamamıştır. Zira sermaye hareketliliği üzerindeki farklı sınırlandırmalar, bankaların uluslararası düzeyde rekabetini önlemiştir. Bunun yanı sıra, bankacılık

denetiminin uyumlaştırılmamasından dolayı uluslararası düzeyde faaliyetlerini sürdüren bankalar, birbirinden farklı yasal düzenlemelerle karşılaşmıştır (Aksoy, 1998: 134).

AT'nin bankacılık faaliyetlerine ilişkin ilk bağlayıcı düzenlemesi bu yönerge ile gerçekleşmiştir. Birinci Konsey Yönergesi ve 77/780/EEC sayılı yönergeyle bankaların AT bünyesinde yerleşmesi ve hizmet arzı serbestliğini kolaylaştırmıştır. Yönergeyle bankalar arası ortak pazarı meydana getirmek için;

- a) Üye ülkelerin iç hukuklarından ortaya çıkan uyumsuzlukları en az düzeye indirmek,
- b) Ortak kuralların aşamalı olarak uygulamak,
- c) Üye ülkelerde şubelerin açılmasıyla bunların denetimini merkez ülkeye devretmek,
- d) Ulusal gözetim ve denetim otoritelerin takdir yetkisini daraltmak,
- e) Üye olan bir devletten izin alan bankanın bir diğer üye devlette izinsiz şube açılması,
- f) Rekabet eşitliği ve mevduatları koruyabilmede aynı türdeki bankaların yükümlü oldukları pay oranının eş değeri tutulması,
- g) Bankaların tanıtımı ve mali oranlarla ekonomik/finansal politikalarda izlenen oranlar arasında farklılık gözetilmemesi, yönergeyle karara bağlanmıştır.

Söz konusu yönerge, ileride gerçekleştirilmesi gerekli hususları belirtmesi nedeniyle AT'nin bankalara ilişkin politikası olarak kabul edilmektedir. Bu yönerge daha ziyade, bankalarda korunum ve denetim şartlarına birlik seviyesinde uyumun teminiyle ilgilenmiştir.

Yönerge kapsamında "AET'ye Üye Ülkelerin Yetkili Organları Danışma Kurulu" meydana getirilmiştir. Bu kurul, 73/183/EEC ile 77/780/EEC sayılı yönergelerin uygulamasında AK'na katkıda bulunmuş, üye ülkelerin hem aralarında hem de AK ile ilişkilerinde koordinasyonu geliştirmiştir. Bunun yanı sıra bankalarda nakit miktarını saptamak, bankalardaki borç ödeme kapasitelerini ölçerek parasal oranlarını tespit etmek, AB ülkeleri bankalarında finansal oranların tekdüzenli uygulanmasına katkıda bulunmak da kurulun diğer görevleri arasındadır.

Birinci Bankacılık Yönergesi, bankaların tüm üye ülkelerdeki şubelerine ilişkin koruma ve kontrolü engellerini giderme, banka lisansı ve diğer kuruluşlar arasındaki uyumun temini, Birlik içi denetim otoritelerin görevlerini tanımlamaktadır. Üye ülkelerin dil, kültür, finansal ve hukuksal alt yapılarının farklılığı nedeniyle bu tür yönergelere daha çok ihtiyaç duyulmaktadır (Erol, 2006: 145-146).

Roma Antlaşması kapsamında tek bankacılık piyasasına ilişkin prensipler 4 temel serbesti olarak tanımlanmıştır. Bankacılıkta uygulanacak farklı mevzuat arası eşgüdümün temini, bankacılık denetimiyle uluslararası yatırım likiditesinde rekabetin korunması yönündeki çalışmalar bu yönergenin uygulanması ile başlatılmıştır. İlk Yönerge ile yabancı bankaların piyasaya girişte karşılaştıkları engeller tanımlanarak ev sahibi ülke ilkesine ilişkin düzenlemeler belirtilmiştir. Yönergenin bankacılık alanında beklenen hedefleri sağlayamaması nedeniyle İkinci Bankacılık Yönergesinin ortaya konulmasına ilişkin sorunlar çözülmeye çalışılmıştır.

2.4.6. Tek Pazar Süreci, Ekonomik ve Parasal Birlik

Ekonomik ve Parasal Birlik, Ortak Pazarın tüm özelliklerini taşımaktadır. Ancak Ortak Pazardan farklı olarak taraf ülkeler arasında ekonomik, mali ve sosyal politikaların da uyumlaştırılması söz konusu olmaktadır. Parasal Birlik, Ortak Pazarın oluşturulmasında bütünüleyici ve zorunlu olan bir ögedir. Bu birlik, üye devletlerarası tek para biriminin kabul edilmesini ve ortak para politikalarının uluslar üstü bir merkez banka tarafından yönetimini gerekli kılmaktadır (Ertürk, 2002: 170).

Parasal birliğin birtakım avantajları da söz konusudur. Bunları değerlendirmek gerekirse, parasal birliğin başlamasıyla beraber Avrupa Birliği içindeki ticarete döviz kurları ortadan kalktığından kur hareketlerinin ticareti negatif yönde etkilemesi durumu da ortadan kalmakta; alışverişlerde para değişimi harcamaları da söz konusu olmamakta ve tasarruf sağlanmaktadır. Üye devletlerin faiz oranlarının düşmesiyle birlikte borçlanma maliyeti de azalmakta ve söz konusu mallar ortak para birimiyle belirlendiğinden fiyatlarda da şeffaflık oluşmaktadır (Bilici, 2004: 57-58). Parasal birliğin üye devletler yönünden esas maliyeti ise ödemeler dengesinde istikrarsızlık durumlarında sabit kur sistemlerinin ilave maliyet yüklemesidir (Aktan, 1983: 55).

Parasal Birliğin oluşturulması için bazı temel koşulların var olması gerekmektedir. Bu koşullar aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Baydur ve Süslü: 2004: 239-240):

- a) Üye ülkelerin ekonomik yapıları birbirine benzer olmalıdır,
- b) Üye ülke ekonomileri özellikle kendi aralarında dışa açık olmalıdırlar ve sermaye, mal ve hizmet akımlarında tüm engeller kaldırılmalıdır,
- c) İşgücünde yüksek mobilite olmalıdır ve ücretler düşüş yönünde esnek olmalıdır,
- d) Üye ülkelerin paraları tam konvertibl olmalıdır.

Parasal Birliğin sonuca ulaşabilmesinde gerekli olan aşamalar ise (Tonus, 2000: 3-4);

- a) *Döviz kuru birliği*: üye ülkeler ulusal paralarını giderek daralan oranda sabit bir şekilde birbirine bağlarlar. Ancak üçüncü ülkenin parası karşısında ise dalgalanmalar sürmektedir. Bunun yanı sıra, tek sermaye piyasası söz konusu olmaktadır.
- b) *Ortak fonlar*: üye devletlerden bilanço fazlalılığı olanların açık verenlere yardım etmelerini temin eden bir mekanizmanın ortaya konulması söz konusudur.
- c) *Ekonomi politikaları koordinasyonu*: üye devletlerde uygulanan ekonomik politikalarda koordinasyonu sağlamak için bu ülkelerin ilgili mercileri gerekli politikaları belirlemektedirler.
- d) *Ortak rezervlerin yönetilmesi*: Ortak bir merkez bankasının kurulmasıyla üye devletlerin döviz rezervlerinin korunması söz konusudur.
- e) *Tek para*: üye devletlerde kullanılacak tek paranın oluşturulmasıdır.

Belirtilen maddelerde de görüldüğü üzere parasal birlik, ortak para ve döviz kuru politikalarını da gerektirmektedir. Dolayısıyla hükümetler artık para ve döviz kuru politikalarını tek başına uygulayamadıklarından parasal birliğin bazı bölgeleri herhangi bir şoktan asimetrik etkilenmektedir. Artık karar mekanizması tek merkez bankasına aittir (Utkulu, 2005: 112). 13 Mart 1979 tarihinde Avrupa Para Sistemi'nin (APS) kurulması ile birlikte üye ülkelerin para birimlerinin, birimleri cinsinden en az dalgalanmasına izin verecek bir sistemin oluşturulması amaçlanmıştır. Sistemin temel hedefi Avrupa'da bir parasal istikrar bölgesi yaratmaktır. Sistemin amaçlar

doğrultusunda ilerlemesi sonucu 1989 yılında Delors Raporu hazırlanmıştır. Raporla tek para sistemine geçiş nedenleri ve avantajları belirtilmiştir. Buna göre doğrudan avantajlar para sistemi ile işlem maliyetlerinin azalacak olması, dolaylı avantajlar ise fiyat istikrarının sağlanmasıdır.

Delors Raporuna göre Ekonomik ve Parasal Birliğe geçiş aşamaları birinci, ikinci ve son aşama olmak üzere üç aşama olarak belirlenmiştir (Mercül, 2002: 240- 241):

Birinci aşama: Bu aşama 1 Temmuz 1990 tarihinde başlamıştır ve Ortak Pazar çerçevesinde ekonomi ve para politikaları açısından daha sıkı işbirliği ve koordinasyon sağlanması ve tüm ulusal paraların APS'ye dâhil olması öngörülmüştür. 31 Aralık 1993 tarihinde biten birinci aşamada sermaye hareketlerinin tam olarak serbestleştirilmesi sağlanmış ve ülkelerin ekonomik ve mali yapıları birbirlerine yakınlaşmıştır.

İkinci aşama: AB Antlaşması'nın (Maastricht) 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmesinden sonra, 1 Ocak 1994 tarihinde başlamıştır. Parasal işbirliği ve Ortak Para Politikaları konusunda Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin söz sahibi olması kararlaştırılmış ve Avrupa Para Enstitüsü kurulmuştur. Bu bağlamda kamu açıklarının üye ülkelerin Merkez Bankalarıyla karşılanması önlenmiştir.

Son aşama: AB'de tek paraya geçiş süreci 1 Ocak 1999'da başlamıştır. Bu tarihten sonra ECU yerine Euro adı verilen para birimi kullanılmaya başlanmıştır. Para politikası ile ilgili uygulamaların Avrupa Merkez Bankaları Sistemi tarafından gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Üye ülkelerin paralarının Euro'ya bağlanması ile birlikte Avrupa Merkez Bankası kurulmuştur. Delors Raporu kendinden önce atılan adımların devamı niteliğindedir ve değişen koşullara uyum göstermekle beraber tam ekonomik entegrasyon açısından belirleyici yasal metin olan AB Antlaşmasının Ekonomik ve Parasal Birlik alanındaki esaslarını da ortaya koymaktadır.

7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması AB'yi kuran ve tam entegrasyona götüren antlaşma olarak da anılmaktadır. Maastricht Antlaşması, Birliğin temelini oluşturan Kurucu Antlaşmaları ortadan kaldırmamıştır ancak günün koşullarına uygun olarak yeniden düzenlemiştir. Maastricht Antlaşması ile devletlerarası düzeyde üye ülkeler ortak dış politika, ortak

güvenlik politikası, ortak adalet ve içişleri konularında birlikteliğe giderek uyum yükümlülüğüne girmişlerdir. Maastricht Antlaşması, temelini Delors Raporunun oluşturduğu Ekonomik ve Parasal Birliğe ilişkin hükümleri de düzenlemiştir (Karluk, 2007: 74).

Maastricht anlaşmasıyla Avrupa Para Kurumunun 1994 yılında kurulma kararıyla birlikte bu kurum 1999 yılında tüm yetkisini AMB'ye (Avrupa Merkez Bankası) vermiştir. 2002 yılından başlayarak tek para birimi olarak Euro kullanımına geçilmiştir. Ortak paraya geçişin, Avrupa Birliği'nin hedef aldığı siyasal birlik yönünden büyük önemi vardır.

Maastricht Antlaşması ile Avrupa Para Enstitüsünün 1 Ocak 1994'te kurulması kararı alınmış ve daha sonra bu kurum 1 Ocak 1999'da yetkilerini Avrupa Merkez Bankasına devretmiştir. 1 Ocak 2002'den itibaren tek para birimi olan Euro kullanılmaya başlanmıştır. Tek paraya geçiş AB'nin ulaşmayı hedeflediği Siyasal Birlik açısından da önem taşımaktadır. Çünkü devletlerin para basma yetkisinin ellerinden alınarak uluslar üstü bir organa verilmesi Siyasal Birliğin kurulması açısından kayda değer bir ilerlemedir. Maastricht Antlaşmasına göre AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunabilmek bazı koşulların varlığı halinde söz konusu olabilecektir. Bunlar, Avrupalı devlet olmak, demokratik güvenlik, Müktesebatı yerine getirmek ve Birliğin siyasal gelişmesine açıklıktır (Karluk, 2007: 78-79). Sadece bu kriterleri yerine getirebilen ülkeler tam üyelik için AB'ye başvurabilmektedirler. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Parasal Birlik ile ilgili olarak 1 Ocak 1999'da bazı düzenlemeler yapmıştır. TCMB'de bu tarihten itibaren Euro kullanılmaya başlanmış, Euro/Dolar paritesi açıklanmış ve 4 Ocak 1999'dan başlayarak Türk Bankalarında Euro türünden hesap açılmaya başlanmıştır.

2.4.7. İkinci Bankacılık Yönergesi

İkinci Bankacılık yönergesi en önemli bankacılık yönergesi olarak kabul edilmektedir. 1989 yılında ortaya konulan İkinci Bankacılık Yönergesi, ilk yönergeyi büyük ölçüde değiştirmiştir. Yönerge, bankalar arası tek pazarın oluşturulmasına olumlu yönde etki etmiştir. Bu yönerge genel olarak, bankacılık piyasalarının entegrasyonu yönünde önemli düzenlemeleri kapsamaktadır. Söz konusu yönergeyle tek bankacılık

lisansı, hizmet arzı serbestliği, yerleşme, merkez devletin denetimiyle asgari uyumlulaştırma açısından önemli düzenlemelere gidilmiştir. Geçmiş dönemlerdeki bankacılık düzenlemelerini şeffaflık, rasyonellik ve bütünlük sağlamaya yönelik olarak bir araya getirerek sanayi entegrasyonuna yönelik olarak geniş düzenlemelere yer veren bu yönerge yürürlükteki en önemli düzenlemeleri içermiştir (Tonus, 2000: 40).

İkinci Bankacılık yönergesi ile AB içindeki bir finansal kurumun, diğer üye ülkelerde şube açması ya da sınırlar arası finansal hizmet arzı, ana ülke dışındaki başka bir ülkeden yetki alma zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Bu yönergenin, bankaların sınırlar arası faaliyetlerinde ve bankalar arasındaki rekabette artış oluşturmaları beklenmiştir. Yönergenin ana konusu bankaların gözetim ve denetimden meydana gelmektedir. İkinci Bankacılık Yönergesi ile (Karluk, 2007: 86-87);

- a) Bankalar arası hizmet arzında rekabet üstünlüğünü engellemede denetim kurumları çok sıkı kurallar uygulama zorunluluğu duymuştur.
- b) Bunun yanı sıra, bankalar arası ortak pazarı kurabilmek için, bankaların hizmet arzı serbestliğine ilişkin engellemelerin giderilmesi gerekli olmuştur. Dolayısıyla bankalara, tespit edilen minimum şartlarda tek düzenlemelerin uygulanmasını zorunlu kılmıştır.
- c) Faaliyet izninin verilmesi için minimum şartların tespiti, finansal sisteme duyulan güveni temin etmek, rekabetçi piyasanın yaratılması gibi konular ana konular olarak belirlenmiştir.
- d) Yurtiçi ve dışında bulunan bankalarla katılımlarının finansal durumlarının konsolidasyonu, bankaların kayıtlama ve hesap düzenleriyle birlikte uyulması gerekli olan finansal oranlar ve denetim kurallarının her üye ülkede aynı veya benzeyen şartlara bağlanması ifade edilmiştir.

1993'e dek uygulanmış olan bu yönerge, AT'de bankacılık sektörünün bozulmasının önüne geçmiş ve tek pazarın kurulmasına ilişkin Finansal Hizmetler Eylem Planının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca mali bütünleşmenin oluşması amacıyla düzenlemelerdeki anlaşmazlık ve uyumsuzlukların minimum düzeye düşürülmesi ve üye devletlerarasındaki bütünleşmiş bir finansal sistemin kurulması amacıyla ülkeleri bağlayan ve tüzel kişiliğe haiz bir kuruluşun meydana getirilmesine önem verilmiştir. Bunun yanı sıra, bankacılık sektörü bütünleşmesinin kurulmasında gerekli olan yeni

düzenlemeler söz konusu yönerge ile karara bağlanmıştır. 1989 yılında Beyaz Kitap ile İkinci Bankacılık direktifi birleştirilmiştir. İkinci Bankacılık Yönergesinden sonra Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki gümrük engellerinin kaldırılmasına ilişkin maddeleri kapsayan, ancak içinde sermaye serbestisine yönelik düzenlemeleri içermeyen Tek Avrupa Senedi imzalanmıştır.

2.4.8. Avrupa Tek Senedi

Avrupa Topluluklarının gelişim çizgisinde önemli bir dönüm noktasını simgeleyen Avrupa Tek Senedi Roma Antlaşması'nın 236. maddesine dayanarak kurucu antlaşmalarda yapılan değişikliklerdir. Avrupa Tek Senedi 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmiştir (Ülger, 2002: 83).

Tek senetle AT, 1993 yılına dek Tek Pazar meydana getirmeyi hedeflemişti. Tek Pazarla birlikte; mal, kişi ve sermayenin ülkelerin sınırlarında engellemelerle karşı karşıya kalmadan serbestçe dolaşımlarının temini, ortak politikalarla finansal araçlar aracılığıyla ülkeler arası daha yakın ilişkinin kurulması amaçlanmıştı. Tek Avrupa Senedinin bir özelliği de iç pazarın tamamlanmasında getirilen takvim önermesidir. Söz konusu senet uyarınca, malların yanı sıra, emek, sermaye ve hizmetlerin de AT kapsamında serbest dolaşımının 1992 yılı sonuna kadar sağlanmış olacağı idi (Karluk, 2007: 71).

Avrupa Tek Senedi, esasen Roma Antlaşması ile hedeflenen siyasal birliğin, kurumsal iyileştirme ve tek topluluk yoluyla hızlandırılmasına yönelik bir araç görünümündedir. Tek senedin getirdiği yenilikler aslında; Parlamento'nun etkinliğinin artırılması, oylamada nitelikli çoğunluk sistemi aracılığıyla karar alma süresinin süratlendirilmesi, ortak dış politika ve güvenlik alanında işbirliğinin geliştirilmesi iç pazar ve ekonomik bütünleşme bulunmaktadır.

Tek Senedin 30/4 maddesi, AP'nin (Avrupa Parlamentosu), dış politika alanında iş birliğine katılımını belirlemektedir. Yüksek Akit Tarafların AP'nin ASİ'ye (Avrupa Siyasal İşbirliği) faal olarak katılımını sağlarlar. Dolayısıyla Başkanlık, Avrupa Parlamentosu'nun düzenli olarak Avrupa Siyasal İşbirliği çalışmaları çerçevesinde

incelenen dış politik konularda bilgilendirmekte ve AP'nin görüşlerinin bu çalışmalarda gerektiği şekilde göz önünde bulundurulmasını sağlar (Canbolat, 2002: 94).

Avrupa Tek Senediyle AP'nin AT'ye katkısı ve yetkileri de genişletilmiştir. Etkinliği artırıcı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden bazılarının danışılmayı gerekli kılan konuların (ki giderek artış göstermiştir) belirlenmesi, bir bölümü, detaylı bir iş birliği prosedürü düzenlenerek bu kapsamdaki konuların artması, bir başkası ise ASİ çerçevesi içinde dış politika alanlarında görüşlerin bildirilmesi ve bunların ASİ tarafından özenle korunacağını da ifade edilmiş olmasıdır (Canbolat, 2002: 95).

Diğer taraftan, pazarın daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması birtakım ilkelerin sağlanmasıyla öngörülmüştür. Bunlar; asgari uyumlulaştırma, karşılıklı tanıma, merkez ülkenin denetimi ile bankacılık sektöründeki tek lisanstır. Tek bankacılık lisansı ile merkez ülkede yer alan bankanın bir başka üye devlette izin almaya gerek duyulmadan şube açılarak faaliyet göstermesini öngörmektedir.

2.4.9. Maastricht Anlaşması Sonrası Dönem

1991'de Maastricht'te düzenlenen devlet ve hükümet başkanları zirvesiyle iç entegrasyona yönelik olarak tarihsel bir dönüm noktasından geçilmiştir. Maastricht zirvesinin ön hazırlıkları 1990 yılında Roma Zirvesinde tespit edilmiştir. Bu zirvede AT, AB sürecinin giderek hızlanmasını temin edecek kararlar alınmıştır. Bu kararlara göre siyasal birlik ile ekonomik ve parasal birlik alanında düzenlenmiş olan hükümetler arası konferans aracılığıyla Roma antlaşmasında değişikliklere gidilmesi ve 1992 yılında Tek Pazar'a daha fazla entegre olarak ulaşılması hedeflenmiştir. Ekonomik ve siyasi alanda yapılan değişikliklerin yanı sıra üye devletler siyasal birliğe yönelik olarak ortak bir güvenlik politikası ortaya koymaya çalışmışlardır (Karluk, 2007: 75). Dış politikada işbirliğinin kapsam ve sınırlılıklarını kayıt altına alan (Ülger, 2005: 25) ve AT'nin ismini AB olarak değiştiren 1993 tarihli Maastricht Anlaşması ile üye ülkeler siyasal, sosyal ve ekonomik bakımdan uyum içinde olmaya yönelmişlerdir (Balcı, 2004: 118; Özdikmenli, 2009: 183). Anlaşmada "Avrupa Birliği, özgürlük ve demokrasi ilkesi üzerine kurulmuş; insan haklarına, temel özgürlüklere ve kanunlara saygılıdır" ifadesine

yer verilerek düzenlemelerde bulunulurken, bu anlaşmanın ardından gelen zirve kararlarında Maastricht Anlaşmasına uygun düzenlemeler yapılmıştır.

Tarihsel olarak bakıldığında ekonomik olarak yetkilerini AB gibi üst bir kuruma devretmekte pek zorluk çekmeyen üye ve aday ülkeler, egemenlik ve temsil gibi siyasal ve sosyal bazı alanlarda daha zor uzlaşmaya varmaktadırlar (Balcı, 2004: 113). Maastricht Anlaşması'nın üçüncü fıkrasında da "Birlik, üye devletlerin ulusal kimliklerine saygı gösterir" denilerek, ulus-devlet niteliğinin kaybedilmesi yönündeki endişeler giderilmeye çalışılırken (Göztepe, 2008: 93), AB entegrasyonunda ana taşıyıcıların ulus-devletler olmadığı, entegrasyonun bir üst otoriteye egemenlik devrinin gerçekleştiği uluslar üstü bir sistem temelinde gelişme gösterdiği de düşünülmektedir (Canbolat, 2007: 19).

Bu anlaşmayla birlikte hesap verebilirliği ve meşruiyeti arttırmaya yönelik örgütsel reformlar yapılmış, ekonomik ve parasal birlik için adımlar atılmış, üye devletlerin bazı faaliyetlere katılmaya mecbur olmaması anlamındaki farklılaşmış bütünleşme kurumsallaştırılmış, Avrupa Parlamentosu'nun yasama rolü güçlendirilmiş (Dinan, 2009: 312), yerindenlik (subsidiarite) ilkesi kabul edilmiş, kurumlar arasında açık, şeffaf ve düzenli bir diyalog kurulması istenmiş, idareler arası işbirliği teşvik edilmiştir. Maastricht Anlaşması'ndan önce idari anlamda birlikte çalışma, sınırlı faaliyet alanlarında ara sıra kullanılıyorken, Maastricht Anlaşması mali ve ekonomik politikalarda, Amsterdam Anlaşması ise istihdam politikalarda birlikte çalışma yöntemini gündeme getirmiştir (Özer, 2006: 59).

2.4.9.1. Euro

Dünya'da yaşanan; küreselleşme, paraların konvertibilitesi, uluslararası sermaye hareketleri, finansal serbestleşme, teknolojik ilerlemeler, yeni enstrümanlar, likiditenin artması mevzuat uyumlaştırmaları ve mali reformlar AB'de mali sistemin temel bir değişimden geçmesine yol açmıştır. Söz konusu gelişmelerin etkisiyle, AB mali sisteminin bütünleşme süreci, piyasaların homojenleşmesi, mali araçlar arasında birleşmelerin başlaması ve yeni ürün ve tekniklerin ortaya çıkması ile kendini göstermiştir. EPB, AB mali sisteminin bütünleşmesini hızlandırmıştır. 1999 yılı öncesinde, çeşitli ulusal para birimleri üzerinden işlem yapılması AB mali sisteminin

bütünleşmesinde önemli bir engel oluşturmuştur. Euro'ya geçişle birlikte Avrupa mali sisteminde bazı ciddi değişiklikler yaşanmıştır. Ulusal mali piyasaları belirleyen sınırlar önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Söz konusu piyasalar Parasal Birlik çerçevesinde bütünleşme ve tüm Euro bölgesini kapsayacak şekilde genişleme yolundadırlar. Ancak, APB'de 2005 yılına kadar tamamen bütünleşmiş mali bir piyasa oluşturulması hedeflenmiştir (Karluk, 2007: 88).

Tek para uygulamasıyla birlikte bankacılık sisteminde rekabet açısından farklılaşma sağlayacak olan faktörler; işlemlerdeki etkinlik (en az maliyetle, en yüksek verimi sağlayabilme), müşterilerin taleplerini karşılayabilme becerisi, müşterilere ihtiyaç duydukları eğitim, bilgilendirme, danışmanlık gibi destek hizmetleri sağlayabilmedir. Ayrıca etkin denetimin ve teknolojik değişikliklere uyumun sağlanması ve pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi sektörün istikrarında gerekli olan anahtar faktörlerdir. Euro ile birlikte derinleşen, hacmi artan ve daha likit durumda olan bir piyasa geçmiş dönemlere kıyasla daha iyi bir şekilde mali şokların üstesinden gelebilecektir (Aygören, 2005: 113).

2.4.9.2. Avrupa Merkez Bankası ve Merkez Bankaları Sistemleri

Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS), Euro bölgesi merkez bankaları da dahil olmak üzere tüm AB üyesi ülkelerin ulusal merkez bankaları ile Avrupa Merkez Bankası'nı içine alan bir sistemdir. Euro için merkez bankası fonksiyonlarını yerine getirmek üzere, tek bir merkez bankası kurulması yerine, bir merkez bankaları sistemi kurulmasının üç tane politik ve ekonomik nedeni vardır. Bunlar (Akçay, 2014: 353);

- i. Tüm Euro bölgesi için, tek bir merkez bankasının kurulması (merkez bankası icraatlarının tek bir yerde yoğunlaştırılması olasılığı) politik açıdan kabul edilebilir olmayabilirdi.
- ii. Eurosistem yaklaşımı, kurumsal oluşumlarını, altyapılarını, operasyonel becerilerini ve uzmanlıklarını koruyarak ulusal merkez bankalarının deneyimleri üzerine kurulmuştur. Dahası, ulusal merkez bankaları, Eurosistemle ilgisi olmayan bazı görevleri yerine getirmeye devam etmektedir.
- iii. Euro bölgesinin, geniş coğrafi dağılımı göz önüne alındığında, kredi kuruluşlarının, katılımcı üye ülkelerde merkez bankacılığına kolay erişimini

gerekli kılan bir yapılanmayı zorunlu kılmıştır. Euro bölgesindeki halk ve kültür sayısındaki çokluk açısından da yerel kurumların Eurosystem'e erişim noktaları olarak en iyi yerler olduğu düşünülmüştür.

AMBS'nin amaçları Maastricht Antlaşması'nın 105. maddesine göre; “AMBS'nin temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. AMBS fiyat istikrarı amacıyla çelişmemek kaydıyla, Antlaşmanın 2. maddesinde öngörülen Topluluk amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak üzere, Topluluğun genel ekonomi politikalarını destekler. AMBS, antlaşmanın 4. maddesinde belirtilen ilkeler ve kaynakların verimli dağıtılmasına imkân veren serbest rekabete dayalı açık piyasa ekonomisi doğrultusunda faaliyet gösterir” (Uygun, 2008: 215). Yine antlaşmanın 105/1 maddesi ve AMBS statüsü madde 3/1 uyarınca, AMBS'nin temel görevleri şöyle sıralanmıştır (Merkez Bankası, <http://www.tcmb.gov.tr/>);

- i. Tek Para Politikasını tanımlamak ve uygulamak,
- ii. Maastricht Antlaşması 109. maddesi çerçevesinde döviz işlemleri yürütmek,
- iii. EPB'ye katılan üyelerin resmi döviz rezervlerini tutmak ve yönetmek,
- iv. Ödeme sistemlerinin etkin işlemlerini sağlamak,
- v. Likiditeyi sağlamak,
- vi. Eurosystem'in görevleri için gerekli olan istatistiksel veriyi toplamaktır.

Ayrıca AMBS'nin, (madde 105/5) yetkili makamlarca, kredi kuruluşlarının basiretli denetimi ve finansal sistemin istikrarıyla ilgili yürütülen çalışmaların sorunsuz biçimde sürdürülmesine katkıda bulunmak gibi bazı ikincil görevleri de bulunmaktadır.

AMB, AB'nin en yeni kurumlarından biridir. APB'nin merkez direği konumundadır. Ana sorumluluğu fiyatların mümkün olduğunca az artmasını sağlamaktır. Bu da fiyat istikrarının idamesidir ve para politikasını sürdürmektir. Hali hazırda yürürlükteki mevzuata göre AMB Euro basımında tek yetkili organdır ve Euro bölgesindeki istikrarın sağlanması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. AMB, resmen 1 Haziran 1998'de kurulmuştur, merkezi Almanya Frankfurt'tadır. Katılımcı ülkelerin para birimlerinin Euro'ya karşı geri döndürülemez biçimde tespit edildiği 1 Ocak 1999 tarihinden bu yana faaliyetlerini sürdürmektedir (Tezcan, 2013: 551).

Avrupa Merkez Bankası'nın tarihi aynı zamanda da AEPB'nin (Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği) ve ortak para birimi olan Euro'nun da tarihi olmaktadır. Bu bakımdan AEPB, Avrupa genelinde benimsenen bir para birimini yürürlüğe sokması bakımından önemli bir fonksiyona sahiptir. Günümüze dek AB ülkeleri nüfusunun hemen hemen tümünü kapsayan AB ülkeleri, ortak para birimi olarak kabul edilen Euro'yu kabul etmişlerdir. Euro'nun kabul edilmesi, Avrupa Birliği ülkelerindeki merkez bankalarının işleyişinde temelde değişiklik yaparak ortak bir merkez bankası meydana getirilmesini zorunlu kılmıştır (Ertunga, 2013: 97).

Avrupa Birliği Merkez Bankası, Euro sisteminin merkezinde yer almaktadır ve para politikalarının yönetmede görevli olan tek kurumdur. Alınan kararlar ise bu mekanizmanın kurumsallık kazanmış, kalıcı ve siyasi olarak hesap verebilir bir kapsama alınmış olmasında önem kazanmaktadır. Bunun yanı sıra fiyat dengelenmesinin temininde bağımsız para politikalarını gerektirdiğinden Avrupa Merkez Bankası, üye devletlerden ve AT kurumlarından bağımsız bir konumda yer almaktadır. Ayrıca döviz kuru politikası da ulusal düzeyde olmaktan çıkarılarak merkezi hale getirilmiştir (Tezcan, 2013: 57).

Euro için merkez bankası fonksiyonunu görmek için tek bir merkez bankası kurulması yerine bu tür bir kurumsal çerçeve oluşturulmasının politik ve ekonomik nedenleri bulunmaktadır. Bunlar (Ertunga, 2013: 104);

- a) Bütün Euro bölgesi kapsamında bir merkez bankasının oluşturulması politik açıdan kabul edilemeyen bir durumdur.
- b) Euro sistemi anlayışı, merkez bankalarının deneyimleri alt yapıları ve işlemsel kapasitelerini de koruyabilmeleri temeline dayanır.
- c) Euro bölgesinde yer alan kültürler ve ulusların çeşitli olmaları dikkate alınırsa Euro sisteme ulaşma bakımından bölgesel kuruluşların daha avantajlı bir konuma sahip oldukları düşünülmüştür.

Euro sistem para politikası araçlarıyla, Avrupa Merkez Bankası, para piyasasının düzenli işlemlerini ve bankaların düzgün ve organize bir biçimde kendi likidite ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olmayı da amaçlamaktadır. Bu da ancak, bankaları düzenli bir biçimde finanse ederek, gün sonu bilançolarını ele alarak ve geçici likidite

dalgalanmalarını hafifletecek imkânlar sağlayarak gerçekleştirilebilir. Euro sistem, öncelikli görevi olan, “bir bütün olarak Euro Bölgesi’nde fiyat istikrarını sağlamak için” birtakım para politikası araçlarını ve prosedürlerini kullanır. Bu da para politikası kararlarının uygulanması için operasyonel bir çerçeve sağlar.

2.5. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN AB BANKACILIK SİSTEMİNE ENTEGRASYONU

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte ekonomik ve siyasi anlamda yapılan reformlar çağdaş Türk bankacılık sisteminin temelini oluşturmuştur. İmparatorluk döneminden itibaren yıllar içerisinde çok sayıda özel ve kamu bankası kurulmuş ancak Türk finansal sistemi ve dolayısıyla Türk bankacılığı Avrupa ülkelerindeki kadar gelişmemiştir. Sağlanan parasal kaynak, tamamıyla kamuyu finanse etmeye harcanmıştır. Siyasi kararların ve dış ekonominin doğrudan etkilendiği dikkate alındığında yaşanan küresel ya da ulusal ekonomik ve siyasi krizler Türk bankacılık sistemini olumsuz etkilemiştir. 1991 Körfez Krizi, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında Türk bankaları, varlıklarının büyük bir kısmını kaybetmiş, bazı bankaların tasfiye edilmesi döneme damgasını vurmuştur. Ancak, bu krizlerden alınan dersler sonucunda, Türk bankacılık sistemi, çok daha etkin, istikrarlı ve rekabetçi bir yapıya kavuşmuştur. Uluslararası nitelikte bağımsız denetim otoritesi oluşturulmuş ve bankaların denetim ve gözetimine ilişkin Avrupa Birliği standartlarına uygun sistemler benimsenmiştir. Böylece, Türk bankacılık sisteminin Avrupa Birliği bankacılık sistemine entegrasyonunun temelleri atılmıştır. Önceleri sınırlı sayıdaki yabancı bankalar, tasfiye edilen bankaları satın alarak bankacılık sektöründe yer almışlardır. T.C. Merkez Bankası, bağımsız bir statüye kavuşturularak parasal büyüklükler ve piyasalara ilişkin düzenleyici ve karar alıcı bir kurum haline getirilmiştir.

2.5.1. Türk Bankacılığının Yeniden Yapılandırılması

Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma projesinin temelleri aslında 1999 yılında atılmıştır. Ancak Türkiye’nin o güne kadar yaşadığı en şiddetli kriz olan Şubat 2001 krizi nedeniyle bu proje hızlı, kapsamlı ve programlı bir şekilde gerçekleştirilememiştir. 2001 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından hazırlanan

“Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” ile bu proje uygulanmaya başlanmıştır.

2001 sonrası Türk bankacılık sisteminin en önemli özelliği, 2001 öncesinin tasfiye edilmesidir. Gerçekten de cumhuriyet tarihinin en büyük banka tasfiyesi 2001 krizinden sonra gerçekleşmiştir. 2001 yılından önceki banka tasfiyelerinin hiç biri sistematik olmamıştır. Bu tasfiyeler daha çok bir bankaya el konularak o bankanın; aktifleri, pasifleri ve personeliyle birlikte bir kamu bankasına devredilmesi şeklinde olmuştur. 1999 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının şartları olarak üç bankaya el konulması sistemde büyük bir yapısal revizyona gidileceğini göstermiştir.

2000 yılında Demirbank ve Bank Kapital’e el konulmuştur. Bankacılık lisansları iptal edilen bu bankaların tasfiye işlemleri TMSF’nin kontrolünde bankaların çalışanlarınca yürütülmüştür. 2001 yılından önceki tasfiyelerde ise kamu bankaları devralan banka olarak işlemleri yürütmüştür. Yeniden yapılandırma programı 15 Mayıs 2001 yılında BDDK tarafından kamuoyuna duyurulmuştur.

2.5.1.1. Türk Bankacılık Sistemi Yeniden Yapılandırma Hedefleri

Türk bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma çalışmalarının temel amacı bankacılık sisteminin güçlendirilmesi, finansal sistemin genişliğinin ve derinliğinin artırılmasının sağlanmasıydı. Yeniden yapılandırma sürecinde bankacılık sisteminde finansal krizden gelen sorunların çözülmesi, sistemin sağlıklı bir şekilde büyümesi ve faaliyet göstermesi için aşağıda belirtilen hedefler tespit edilmiştir (Günel, 2010: 58-59);

- a) Ekonomide istikrarlı ve sürdürülebilir büyüme için gerekli ortamı sağlamak,
- b) Kamunun ekonomi ve finansal sisteme müdahalesi azaltılırken, denetim ve gözetim yeteneği güçlendirilmeli,
- c) Finansal sistemde özel sektör payının artması teşvik edilirken, kriz öncesi dönemde yaşanan finansal kurum sahipliğiyle ilgili sorunlar dikkate alınmalı,

d) Finansal sisteminin genişlemesi ve derinliğinin arttırılmasında dikkatli bir şekillendirmeye gidilmeli, yeni kurumların oluşumu ve gelişimi teşvik edilmeli,

e) Sistemin denetimi ve gözetimi siyasetçilerin etkisinden uzakta olmalı ve denetim kurumu faaliyetlerinde bağımsızlığını korumalı,

f) Denetim ve gözetimden sorumlu kurum, finansal kurumların risk ve risk yönetim süreçlerini dikkatle izlemeli ve denetim kurallarını istisnasız uygulamalı,

g) Finansal kurumlarının öz kaynaklarını arttırmak için faaliyet karlılığının arttırılması ve sürekli hale getirilmesi sağlanmalı,

h) Bankaların aracılık işlevleri geliştirilmeli,

i) Finansal sistemde piyasa disiplini sağlanmalı ve haksız rekabet önlenmelidir.

Yeniden yapılandırma faaliyetlerinin sonucu bu hedeflere ulaşılması ve bankacılık sistemin sorunlarının çözülmesi durumunda (Günel, 2010: 59);

a) Bankacılık hizmetlerine talebin artmasına,

b) Bankalar arasında rekabetin artışına,

c) Sektörde özel sektörün payının artışı ve kamu payının azalışına,

d) Sistemden özel sektöre olan kredi arzının artmasına,

e) Öz kaynaklarda büyümeye ve faaliyet karlarında artışa,

f) Bilançolarda vade yapısının düzelmesine,

g) Finansal sistemde güven artışına,

h) Hizmet ve personel kalitesinde artışa imkân sağlanır.

Bu amaçlarla Türk finansal sisteminin etkin uluslararası ölçekte rekabet edebilir ve sağlıklı bir finansal sisteme dönüşmesi için “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” aşağıdaki unsurları içerecek şekilde tasarlanmıştır (Eğilmez, 2010: 79);

a) Kamu bankalarında finansal ve operasyonel yapılandırmanın gerçekleştirilmesi,

b) TMSF’ye devredilen bankaların devralma, birleşme, satış ve tasfiyelerinin en kısa zamanda çözümü,

- c) Finansal krizden olumsuz etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması,
- d) Bankacılık sisteminde gözetim ve denetim yapısını güçlendirecek ve rekabetin artmasını sağlayacak adımların atılması.

2.5.1.2. Bankacılık Sektörüne Güvenin Yeniden Tesisi

Herhangi bir bankacılık krizine karşı yapılması gereken kriz kontrolü ve likidite ihtiyacının giderilmesidir. Bankacılık krizlerine yönelik tedbirler, öncelikli olarak krizin genişleyerek yayılmasını önlemeyi, mevduat sahiplerinin sisteme yeniden güven duymasını sağlamayı amaçlamaktadır (Göçmen-Yağcılar, 2011: 44).

Bankacılık sektöründe güven ortamının yeniden oluşturulması için alınan önlemlerin başında devlet garantileri gelmektedir. Taahhüt edilecek garanti ile mudiler arasındaki mevduat paniğinin önlenmesi de sağlanmış olacaktır. Garanti ile devlet bankacılık sektöründeki güveni tekrar sağlamak için bankalardaki mevduatların geri ödeneceğine dair güvence vermektedir. Taahhüt edilecek garantilerle mevduat sigortasının olmadığı veya sınırlı düzeyde olduğu ülkelerde mevduat sahipleri açık bir şekilde korunmaktadır. Yabancıların alacakları veya tüm banka alacakları koruma kapsamına alınmaktadır. Bu süreçte, bankanın ana ortakları ile bankanın zararlarından sorumlu diğer banka sahiplerinin mevduatları garanti kapsamı dışında tutulmaktadır.

Sistemik bir krizde bankalara olan güvenin yeniden sağlanması için bazı devletler yeni bir mevduat sigortası güvencesi sistemini benimsemiştir. Mevduat sigorta sisteminin, krizin aşılması için gerekli olan fona sahip olması ve bu fonu hızlı ve etkin bir şekilde kullanması sağlanmalıdır. Ayrıca, sorunlu bankalara aktiflerini iyileştirmeleri için vergi kolaylığı vb. teşvikler verilmelidir (Erdönmez, 2002: 74-75).

Merkez bankasının sorunlu bankalara likidite desteği sağlaması bozulan güven ortamının yeniden tesis edilmesine yönelik olarak en yaygın kullanılan yollardan birisidir. Finansal sorunların yaşandığı dönemlerde ve sonrasında likidite sıkışıklığı içindeki bankaların ilk başvuracakları kurum merkez bankası olmaktadır. Bazı hükümetler finansal sorunları olan bankaları doğrudan desteklemek yerine son kredi mercii olan merkez bankası kaynakları aracılığıyla destekte bulunmuştur. Merkez

bankalarına başvurulmasının temel nedeni sorunlu bankalara kamu bütçesinden çabuk ve uygun koşullarda fon aktarılamamasıdır (Kazgan, 2012: 115).

Merkez bankası sistemik krizin ortaya çıkmasıyla bankacılık sisteminin işleyişini sağlamak için bazen kısa vadeli likidite kredilerini orta ve uzun vadeli kredilere dönüştürmektedir. Merkez bankası yeniden yapılandırma sürecine ciddi şekilde katılırsa, şeffaflık engellenir ve kamunun borç yükü beklenmedik bir şekilde artabilir (Erdönmez, 2002: 79).

2.5.1.3. 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sisteminde İşleve Yönelik Yeniden Yapılanmalar

21. yüzyılın başından sonraki süreçte, Türkiye’de devletçi, kamucu politikalar neredeyse tümüyle tasfiye edilmiştir. Bu sürecin başlamasının nedeni olarak devletin ekonomiyi yönetmede yetersiz kalması ve devletin ekonomiyi yönetmeye uygun olmadığı gibi görüşlerin hâkim olması gösterilebilir. Diğer bir neden de, devletin ekonomiye dâhil olmasının devletin aşırı güçlü olmasının çeşitli bozulmalara ve kayırmacılığa neden olacağının düşünülmesidir. Bu sürecin sonunda devletin sektörel üst kurullar aracılığıyla sektörleri denetlemesi egemen anlayış haline gelmiştir. Uzun yıllar kamu tekelinde olan çay, tütün ve alkollü içkiler üzerindeki tekel tamamen kaldırılmış, Telekom özelleştirilmiş, Sümerbank tasfiye edilmiş ve enerji ve petrokimya özel sektöre açılmıştır (Altay, 2015: 143).

2.5.1.3.1. Merkez Bankasının Yeniden Yapılanması

Yapısal dönüşüm sürecinin başladığı dönemde Merkez Bankası Kanunu’nda 2001’de 4651 sayılı kanunla çeşitli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi, Merkez Bankası’nın temel amacının, ekonomik birimlerin tüketim, yatırım ve tasarruf kararlarını alırken göz önünde bulundurmaya gerek duyulmayan ölçüdeki düşük bir enflasyon oranını belirten fiyat dengelenmesini temin etmek ve devamını sağlamak olduğu hususunun tanımlanması olmuştur. Bu konu dahilinde Merkez Bankası’nın uyguladığı para politikası ve araçlarını doğrudan kendinin tespit edebileceği hükmünü getirmiş ve bu suretle de banka araç serbestisine kavuşmuştur. Bu kanunla, Merkez

Bankası'nın fiyat istikrarını sağlama amacı ile çelişmemek kaydıyla hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekleyeceği hükmüne bağlanmıştır (TCMB, 2008: 12).

Merkez Bankası kanununda yapılan bir başka değişikliklerden biri de bankanın hazine ve diğer kamu kurumlarına ön ödeme yapmasının, kredi vermesinin ve bu kurumların ihraç etmiş olduğu borçlanma araçlarını ilk piyasadan satın alabilmesinin yasaklanmış olmasıdır. Bu suretle merkez bankasının kamunun finans gereksinimini sağlayacak bir kaynak olarak kullanımı engellenmiştir. Yapılan bu değişiklik, enflasyonun temel gerekçelerinden biri haline gelen kamu açıklarının parasal hale getirilmesinin ortadan kaldırılmasını sağlayan sebeplerden biri olmuştur.

2001 yılında gerçekleştirilen yasa değişikliği çerçevesinde finansal dengelenmesi temin etmek, Merkez Bankası'nın verdiği bir destek olarak belirtilmiştir. Bu değişim süresince uygulanmış olan para politikası stratejilerinin de değiştirilmesine karar verilmiştir. 2002'den başlayarak çağdaş bir para politikası stratejilerinden olan enflasyon hedeflenme rejimi uygulamalarına geçildiğinden 2002-2005 yıllarındaki örtülü enflasyon hedeflenmesinin uygulanmasıyla açık enflasyon hedeflenmesi rejiminin uygulanmasında gereken ön şartların rejim mekanizmasını engelleyemeyecek derecede sağlanması için çaba gösterilmiştir. Merkez Bankasının da gerek teknik gerekse kurumsal alt yapısının güçlendirildiği söylenebilir. Bankanın veri setleri genişletilerek Araştırma genel müdürlüğü, Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü olarak tekrar yapılandırılarak, iletişim politikalarının etkili olarak meydana getirilerek uygulanabilmesine ilişkin olarak İletişim Genel Müdürlüğü kurulmuştur (TCMB, 2005)

2001 yılındaki kanunla Merkez Bankası'nın temel yetki ve görevlerinde de değişiklikler olmuştur. 4. Maddede yapılan yasal düzenlemelerle Merkez Bankası'nın bağımsızlığı sağlanmış olup bu düzenlemelerle TCMB itibarlı ve güçlü bir konuma getirilmiştir. Merkez Bankası yine bu düzenlemelerle Avrupa'nın yasal ve iktisadi normlarına uyum sağlamıştır (TCMB, 2006) Aynı kanunla yapılan değişikliklerle, bankanın organları; Genel Kurul, Banka Meclisi, Para Politikası Kurulu, Denetleme Kurulu, Başkanlık (Guvernörlük), Yönetim Komitesi olarak düzenlenmiştir. Bu kanunla para politikası kurulu yanında banka meclisinde kurulmuştur. Kanundaki 20, 21 ve 22. Maddelerle bu meclisin görev süresi, görev ve yetkileri düzenlenmiştir. Kanunun 4.

kısım 2. Bölümünde, 40. Madde de yapılan düzenlemelerle para ve kredi konusunda da bankanın görevleri yeniden düzenlenmiştir. Aynı kısmın 4. Bölümünün 43. Maddesindeki düzenlemeyle Merkez Bankası diğer bankaların bilanço ve raporlarını isteme ve bunları inceleme yetkisini elde etmiştir (TCMB Kanunu, <http://www.tcmb.gov.tr>).

Bankanın yapacağı işlemler kısmının 1. bölümünde kredi müesseseleriyle ilgili işlemler düzenlenmiştir. Yeniden yapılandırma sürecinin başındaki 2001 yılındaki düzenlemeyle bu bölümdeki 46. 47. 48. ve 49. maddeler yürürlükten kaldırılmıştır. 2. bölümdeki 50. ve 51. maddeler de yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kısmın 3. Bölümünde açık piyasa işlemleri ile ilgili 52. madde ile 4. Bölümdeki altın ve dövizle ilgili işlemleri ile ilgili 53. madde değiştirilmiştir. İkraz limitleri ile ilgili olan 54. madde kaldırılmıştır. 6. kısımda bankanın yapamayacağı işlemlerle ilgili 56. madde de değiştirilmiştir. Bu madde de bankanın yapamayacağı işlemler; “Banka, Hazine ile kamu kurum ve kuruluşlarına avans veremez ve kredi açamaz, Hazine ile kamu kurum ve kuruluşlarının ihraç ettiği borçlanma araçlarını birincil piyasadan satın alamaz” şeklinde tanımlanmıştır (TCMB Kanunu, <http://www.tcmb.gov.tr>).

2.5.1.3.2. Finans Kurumlarının Katılım Bankasına Dönüşmesi

Faizsiz bankacılık sisteminin ülkemizde de uygulanmaya konulması, Arap dünyasında görülmesinde kısa bir zaman sonra merkezi Arap ülkelerinde yer alan kurumlar tarafından gerçekleştirilmiştir (Darçın, 2007: 47). Finans kurumlarının asıl kuruluş amaçları; 1970’li yıllarda petrol fiyatlarındaki yükselişle birlikte artan Körfez ülkeleri sermayelerini Türkiye’ye çekmek, bunun yanında Türkiye’deki belirli muhafazakâr kesimin faiz yaklaşımı temelinde finansal piyasalara sokmadan atıl bir şekilde elinde tuttuğu ya da altın, döviz vs. gibi alanlara yatırdığı fonları ekonomimize dâhil etmektir.

1983 yılında hazırlanan 83/7506 sayılı bir bakanlar kurulu kararnamesiyle ülkemizde faizsiz bankacılığın önü açılmış oldu. Kısa zaman içerisinde de Albaraka Türk Özel Finans Kurumu ve Faisal Finans Kurumu art arda kurulmuştur.

Türkiye’de faizsiz bankacılık dönemleri incelendiğinde; sistemin Türkiye’de uygulanmaya başladığı 1980’li yıllardan başlayarak, özel finans kuruluşlarının 1999 yılında Bankalar Kanununa bağlanmasına kadar olan dönem bu sürecin ilk evresi olarak kabul edilmektedir. Bu aşamanın ardından özel finans kuruluşlarının 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunuyla başlangıçta Katılım Bankası şeklinde değiştirilen adlarıyla birlikte uymak zorunda kaldıkları yeni mevzuat ile birlikte girmiş oldukları son safhaya kadarki 2. Dönem ve sonunda da katılım bankacılığı dönemi olmaktadır.

1983-1999 yılları arasındaki dönemde özel finans kuruluşları, yasa seviyesindeki bir düzenlemeden ziyade Bakanlar Kurulu kararıyla Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı tebliği uyarınca yönetilmiş ve bu kuruluşların Bankalar kanununa bağlı olması ise 1999’da 4389 sayılı kanunda değişiklik yapılarak ortaya konan 4491 sayılı kanun ile gerçekleşmiştir (Darçın, 2007: 50).

BDDK’nın 2000 yılı yıllık raporunda özel finans kurumlarının gerçekleştirebileceği işlemler şöyle sayılmaktadır (Göçmen-Yağcılar, 2011: 76);

Klasik bankacılık işlemleri: Tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları ihtiyaç sahibi kişi ve kurumlara kredi olarak vermek,

Finansman işlemleri: İşletmeler için gayrimenkul, ham ve yarı mamul maddeler ile teçhizat ve makine alımı amacıyla başvuranlara bu malları üçüncü şahıslardan peşin satın alarak vadeli satmak,

Finansal kiralama işlemleri: Bu alanda faaliyet gösteren şirketlerin verdiği tüm hizmetleri vermek,

Kâr ortaklığı: Fon kullandırdıkları şirketlerin karlarına ortak olmak. Özel finans kurumları bu başlıkla risk sermayesi yatırım ortaklıklarının faaliyet işlemini de yapabilmektedir. Özel finans kurumları sadece firmaların kâr ve zarar işlemine ortak olabilir.

2006 yılında özel finans kurumlarının ilke ve çalışma biçimlerinde bir değişiklik görülmemekle birlikte, başlangıçta isim değişikliğine gidilme suretiyle bu kuruluşlar

Katılım Bankası şeklinde kabul edilmişlerdir. Bu dönemde ülkemizde ilk kez olarak iki özel finans kurumu birleşmeyi gerçekleştirmiş, Anadolu Finans Kurumu AŞ ile Family Finans Kurumu AŞ, Türkiye Finans Katılım Bankası Anonim Şirketini meydana getirmiştir. 2005 yılı süresince bu tür çalışmalar devam ettirilmiş ve 2006 yılında da her iki kuruluş tek yapı şeklinde girmiş ve bu suretle sektördeki katılım bankaları birleşmelerle azalmıştır (Polat, 2009: 34).

Katılım bankacılığı, özel finans kurumlarının kurulmasından itibaren devam eden kurum adlandırma tartışmalarını da önemli derecede sona erdirmiştir. Özel finans kurumu tanımlamasının tüm bu kuruluşları ifade etmekte yetersiz kaldığı ve hatta özel belirlemesinin de farklı çağrışımlara yol açtığı görüşleri de dikkate alınırsa katılım bankacılığı ifadesinin kuruluşların statüsüne daha uygun olduğu söylenebilmektedir. Özel finans kurumlarının unvanlarında banka ifadelerine yer verilmemesinden dolayı bu kuruluşların, yurt dışı işlemlerinde diğer bankalarla olan ilişkilerinde önemli aksaklıklar da yaşanmıştır. Bu tür etmenlerin etkisi ile özel finans kurumlarının kanunlarla değiştirilen adlarında banka ifadesine de yer verilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye’de katılım bankası olarak kabul edilen bu kuruluşlar, uluslararası platformda İslami banka olarak kabul edilmekte ve Arap ülkelerinde ya da bu türden bankaların yer aldığı diğer ülkelerde sistem hangi türden hizmet arz ediyorsa, katılım bankaları da aynı faaliyetleri yürütmektedir (Darçın, 2007: 57).

Katılım bankaları özel cari hesaplar ve katılım hesaplarıyla kaynak toplamaktadırlar. Bankaların topladıkları bu fonlar ise; taşıt, konut, işyeri, arsa, eğitim ve seyahat finansmanları gibi farklı alanlardaki konu ve eşyayı içerebilecek tüketici kredileri ile kullanılmaktadırlar. Katılım bankaları günümüzdeki bankaların yapmış oldukları klasik ve çağdaş tüm bankacılık işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Bu bankaların yararları ise aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Hazıroğlu, 2006: 7);

- a) Bu bankalar, katılımcı bir anlayışa yönelik olarak toplamış oldukları fonları yine aynı şekilde reel ekonomiye kullanırmak suretiyle ekonomiye hizmet etmektedir.
- b) Bu türden bankacılıkla kayıt-dışı ekonomide düşüş kaydedilecek ve kayıt altındaki getiri artışından dolayı da devletin yüksek vergi gelirine ulaşmasına yardımcı olacaktır.

Özel finans kurumlarının katılım bankalarına dönüşüm sürecinde, 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Özel Finans Kurumları'nın bağlı tutulduğu mesleki bir kurum olan Özel Finans Kurumları Birliği, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3/3 maddesi ile Türkiye Katılım Bankaları Birliği olarak adlandırılmış ve bu kanun hükümlerine tabi kılınmıştır. Bunun yanında Özel Finans kurumları için özel oluşturulan “Özel Finans Kurumu Güvence Fonu” aynı kanunla yerini TMSF'ye bırakmıştır.

2.5.1.3.3. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK) Kurulması

Tasarrufların yatırımlara yönelmesini temin ederek ekonomilerde hayati bir role sahip olan finans sektörünün gittikçe sınır ötesine geçmesi, hızlı ve karmaşık bir durum sergilemesi, aynı zamanda da ulusal hasılayı aşan kapasiteye ulaşması, sektördeki düzenleyici ve denetleyici kurumların da kendi alanlarında uzmanlaşmaları suretiyle daha etkili, geniş boyutlara sahip, fonksiyonel, özerk ve esneklik gösteren bir yapıda etkinliklerini sürdürmelerini zorunlu kılmıştır. Ayrıca, finans piyasalarında son derece ciddi sıkıntılar yaratan krizler karşısında toplumsal yaşamın hassas alanlarına hızla müdahale edip çözüm üretme zarureti de bunu desteklemiştir (Kirmanoğlu, 2007:67). AB ve OECD gibi kurumlar tarafından da kabul edilen bu anlayışın etkisi olarak ülkelerin çoğunda başlangıçta bakanlıklarla merkez bankalarının sorumlulukları altında olan denetim yetkisinin zaman içerisinde genel yönetim dışında meydana getirilen bağımsız kurumlara aktarılması eğilimi ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak son yıllarda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin finans piyasalarında iç ve dış ekonomik ve siyasi gelişmelerin bir neticesi olarak düzenleyici kurumların ortaya çıktığı görülmektedir (Ulusoy, 2003:32).

Ayrıca, finans sisteminde istikrarın sağlanabilmesi için uluslararası düzenleyici Kurumlar tarafından getirilen Basel bankacılık gözetimine ilişkin temel prensiplere Avrupa Birliği aday ülkelerinin de uyum zorunluluğu bu gelişmeyi hızlandırmıştır (Uyar, 2003:84).

Serbest piyasa ekonomisi kurallarının egemen olmasıyla birlikte devletin ekonomik yaşamdan çekilmesiyle birlikte özelleştirme faaliyetlerinin hızla artması, yap/işlet/devret modeli ile uluslararası işletmelerin başka ülkelerde önemli yatırımlara yönelmesi, bu nedenle de serbest piyasa ekonomisinin globalleşme sürecine doğru yol

alması söz konusu olmuştur. Serbest piyasa ekonomisinde de bu yönde düzenleyici, denetleyici ve sınırlayıcı birtakım kuralları koyarak denetlemek ve gözetlemek için bağımsız idari otoriteler de kurulmaya başlanmıştır. Bizim ülkemizde yeni olan bu yapıların bankacılık sektöründeki örneği, BDDK'dır (Çolak, 2003:37).

Bankacılık sektörü Türk ekonomisinin 1980'li yıllardan başlayarak geçirmiş olduğu değişimlerden etkilenen sektörlerin başındadır. Finansal piyasalar, teknolojik yenilikler ve dış ticaretin gelişmesiyle kısa zamanda hızlı bir gelişme kaydetmekle birlikte 1980 ve 1990 yılları arasındaki dönemde ekonomi piyasalarındaki dönüşüme, ekonomiyi düzenleyen hukuksal ve siyasal çerçevenin uyum sağlayamadığı görülmüştür (Güler, 2002:177). Dolayısıyla, 1990'ların ikinci yarısına gelindiğinde Türkiye ekonomisinin yapısal sorunları olan kamu açıkları ve finansman sorunu çözülemediği için bankalar rekabetçi yapıdan uzaklaşarak, sadece kamu kâğıtları ticaretiyle uğraşır hale gelmiştir (Günel, 2001: 72). Bir diğer ifade ile yüksek enflasyon baskısı ve bütüne sirayet etmiş bozuk ekonomik yapı içinde; bu dönemde Türk bankacılığı, kısa vadeler için topladığı mevduatları devlete yüksek faizle borç vererek faaliyetlerini sürdürmüştür (Uyar, 2003: 46).

Devletin kamusal harcamaları finanse etmekte zorlanması nedeniyle, yüksek faizle borçlanma yoluna gitmesi ilk bakışta bankalar için zahmetsiz ve kolay kâr elde etme olanağını doğurmuş bu nedenle 1990'larda Türkiye'de banka sayısı da hızlı bir artış göstermiştir. 1990'larda ekonominin işleyişinde, banka sayısında, bankacılık faaliyet ve işlemlerinde nicelik ve nitelik yönünde yaşanan hızlı genişlemeye karşılık; ulusal ekonominin yapısal sorunları çözilememiş, benzer şekilde bankacılık düzenleme ve denetiminde de yeni dönemin koşullarını karşılayacak bir yaklaşım oluşturulamamıştır. Bu dönemde, bankacılık sektörünün denetimi görevini Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası ve zorunlu bağımsız denetim kuruluşları eliyle gerçekleştirilmekteydi.

Bankacılık sektöründe, son yıllarda yaşanan olumsuz gelişmeler; daha açık bir ifadeyle, bu sektörde faaliyette bulunan kuruluşların, ortak veya malikleri tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmak üzere içlerinin boşaltılması neticesinde; devlet bu işe el koymuş ve sektörün etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak, bankaların kuruluş, yönetim, çalışma ve denetleme esaslarını belirlemek amacıyla 18.06.1999 tarih ve 4389 sayılı Bankalar Kanununu yürürlüğe koymuştur (Kaya, 2004:107). Böylece,

Türk hukukunda bankacılık regülasyonu; 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile 1999 yılında ilk kez düzenlenmiştir. Bu bağlamda; anılan kanunun hükümleri noktasında, bankacılık regülasyonunu gerçekleştirmek üzere BDDK kurulmuştur.

BDDK'nın kurulmasındaki ilk amaç, bu dönemde bankacılık sektöründe yaşanan çalkantılı olaylarla ilgilidir. Bankacılık sektörü, 1990'ların sonunda banka hortumlama, yolsuzluk ve mafyaya bulanmış ilişkilerin hâkim olduğu bir sektör görünümü sunmaktadır. Yine bu olaylar neticesinde, Türkiye'de kamu bankalarının topluma yük getirdiği, bankaların da devlet üst düzey yöneticilerince istismar edildiğine ilişkin inanç da bankalardaki denetim tartışmalarını başlattığından bankacılık sektöründe önemli değişikliklerin yapılması adeta kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Gerçekten bankacılık alanı, bu anılan dönem dâhilinde pek çok suçun iç içe geçtiği bir alan- sektör halini almıştır (Bayramoğlu 2005: 336-337). Bankacılık alanında görülen bu olumsuz durumlar genelde finansal sektöre de etki etmekte ve periyodik ekonomik krizin kalıcı bir kriz olgusuna dönüşmesinde belirleyici unsur olmaktaydı (Sönmez, 2007: 72).

İşte bu doğrultuda; 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile bankaların gözetim ve denetiminin etkinliğinin artırılması amacıyla BDDK oluşturulmuş; daha önce Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası bünyesinde bulunan bankacılık sektörünün gözetim ve denetiminden sorumlu kamu birimleri bu Kurumun bünyesinde birleştirilerek 31.08.2000 tarihinden itibaren faaliyete başlamıştır. Bu üç kurum arasındaki işbirliği esaslarını düzenleyen protokol de anılan bu tarihte imzalanmış ve BDDK, yeni bir kurum olarak çalışmalarına başlamıştır.

2.5.1.3.4. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Mevduat sigortası sistemi mevduatların korunmasıyla ilgili olarak bugüne dek meydana getirilen kuruluşların en gelişmiş olmaktadır. Bu sistem, mudi, mevduatı kabullenen banka ve mevduatları da sigortalayan kurum arasında işlemektedir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun yetkileri de genişletilerek mevduatları sigortalamanın yanında bankaların finansal yapılarını güçlendirme ve gerektiğinde yeniden yapılandırma işlevi de bu fona verilmiştir. 1999 yılında BDDK ile TMSF'nin temsil ve

idaresi BDDK'ya devredilmiştir (TMSF, 2013: 13). Kamuoyunda ve akademik kimi çevrelerde bu Kuruma bağımsız idari otorite niteliği yapılmaktadır.

5411 Sayılı Bankacılık Kanununun 111. Maddesine göre; TSMF'nin kuruluşu ile ilgili diğer hükümler şu şekilde belirlenmiştir (mad. 111):

- a) “Fon görevini yaparken bağımsızdır. Fonun kararları yerindelik denetimine tâbi tutulamaz. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Fon Kurulunun kararlarını etkilemek amacıyla emir ve talimat veremez.
- b) Fon, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kurulu ile Başkanlıktan oluşur.
- c) Fonun merkezi İstanbul'dadır. Fon, görevli ve yetkili olduğu alanın yoğun olduğu illerde olmak ve sayısı üçü geçmemek kaydıyla Bakanlar Kurulu kararıyla yurt içi temsilcilik ve tahsilat birimleri açabilir.
- d) Fon, 3346 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile Fonların Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerine tabi değildir.
- e) Fon, görev ve yetkilerini etkin şekilde yerine getirmek amacıyla, yeterli sayı ve nitelikte personeli istihdam eder.
- f) Fonun malları Devlet malı hükmündedir. Fonun mal, hak ve alacakları haczedilemez ve rehnedilemez.”

2005’de yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Türk mevduat sigortacılığı sisteminin yanı sıra TMSF açısından büyük değişikliklere yol açmıştır. Kanunla fonun yetkileri genişletilerek daha önceki düzenlemelerde BDDK’nın belirlediği sigortaya bağlı mevduatların kapsam ve tutarını tespit yetkisinin yanı sıra, risk temelli sigorta primi tarifesi, tahsil zamanı ve biçiminin saptanması yetkileri de fona devredilmiştir. Bankacılık kanununun getirmiş olduğu bir başka değişim ise, katılım bankalarındaki gerçek kişilere ilişkin fonların da yine TMSF güvencesi altına alınması olmuştur.

Fonun iç denetimi ise, kendisi tarafından tespit edilebilecek usul ve esaslar kapsamında, dış denetimi ise Fonun yıllık giderleriyle harcamalarının Sayıştay’ca araştırılmasıyla gerçekleştirilmektedir (mad. 124).

TMSF görevlerini yapmada bağımsız bir kuruluş olarak, verdiği kararlar da yerindelik denetimine bağlı tutulamamaktadır. Herhangi bir yetkili merci ya da kişiler kurul kararlarını etkilemek için emir ve talimat da verememektedir. Fonun kamu kuruluşlarıyla gerçek kişilerden bankacılık kanunu çerçevesinde belirlenen görevleriyle sınırlandırılarak her türlü bilgi ve belgeyi istemek yetkisine de sahiptir.

2.5.1.3.5. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (BSYYP)

Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma süreci 1999 yılı sonlarına doğru uygulanmaya başlayan enflasyon ile mücadele programıyla başlatılmıştır. Kasım ve Şubat krizleriyle Türk Bankalarının finansal bünyeleri ve kârlılık performansları kötüleşmiştir. Bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için 2001 yılında “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya koyulmuştur.

Programın temel amacı ise, kamu bankalarının finansal sistemde bir istikrarsızlık etmeni olmaktan çıkarılması, finansal sistemin istikrarı ile kamu maliyesine getirilen yüklerin minimum düzeye indirilmesi açısından TMSF kapsamındaki bankaların problemlerini kısa zamanda çözüme ulaştırmak ve krizlerden olumsuz olarak etkilenen birtakım özel bankaların daha sağlıklı ve güçlü bir yapıya sahip olmalarını temin edecek düzenlemeleri gerçekleştirmek şeklinde açıklanmıştır (BDDK, 2001: 13).

Yapılan düzenlemeler önemli ölçüde uluslararası standartlar ve uygulamalara yaklaştırılmasıyla olmuştur. Bankacılık kanununda önemli değişikliklere de gidilerek, düzenleyici ve denetleyici bir otorite durumundaki BDDK oluşturulmuştur. BSSYP, bankacılık sisteminin finansal ve operasyonel yapısının güçlü kılınmasına ilişkin uygulamalarla bankacılık sektöründe denetimi ve gözetimi arttıracak, bankacılık alanını daha etkili ve rekabete açık bir bünyeye ulaştıracak, yasal ve kurumsal düzenlemeleri kapsamaktadır. BSYYP’nin temel unsurları:

- a) Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması,
- b) TMSF’ye aktarılan bankaların sorunlarının çözüme ulaştırılması,
- c) Özel bankacılık sisteminin güçlü ve sağlam bir yapıya dönüştürülmesi,
- d) Gözetim ve denetim alanının güçlendirilerek bu alanda etkililiğin artırılmasıdır.

BSYYP ile birlikte Bankalar Kanunu'nda ve diğer yasal düzenlemelerde değişiklikler yapılmıştır. 4389 sayılı kanun Bankalar Kanunu'nda önemli mali reform sağlamıştır. Bu kanun AB Direktifleri ve genel kabul görmüş uluslararası uygulamalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu kanunla mali sistemin güven ve istikrarının sağlanmasına yönelik önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Şubat 2001 krizinden sonra 12 Mayıs 2001 tarih ve 4672 Sayılı kanun ile Bankalar Kanunu'nda yine önemli değişiklikler yapılmıştır.

4389 Sayılı yeni Bankalar Kanunu ile yönetsel ve finansal yönden tümüyle özerk bir denetim ve gözetim otoritesinin tesisi, risk yönetim ve takibi yaklaşımında değişikliğe gidilmesi, finansal yapı problemleri olan bankaların sistemli bir risk oluşturmalarının önüne geçerek bankacılık alanının etkili çalışmasını temin edecek önlemlere başvurulması ve bu doğrultuda gereken mekanizmanın meydana getirilmesi gibi hedeflere ulaşılması amaçlanmıştır. Bankalar Kanunu'nda şu değişiklikler yapılmıştır (BDDK, 2001: 22-23);

- i. Banka kurulmasında gerekli olan şartlar ağırlaştırılmıştır.
- ii. Şube açma şartlarında değişiklikler yapılmamıştır.
- iii. Kredilerin yanı sıra katılım sınırlarına da değişiklik getirilmiştir.
- iv. Hisse mülkiyeti ile devir payları BDDK'nın iznine bağlanmıştır.
- v. Banka ortaklarıyla yöneticilerin kişisel sorumlulukları da arttırılmıştır.
- vi. Yönetsel/adli suç ve cezalar tekrar düzenlenmiştir.
- vii. Özel finans kuruluşların etkinliklerinin düzenlenmesine ilişkin yetki BDDK'ya verilmiştir.

2.5.1.3.6. Özel Bankacılık Sisteminin Daha Sağlıklı Bir Yapıya Kavuşturulması

Yeniden yapılandırmadan önce Türk Bankacılık Sistemi aşağıda belirtilen sorunlarla karşı karşıya bulunmakta idi (BDDK, 2003a: 45);

- a) Dokuz milyar dolar civarında bilanço içi yabancı para açık konumuyla birlikte önemli oranda sendikasyon kredisinin kullanılması doğrultusunda oluşan yüksek kur riski,

- b) Kısa dönemli kaynak yapısından dolayı artış gösteren likidite oranları ve faiz riski,
- c) Etkililiğin azalmasına yol açan küçük çaptaki ve parçalı bir yapıya sahip bankacılık yapısında görülen kârlılık performansında görülen düşüş,
- d) Öz kaynakların yetersiz oluşu,
- e) Risk yönetim sistemleri ve iç denetimin yetersizliği.

Belirtilen bu temel problemlerden dolayı bankacılık sistemi, iç/dış şoklara karşı fazla duyarlı bir yapı göstermekteydi.

2001 yılında finansal yapısı güçlü olan bankaların sermayeleri, ortaya çıkan 2,7 milyar dolarlık zararlar ve kurun etkisiyle 6 milyar dolar erimiştir. 2000 yılında öz kaynakların toplam aktiflere oranı % 15,4 iken, 2001 yılı sonunda % 9,3 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu kayıplar sonucunda sermaye yeterlilik rasyosu, yasal oran olan yüzde 8'in altına gerileyen bankalar sermayelerini arttırarak bu oranın üzerine çıkmaya çalışmıştır. Bu dönemde banka sahipleri ve hissedarlarının 2,2. katrilyon liralık sermaye artırımları ile 2001 sonu itibariyle sermaye yeterlilik rasyosu yüzde 9,3'e yükselmiştir (BDDK, 2003b: 24).

Özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşması için öncelikle bankaların öz kaynaklarıyla sermaye yapısı güçlü kılınmış ve piyasa riskleri sınırlandırılmıştır. Yaşanan bu gelişmelere rağmen, ekonomide yaşanan durgunluğun derin oluşu, küresel ekonomilerdeki belirsizliği artışı, olumsuz şartların olumsuz şartların duran varlıkları nakide dönüştürme imkânını sınırlandırması, iç ve dış yatırımcıların sektörle ilgili çekincelerinin artışı, bir taraftan sermaye gereksinimini arttırırken, öte yandan da özel kesimdeki yeni sermaye artırım imkânını kısıtlamıştır. Ortaya çıkan bu durum özel bankalarla ilgili stratejilerin yeni araçlarla daha güçlü kılınması gerekliliğini oluşturmuştur. Bu yeni araçlar; özel bankaların erimeye başlayan sermaye yapısının gerektiğinde kamu desteğiyle güçlendirilmesi ve sektördeki kötü aktifler probleminin İstanbul yaklaşımı ve varlık yönetimi kuruluşlarının tesisiyle çözüme kavuşturulmasıdır (BDDK, 2003b: 25-26).

Bu araçlara ilişkin yasal düzenlemeleri içeren kanun değişikliği 31 Ocak 2002'de yürürlüğe girmiştir. Bu kanun değişikliğiyle özel sermayeye haiz bütün ticari bankalara,

bir kezlik olarak belli koşullar dahilinde sermaye güçlendirilmesi amacıyla, esas sermayeye iştirak ya da sermaye türünden kredi sağlanması gibi desteklere olanak sağlanmıştır. Bunun yanında, bankalarla iştiraklerin devri ve birleşmesi teşvik edilmiş, sistemde iç denetimle birlikte risk yönetim sisteminin de kurulmasına çalışılmıştır (BDDK, 2003b: 26).

4389 Sayılı Bankalar Kanunu'na eklenen 4347 sayılı kanun ile 26 özel bankada üçlü denetimler gerçekleştirilmiştir. Bu denetimler sonucunda Vakıflar Bankası, Pamukbank ve Şekerbank'ın sermaye ihtiyacı olduğu belirlenmiştir. Şekerbank'ın sermaye ihtiyacı ortaklarca nakit olarak sağlanmış, Vakıflar Bankası'na, sermaye yeterlilik rasyosunu % 9'a ulaştıracak miktarda sermaye benzeri kredi ayrılmıştır (BDDK, 2003a).

2.5.2. 2008 Krizi ve Türk Bankacılık Sistemine Etkileri

Türkiye'de bankacılık sektörü son yıllarda enflasyonda düşme, faiz oranlarının gerilemesi ve ekonomik büyümeler doğrultusunda hızlı bir gelişim kaydedilmiştir. 2000'de Türkiye'de bankacılık sektöründe 107 milyar Türk Lirası olan aktif büyüklüğünün 2011 yılında 1.217 milyar Türk Lirasına yükseldiği görülmektedir.

Türk bankacılık sisteminde özellikle küresel kriz dönemlerinde göstermiş olduğu performansın başarılı olduğu söylenebilir. Klasik bankacılık yönünden ele alındığında bankaların basit anlatımla mevduat şeklinde topladıkları parayı kredi olarak geri dönüş yaptıkları görülür. Dolayısıyla bankaların kredi mekanizmalarının optimal olarak yürümesi ve bu doğrultuda da ekonomik faaliyetler yönünden büyük öneme sahip oldukları söylenebilir.

Türk bankacılığında kredi performanslarının 2000'li yıllarda önemli farkların belirlendiği açıktır. Türkiye'de bankacılık sisteminde kredilerin GSYİH'e oranının 2002'de yüzde 14 seviyesinde olduğu görülürken bu miktarın 2008 yılsonu olarak yüzde 37'lere yükselmiş olduğu görülmektedir.

Türk bankacılığının kredi performansının 2000 yılından sonraki seyrine bakıldığında geçmiş ile bugün arasındaki farkın büyük olduğu açık bir biçimde ortadadır.

Ülkemizdeki bankacılık sisteminin Kredi/GSYİH oranı 2002 yılında % 14 düzeyinde bulunurken, bu miktarın 2008 yılı sonu itibarı ile % 36,8'e yükseldiği görülmektedir.

Tablo 2.2. Kredilere İlişkin Banka Sıralaması

2000	Piyasa Payı (%)	2006	Piyasa Payı (%)	2009	Piyasa Payı (%)
Ziraat	11.7	İş Bankası	13.0	Garanti	12.3
YKB	8.7	Akbank	12.7	İş Bankası	12.0
İş Bankası	8.4	Garanti	12.2	Akbank	10.0
Pamukbank	8.2	YKB	10.0	YKB	9.2
Garanti	7.3	Vakıfbank	8.1	Ziraat	9.1
Akbank	6.8	Ziraat	7.7	Vakıfbank	8.7
Vakıfbank	6.6	Halkbank	5.2	Halkbank	8.1
Halkbank	4.3	Finansbank	5.0	Finansbank	4.7
Demirbank	3.4	HSBC	3.3	Denizbank	3.4
Emlakbank	3.4	Oyakbank	3.3	ING	2.7

Kaynak: Altay, 2015: 76

Refah düzeyi arttıkça, faiz oranları makul düzeylerde seyrettikçe, enflasyon düştükçe insanların daha rahat borçlanabilmesi gündeme gelmiştir. Dolayısı ile finansal sisteme katılım artmaktadır. Türkiye’de kamunun borçlanma ihtiyacının azalması da bankaların asli görev alanına doğru kaymasına neden olduğu açık bir biçimde ortadadır. Kamunun borçlanma gereksiniminde azalma görüldüğünde bankalar mevcut kaynakları tüketicilerle şirketlere önceye oranla daha çok kredi kullanırım imkânı artmıştır. Bu durum ekonomik faaliyetlerin daha hızlı çalışmasına neden olmaktadır (Altay, 2015: 75).

Finansal sistem üzerinde kamunun borçlanma yükü azaldıkça bu durumun olumlu etkileri olmaktadır. Vergi toplama imkânları arttığından finansal sistemde likidite bırakılabilmektedir. Bankalara hazine bonusu alma yerine kredi vermede daha uygun bir ortam hazırlanmış olmaktadır. Banka aktiflerinde de bu şekilde artış görülür. Türk finansal sisteminin kredi hacmi incelendiğinde, 2001-2002 yıllarındaki yavaşlamanın ardından, ekonomik ve siyasal istikrarla sağlanan tüketici ve yatırımcı güvenindeki artışla güçlü bir yükseliş gözlemlenmektedir. Finansal yapının geliştiği Avrupa Birliği ülkelerinde bankacılık sektöründe güçlü, sınır ötesi bankacılıkta daha güçlü ve merkez durumundaki Malta ve Lüksemburg gibi ülkeler haricinde kredilerin GSYİH’e oranının yüzde yüz dolayında olduğu görülüyor. AB üyesi Doğu Avrupa ekonomilerine

bakıldığında ise bu oranın % 50-75 aralığında olduğu görülmektedir. Bu rakamlardan TBS'nin kredi/GSYİH oranlarına bakıldığında bu konuda aşama kaydedileceği görülmektedir. Türkiye'de kredilerin GSYİH'sına oranı, orta vadede, % 60-70 seviyelerine çıkabilir (Göçmen-Yağcılar, 2011: 95).

2001 krizinden sonra gerçekleştirilen kamu bankalarının ve sektörün yeniden yapılandırılması sektörün bugünkü halini almasında oldukça önemli rol oynamıştır. Güçlü bir denetim mekanizmasının kurulmasının bankacılık sektörünün bu dönemde gerçekleştirdiği güçlü performansın altında yatan en önemli etkenlerdendir (Yağcılar, 2011: 48). 1990'lı yıllar Türk bankacılığında DİBS kâğıtlarının yüksek oranda yoğunluklu olarak önem arz ettiği dönemdir. Öte yandan risklerin artması ile birlikte sektörde uzun vadeli kaynakların yaratılamamış olduğu ve paralel olarak hem fonlama ve hem de kaynakların kısa vadeli kaldığı görülmüştür.

2000-2004 yıllarında ise kriz etkilerinin giderilmesi ve yeniden yapılandırma çalışmalarını önem kazandığı görülür. 2005 ile 2009 yılları arasında ise temelde bankaların sermaye mülkiyetinde önemli değişiklikler yaşanmış, yabancı sermayelerin artmasıyla beraber, yeni banka sahiplerinin sistemlerini oluşturma uygulamalarının yoğunluk kazandığı dönemler olarak görülür. 2010 yılından başlayarak rekabet alanında ciddi değişimlerin yaşandığı bir piyasa yapısının oluştuğu söylenebilir. Giderek daralmaya yüz tutan faiz payları, bankaların geleneksel bankacılık ürünlerinin yanında, yeni ürünleri yüksek kapasitede sunulması öne çıkmıştır (Şakar, 2014: 117). Diğer taraftan banka bilançolarının geleneksel fonlarda bulunan ve toplam pasifteki ağırlığı yüzde 66 civarında olan mevduatın yanı sıra, bankaların gelecekte ikincil piyasası (varlığa dayalı menkul kıymet ve banka tahvili, ipotekli borç senetleri) olan yönelecekleri söylenebilir. Piyasanın değişen yapısıyla birlikte optimal ölçek büyüklüğü de önem kazanmaktadır. Bankaları önümüzdeki dönemde 3 ana grupta sınıflandırmak mümkün olabilecektir (Altay, 2015: 78-79).

- a) 100 şubenin altında faaliyetlerini sürdüren ve belirli sektörlerde uzmanlık kazanan, daha ziyade özel, kurumsal, dış ticaret, kalkınma ve yatırım bankacılığı gibi alanlarda çalışan bankalar,
- b) 1000 şubenin üzerindeki ölçekteki bankalar,
- c) 100-1000 şube arası ölçekte kalan bankalar.

TBS küresel krizin yaşandığı ortamda, kriz etkilerini hissetmesine rağmen birtakım yapısal farklılıkları nedeniyle diğer ülkelerdeki finansal sektörlere kıyasla krizlere daha güçlü ve hazırlıklı bir şekilde girmiştir. 2001 krizinin ardından TBS önemli bir yapılanma dönemine girmiştir. Bu dönemde hayata geçirilen, kamu bankaların tekrar yapılandırılması, denetleyici ve düzenleyici çerçevenin daha sağlam kılınması, sermaye tabanının güçlendirilmesi, sorunlu olan bankaların sistem dahilinden çeşitli yöntemlerle uzaklaştırılması yönündeki değişiklikler, bankacılık sektörünü olabilecek krizlere karşı bağımsızlık kazanan bir konuma getirmiştir. Küresel çaptaki krizlerde Türk bankacılık sistemi incelendiğinde, sistemin krizlerden korunabilmesinin temelinde sub prime kredilerin Türkiye’de verilmemesi ve mortgage piyasasının daha gelişmesinin etkili olduğu görülür. Avrupa ve ABD’de çok sayıda bankanın krizden çıkamamasına karşın, Türkiye’de aynı dönemde bir tasfiye ya da batma durumu ortaya çıkmamış, tersine bankalar 2008-2009 yılları arasında yüzde 10’luk bir büyüme göstermiştir (BDDK, 2009).

Türk bankacılık sisteminin krizden hasar görmeden kurtulmasının önemli nedenlerinden biri, yıllarca yaşanan ekonomik krizlerden çok şeyler öğrenmesi ve daha temkinli davranmasıdır. 2001’de Türkiye önemli bir ekonomik krizle karşılaşmış, çok sayıda banka batmış ya da çoğu TMSF’ye devredilmiştir. Söz konusu krizden sonra sistem yeniden yapılanma dönemine girmiş ve daha güçlü ve sağlıklı bir temelde kurulmaya başlanmıştır. Bu gelişmelerle beraber bankalar, bağımsız bir üst kurul olan BDDK’ya bağlı duruma getirilmiştir. Ayrıca kredi verme şartlarında şeffaflığı öngören yönetim yaklaşımı benimsenmiş ve bu nedenle denetimsiz olarak bankaların kredi vermeleri engellenmiştir. 2001 krizinden sonra yaşanan bu gelişmeler Türk bankacılık sisteminin yabancı rakipler karşısında daha güçlenmesine neden olmuştur (Parasız, 2011: 68). Bunun yanı sıra, bankalar arası kredi akışının kesilmemesi, likiditenin devamı, finans kuruluşlarına kullandırılan kredilerin panikle geri çekilmemesi, mevduat sahiplerinin tasarruflarını geri almak için bankalara koşmaması ve piyasa güvenlerini örtülü açıklamaları da sektörün bu krizden etkilenmesini sınırlandırmıştır (Şakar, 2014: 57).

Türk Bankacılık Sektörü, finans sektörünün önemli bir ayağını meydana getirmektedir. Nitekim finans sektöründe en büyük istihdamın da bankacılık sektörü

tarafından sağlandığı görülür. Sektörde 45 bankada 2011 yılında 180 binin üzerinde kişi istihdam edilmiştir. 2001 krizinden sonra sayıları 80 olan bankaların 52'ye düşükleri görülür (Coşkun vd. 2012: 134-135).

2007'de ise Amerika'da başlayarak global hale gelen kriz, Türk bankacılık sektörü istihdamlarında görülen artış hızının yavaşlamasına neden olmuşsa da ortaya çıkan bu durum iflaslarla ve birleşmelerle gündemleri meşgul olan yurtdışındaki bankalarla kıyaslandığında olumlu bir tablo ortaya çıkardığı görülebilir. 2007'de ise Amerika'da konut piyasası problemleriyle başlayan finansal kriz, hem gelişmekte hem de gelişmiş olan ülkelerde etkisini göstererek küresel bir duruma dönüşmüştür. Sermaye hareketlerinde serbestleşmenin görülmesi de 2008 krizini şu ana kadar yaşanan tüm krizlerden farklılaştıran önemli bir özelliktir. Krizin temelinde gelişmiş ülkelerin yer alması ve bu ülkelerin finans piyasalarında ortaya çıkan problemler sonucunda banka batmaları, krizin reel sektörde de görülmesine neden olmuştur. Ortaya çıkan gelişmeler, global büyüme oranlarıyla istihdamı olumsuz yönde etkilemiştir. Dünya genelinde yaşanan işsizlik trendi doğrultusunda ülkemizde de işsizlik oranlarında artış görülmüştür (Eğilmez, 2010: 53). Neticede 2007'de yaklaşık % 10 olan işsizlik oranının 2008'de bu rakamın üzerine çıktığı belirlenmiştir.

Finansal hizmetler sektörü, küreselleşme etkileri karşısında önemli derecede değişime zorlanmıştır. Krizin etkileri ekonomide olduğu kadar emek piyasasında da kaçınılmaz bir hal almıştır. AB 2009-2010 yılları için değişik tedbir paketleri uygulamaya başlamıştır. Hedef, finansal krizin istihdam üzerindeki etkilerini azaltmaktır (Akın ve Ece, 2009: 166-167).

2.5.2.1. Personel ve Şube Sayısı

2013 yılsonunda Türk bankacılık sektöründe 48 banka ve 12 bine yakın şube ve yaklaşık 215 bin personel faaliyetlerini sürdürmektedir. Aynı dönemde sektörde şubeleşme ve istihdamda görülen artış hızı oldukça yüksektir. 2009 ve 2013 yılları arasında yıllık bazda şubeleşme ivmesi devamlı olarak artan bir eğilim göstermiş, diğer taraftan personel artış hızı ise daha istikrarsız ve dalgalı bir gidiş izlemiştir. Söz konusu yılda şubeleşme hızı %8, istihdamda görülen artış hızı ise %6.4 olarak belirlenmiştir.

2013 yılı sonunda bankacılık sektöründe görevli olan elemanların %45'i özel bankalarda %25.3'ü kamu bankalarında ve %21'i ise yabancı bankalarda istihdam edilmiştir. Bir yıllık bir dönem değerlendirildiğinde, personel sayısının yaklaşık 13 bin kişi artışı görülürken, bu artışta yılsonuna doğru gerçekleştirilen ek istihdamların da sınırlı bir şekilde etki ettiği söylenebilir. Genel olarak bu dönemde katılım bankalarında %9.5, yabancı bankalarda %8.5 ve kalkınma/yatırım bankalarında ise %6 oranında bir personel artışı olduğu belirlenmiştir. Sektörde yer alanların önemli bir bölümünün de yükseköğrenim aldığı gözlemlenir (BDDK, 2014: 9-10).

Tablo 2.3. Sektörün Şube Sayısının Banka Grupları Bazında Dağılımı (Adet)

Banka Grupları	Aralık 2012	Haziran 2013	Eylül 2013	Aralık 2013	Aralık 2012 Aralık 2013	Eylül 2013 Aralık 2013
Kamu Bankaları	3.079	3.180	3.329	3.397	318	68
Özel Bankalar	5.071	5.234	5.307	5.411	340	104
Yabancı Bankalar	2.039	2.099	2.154	2.171	132	17
Katılım Bankaları	829	889	938	965	136	27
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	41	41	41	40	-1	-1
TMSF Bankaları	2	2	2	2	0	0
BANKACILIK SEKTÖRÜ	11.061	11.445	11.771	11.986	925	215

Kaynak: BDDK, 2014: 10

2013 yılsonu döneminde en çok şubeyle faaliyetlerini sürdüren bankaların %45'lik bir payla özel bankalar, %29'luk payla da kamu bankaları ve %18'lik pay ile de yabancı bankalar olduğu görülür. Bir yıllık bir sürede şube sayılarında dokuz yüzün üzerinde bir artış gösterirken en çok şube sayısının özel bankalarla kamu bankalarında görüldüğü belirlenmiştir. Şube sayısındaki artışın ise önemli bir bölümünün özel bankalar grubundan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Aynı yılda toplam aktif büyüklüğü artışında ilk sırayı katılım bankaları almaktadır (BDDK, 2014: 10).

2.5.2.2. Krediler

Bankacılık sektöründe kredilerin toplam aktiflerdeki payı, 2010 yılsonuna oranla 2.4. puan artış göstererek %55.4'e yükselen toplam krediler 2/013'de de bu büyümesini devam ettirerek yılın üçüncü çeyreğinde 661 milyar Türk Lirası düzeyine ulaşmıştır.

Kredilerde ise 2010 yılı sonuna oranla 135 milyar Türk Lirası üzerinde bir artış görülmüştür.

Tüketici ve ihtiyaç kredilerinde de gözlemlenen yavaşlama da, BDDK'nın kararları sonucunda yaşanan maliyet artışlarının kredi faiz oranlarına yansıtılmış olmasının da etkili olduğu şeklinde bir değerlendirilme getirilebilir. Bu kararlar tüketici kredilerinin toplamdaki oranı %20'nin üstüne çıkan bankalarla taşıt ve konut kredileri haricindeki kredilere yönelik olarak tahsili geciken alacaklar oranı yüzde 8'in üzerinde yer alan bankalar tarafından kullanılan taşıt ve konut kredileri haricindeki tüketici kredileriyle ilgili olarak sözleşme koşullarında çeşitli değişikliklere gidilmiştir (Bakkal ve Aysan, 2016: 67-68).

2.5.2.3. Takipteki Alacaklar

2009 yılında yüksek düzeylere ulaşan takipteki alacaklar, bir sonraki dönemde giderek düşüş göstermiştir. 2010 yılı sonuna oranla %8 dolayında gerileme kaydeden takipteki alacaklar 2013 yılında yaklaşık 19 milyar Türk Lirası düzeyine ulaşmıştır. Gözlenen azalışlarda tahsilat performansı ile birlikte aktiflerden kaldırma veya satışlarda etkin olmakla beraber, tutarların hariç tutulsa da sektördeki alacaklı oluşumunda yavaşlama görüldüğü saptanmıştır (BDDK, 2011: 22). 2013'de kurumsal ve ticari krediler yaklaşık %25 dolayındaki bir artışla takipteki alacaklar kapsamında en büyük artışa sahip olan kredi çeşidi olmaktadır (BDDK, 2014: 29).

Takipteki alacaklar üzerinden gerçekleştirilen tahsilatlara ek olan tutarlara oranı 2009 yılı sonlarından başlayarak %70'in üstünde gerçekleşmiştir. Bu oran 2013 yılı başlarında %103'le en yüksek düzeye ulaşmış, sonlara doğru ise %79'lara gerilemiştir. 2009 yılında ise %5.4'lere yükselen toplam kredilerin takipteki alacaklara dönüşüm oranı, arkasından yaşanan kredi artışları ve problemlili kredi tahsilatlarında görülen artışın etkisi ve alacak oluşumunun yavaşlamasıyla beraber 2010 yılı sonunda %3.8'e, 2011 üçüncü çeyreğinde ise %2.7'lere gerilemiştir. 2013 yılı itibarıyla en yüksek takibe alacaklı dönüşümde KOBİ kredileri ve bireysel krediler yer alırken kurumsal ve ticari kredilerde daha düşük düzeydedir (BDDK, 2014: 31).

2.5.2.4. Mevduat

2013 yılı itibariyle Türk bankacılık sektöründe yabancı kaynaklarda mevduatlar %60'ın üzerinde seyrederek en fazla paya sahip olmuştur. Yılsonunda ise sektörde toplam pasifler %5, mevduat ise %4.9 seviyesinde artış göstermiştir. Mevduatın pasif toplamaları içindeki payı ise azalma göstererek %54 düzeyine inmiştir. Aynı yılda toplam mevduat %14, kur artışlarından arındırılan yabancı para ve toplam mevduatlar ise %13 ve %15 oranında büyüme göstermiştir.

Yurt için finans maliyetlerinin alternatif yurt dışı kanallara nazaran daha yüksek oluşu ve bankaların finansman aracı olarak repo ve menkul kıymetlerin ihracına başvurmaları da mevduatların payındaki azalışı etkileyen unsurlardır. 2014 yılında ise kur ve parite etkilerinden arındırılan toplam mevduatın ortalama artış hızı %14.5, yıllık artış hızı ise %15 seviyesinde gerçekleşmiştir (BDDK, 2014: 38).

Türk parası mevduatı 2013 yılı sonunda %2 artış göstererek 593 milyar liraya ulaşırken, yabancı para mevduat dolar olarak %5 artış göstererek 165 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. 2013 yılı sonuna doğru Türk parası mevduat artış hızında yavaşlama görülürken, yabancı paradaki artış hızı ise yıl ortalarında büyük ölçüde artmıştır (BDDK, 2014: 38).

2012 yılsonuna oranla tüm banka gruplarında mevduat tutarları artış göstermekle birlikte, tutar olarak en yüksek artışın %21 ile özel bankalarda gerçekleştiği görülür. Oran olarak ise en yüksek artışın %28 ile katılım bankalarında, yabancı bankalarda %24.9 ve kamu bankalarında ise %23 olduğu görülür (BDDK, 2014: 39).

2.5.2.5. Kârlılık

Bankacılık sektöründe dönem net kârlılık 2012 yılı sonlarında %5.1 artmış 2013 yılında yaklaşık 24 milyon liraya ulaşmıştır. Dönemsel net kâr artışında temel faktör, artış gösteren net faiz gelirleri olmaktadır. Bunun yanı sıra oransal olarak faiz dışındaki gelirlerin, giderlerden daha fazla artış göstermesi de gelir ve gider dengesine pozitif yönde yansımakla birlikte tutar olarak faiz dışı giderlerin faiz dışı gelirlerden daha çok artması net giderlerin yükselerek dönemsel net kârı azaltacak şekilde etkilemesine yol

açmıştır. Net faiz gelirlerinde görülen artışlarda mevduat maliyetlerinde görülen azalmayla genelde mevduat dışındaki fonların nispi olarak düşük maliyeti neticesinde yüksek seviyede düşen faiz giderlerinin belirleyici olduğu söylenebilir.

2012 yılsonuna göre dönem net kârı artış göstermekle beraber, yılın 2. Çeyreğinden başlayarak sağlanan kâr oranlarının da gittikçe aldığı gözlemlenmektedir. 3'er aylık net kârın ikinci ve üçüncü çeyrek kapsamında azalışındaki temel sebep, aynı dönemlerdeki net faiz gelirlerinde gerileme görülmesidir. Öte yandan, yılsonuna doğru görülen kâr azalması, net faiz gelir artışlarına karşın, faiz dışındaki gelirler ve giderler dengesinin söz konusu dönemde gerilemesinden kaynaklanmaktadır. Bankacılık sektörü yıllandırılmış net faiz payının 2013 yılı başlangıcından itibaren azalma gösterdiği ve sonlara doğru %3.8'e gerilediği gözlemlenir. Net faiz payındaki gerilemede ise, kredi gelirleri ve mevduat maliyeti yapının yıl başlangıcına oranda sonlarda puanların azalarak % 4.8'e gerilemesi belirleyici olmuştur. (BDDK, 2014: 54).

3. BÖLÜM: FİNANSAL ANALİZ YÖNTEMLERİ

Şirketlerin varlıklarını sürdürebilmeleri, kârlılık oluşturmaları ve sürdürebilir hale getirmeleri, sonuçta da temel amaç olarak işletme değerini en yüksek değere ulaştırmaları bakımından finansal analizin önemli rolü vardır. Finansal analiz, şirket yönetimi bakımından, şirket aktivitelerinde etkinlik ve başarı derecesinin ölçülmesi, gelecek planlarının hazırlanması, şirket faaliyetlerinin denetim ve değerlendirmesinde, aynı zamanda da yapılan işlerin her sürecinde doğru ve düzeltici kararların verilmesinde önem taşır (Savsar, 2012: 5). Bu bölümde finansal analiz ve yöntemlerine ilişkin bilgilere yer verilecektir.

3.1. FİNANSAL ANALİZİN TANIMI VE ÖNEMİ

Finansal analiz, bilanço ve gelir tablosunda yer alan kalemler arasındaki ilişkiyi düzgün bir şekilde kurarak işletmelerin finansal güçlüklerinin ve zayıflıklarının tanımlanma sürecidir (Küçüksavaş, 2014: 36). İşletmenin amaçları doğrultusunda finansal tablo kalemlerinin analiz teknikleri kullanılarak hem kendi aralarındaki hem de bütün içindeki ilişkilerinin incelenmesi, yorumlanması ve değerlendirilmesi finansal analiz olarak değerlendirilmektedir (Akdoğan ve Tenker, 2001: 515).

Finansal analiz, finansman kararlarının alınması ve yönlendirilmesinde önemli katkı sağlamaktadır. Bu işlev, şirketlerin finansal faaliyetlerini ölçmek için gereken bilgileri toplayarak yorumlayan bir fonksiyondur (Düzer, 2008: 4). Finansal analiz, finansal planlamaların iyi bir şekilde düzenlenmesine de katkıda bulunur. Sağlıklı planlamaların yapılmasında şirketin durumunun iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Yani bir şirketin durumunun bilinmeden, gereken denetimlerin ve finansal planlamaların yapılması zordur.

Finansal analizin işletmeler için önemi aşağıdaki şekilde özetlenmektedir (Çaldağ ve Ayanoğlu, 2010: 41);

- a) Firmanın dönemsel faaliyetlerinin etkinliği ve başarısının ölçümü,
- b) Firma hedeflerine ne ölçüde ulaştığının belirlenmesi,
- c) Firma finansal yapısının ortaya çıkardığı eğilimin tespit edilmesi,
- d) Gelecekle ilgili planların hazırlanması,
- e) Firma etkinliklerinin denetim ve değerlendirilmesi,
- f) Firmanın borç ödeme gücünün ölçümü,
- g) Firmanın birleşme, satılma, tasfiye gibi stratejik kararlarının alınmasında verilerin sağlanmasıdır

3.2. FİNANSAL ANALİZİN KAPSAMI VE AMACI

Finansal analiz genel olarak ek finansal tabloların yanı sıra, temel tabloların analizini de içerirken, dar anlamda ise yalnızca bilanço ve gelir tabloları analizini içermektedir (Arat, 2005: 74). Atmaca'ya (2010: 41) göre finansal analiz, bir işletmenin finansal tablolarındaki maddelerin ilişkilendirilmesi, değerlendirilmesi ve sonuçların da yorumunu sağlayan bir araç olmaktadır. Amaçları ise şu şekilde sıralanabilir;

- a) Bir işletmenin hesap dönemlerine ilişkin finansal tablolarının analiz edilmesi, bu suretle varlık ya da sermaye hususlarında şirket sonuçlarının değerlendirilme,
- b) Bir işletmenin geçmiş dönemlerdeki hesaplarına ilişkin finansal tabloların analiz edilmesiyle söz konusu firmanın gelişme sürecinin belirlenmesi,
- c) Bir firmanın finansal tablolarının, aynı iş kolundaki (sektörel) firmaların finansal sonuçları ile karşılaştırmasının sağlanması ve böylece sektörel açıdan firmanın durumunun saptanması,
- d) Kredi talebinde bulunan şirketlerin kredi verilebilme ve geri ödeme yapabilme durumunun belirlenmesi,
- e) Şirketin yeni yatırımlarına ya da genişleme yönünde yapacağı yatırımlara karar verebilmesine katkıda bulunması şeklinde sıralanabilir.

Finansal analiz neticesinde sağlanan veriler, işletme içindeki menfaat gruplarına olduğu kadar dış çevredeki kişilerle kurumlara da önemli ve faydalı bilgiler

sağlamaktadır. İlgili kişiler ve kuruluşlar, analiz neticesinde sağladıkları verileri, işletmeye ilişkin kararları almada kullanmakla birlikte, her menfaat grubunun işletmeden bekledikleri farklı olduğundan her grup kendi hedef ve amaçlarına göre finansal analiz yapmaktadır. Finansal analizlerden yararlanan kişilerle kurumların amaçlarına göre gruplandırılması ise aşağıdaki şekilde yapılabilir (Chambers, 2009: 134-137);

Kreditörler; işletmeye kredi verecek olan finansal kurumlar, şirketin kredi değerini öğrenebilmek için onları finansal analiz uygularlar. Kısa dönemli olarak borç verenler, işletmenin sadece nakit yönetimiyle ilgilenmektedirler. Zira kısa dönem borç verenler, şirketin zamanında geri ödeme yapıp yapamayacağını bilmek isterler. Uzun dönemli kredi verenler ise, şirketin likidite durumundan çok, sermaye yapısıyla ilgilenmektedirler. Önemli olan işletmenin faiz ve sermayesini zamanlı olarak ödemesi ya da ödeyememesi durumudur.

Hissedarlar: işletmenin pay senetlerini alarak işletme ortakları olan hissedarlar, söz konusu işletmenin gelecek dönemlerdeki kazançları ve riskleri öğrenmek için finansal tablolardan yararlanmaktadırlar. Bu suretle hissedarlar elde edilen sonuçlar bazında hisselerini da ya ellerinde tutarlar, ya satarlar ya da yenilerini satın alırlar.

Potansiyel yatırımcılar: halka açık olan ve hisse senetlerinin borsada işlem gördüğü şirketler, finansal tablolarını kamuoyuyla paylaşmak durumundadırlar. Bu yatırımcılar da finansal tabloları analiz ederek, şirket kazancı ve büyüme ivmesini öğrenmek isterler.

İşletme yöneticileri: özellikle yönetimin kendisi, finansal tabloları inceleyerek analizini yapma gereğini duyarlar. Yöneticiler, işletme içindeki bazı bilgilerle raporları ellerinde bulundursalar da şirketlerinin zayıf ve güçlü yönlerine ilişkin birtakım bilgileri tam olarak bilemezler. Bu nedenle finansal analiz, finansal tablolarda örtülü olan bu verilere yenileri de ilave ederek yönetime önemli katkıda bulunmaktadır (Parasız, 2007: 31). Bunun yanı sıra yöneticiler, işletmenin mevcut halini tam olarak gözlemleyebilmek, finansal planlamayı sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmek ve işletme etkinliklerini düzene sokabilmek için bu tür analizleri yaptırmaktadırlar.

Kamu kurumları: SGK, vergi daireleri gibi kamu kurumları, şirketlerin zamanlı olarak vergisel borçlarını ödeyebilme durumlarını belirlemek için finansal analizlerden yararlanmaktadırlar.

Sendikalar: sendikalar ise iş görenlerin haklarını korumak, işletmeye ilişkin görüşlerini yönetimde olanlara bildirmek için analize gerek duyarlar.

Tablo 3.1. Finansal Analiz Tarafları ve Amaçları

Analizle İlgili Taraf	Analizin Amacı	İlgi Alanı
Kısa dönemli borç veren	Kredi güvencesi	Likidite, döner sermaye ve firmanın kısa dönemli borçlarını ödeyebilme gücü
Uzun dönemli borç veren	Kredi güvencesi	Firmanın borcunu ödeyebilme yeterliliği
Hissedar	Yatırım verimliliği	İşletme kârlılığı, hisse başı kazancı, hisse başına kâr payı tutarı
Yönetim	Verimlilik, kârlılık oranı, iç kontrol, finansal büyümenin sağlıklı olması	Toplam aktiflerin verimliliğe oranı, öz sermayenin verimliliğe oranı
Hükümet	Gelir vergisi, verimlilik	Katma değer, hisse başı kazancı, muhasebe düzenine uyumluluk

Kaynak: Türko, 1999: 98

Finansal analizlerle elde edilen bilgiler, firma yönetimine ilişkin farklı konularda alınan kararların da temelini oluşturur. Bu yüzden finansal analizin amacına ulaşabilmesi için analizi yapacak kişi ve kurumların muhasebe ilke ve uygulamaları bilmeleri, analizi gerçekleştirirken firmanın içinde bulunduğu tüm ekonomik ve sektörel durumları göz önünde bulundurmaları ve finansal tablolarda yer alan verilerin doğruluğundan emin olmaları gerekir (Akgüç, 2010: 148).

3.2.1. Finansal Analiz Yöntemleri

Firma içinde ve dışında bulunan çıkar grupları; firmanın faaliyet sonuçlarını ve finansal durumunu öğrenmek amacıyla finansal analize başvururlar. Analiz için; temel finansal tablolar olan; bilanço ve gelir tablosunu kullanırlar. Bu tablolarda yer alan rakamların yorumlanabilmesi için bazı tekniklerden yararlanılır. Bu teknikler genel olarak; karşılaştırmalı tablolar analizi, eğilim yüzdeleri yöntemi, dikey yüzde yöntemi ve rasyo analizi yöntemidir.

3.2.2. Karşılaştırmalı Tablolar Analizi

Firmanın iki veya daha fazla dönemine ait finansal tablolarında yer alan kalemlerin karşılaştırılmasına ve bu kalemlerde görülen değişikliklerin incelenmesine “dinamik analiz” denir. Birden fazla yıla ait tablonun karşılaştırılmış olması, dinamik bir analiz yapılmasına olanak sağlarken, her kalemin yıllar itibariyle gösterdiği değişimlerin incelenmesi tekniğin yatay adını da almasına neden olur (Tandoğan, 2002: 174). Dolayısıyla karşılaştırmalı tablolar analizinde, belirli bir tarihte düzenlenmiş finansal tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişkiler değil, kalemlerin zaman içerisinde göstermiş olduğu artış ve azalışlar incelenmekte ve sonuçlar hem tutar hem de yüzde olarak ifade edilmektedir (Akdoğan ve Tenker, 2001: 519).

Karşılaştırmalı finansal tablolar iki farklı şekilde düzenlenebilir. Bunlar; iki dönemi ya da çok dönemi kapsayacak biçimdedir. Eğer finansal tablolar iki dönemli olarak düzenlenmişse, cari dönemin verileriyle geçmiş dönemin verileri karşılaştırılır. Ve kalemler arasındaki artış ve azalışlar, tutar ve yüzde olarak ifade edilir. Eğer karşılaştırma çok dönem arasında yapılıyorsa, cari dönemle birden fazla geçmiş dönem karşılaştırılır. Bu karşılaştırma için iki alternatif söz konusudur. İlk seçenek; önceki yılın temel yıl olarak alınması ve tüm karşılaştırmaların bu yıla göre yapılmasıdır. İkinci alternatif ise, her yılın kendinden önceki yıl ile karşılaştırılmasıdır (Kahiloğulları, 2012: 34).

3.2.3. Eğilim Yüzdeleri Yöntemi

Eğilim yüzdeleri analizi; bilanço ve gelir tablosunda yer alan kalemlerin zaman içerisinde göstermiş oldukları eğilimlerin incelenmesidir. Eğilim yüzdeleri analizine “yatay yüzde analizi” veya “trend analizi” de denilmektedir. Bu analizde, karşılaştırmalı finansal veriler genellikle 3-5 yıllık olarak gösterilir (Tandoğan, 2002: 178). Eğilim yüzdeleri yönteminde, finansal tablolarda yıl bazlı kabul edilir ve söz konusu yıla ilişkin tutarlar ise 100 kabul edilerek bunu takip eden dönemlerle ilgili benzer türden değerlerin temel alınan yıla oranla % olarak değişimleri hesaplanmaktadır. Trend analizinde ise, firmanın finansal tablolarındaki maddelerin dönemsel olarak gösterdiği artışlar ya da azalmalar belirlenmekte ve bu değişikliklerin

baz olarak alınan yıla göre oran olarak önemi sergilenerek firmanın gelişme yönü araştırılmaktadır (Akdoğan ve Tenker, 2007: 609). Trend analizi yapılırken bazı hususlara dikkat edilmesi gerekir. Bu hususlar şunlardır:

- i. Baz olarak alınan yıl, her bakımdan normal bir yıl olmalıdır yani; bu yılın olağanüstü faktörlerin etkisinde kalmamış olması gerekir. Aynı zamanda bu yıl; ne firmanın çok başarılı ne de firmanın çok başarısız olduğu bir yıl olmalıdır.
- ii. İncelenen dönemin uzun olması gerekir.
- iii. Bu analiz yapılmadan önce fiyatlar genel düzeyinde oluşan değişimler göz önünde bulundurularak bunların finansal tablodaki maddeler üzerindeki etkisi giderilmelidir.

Bu analizin amacı; aralarında ilişki bulunan maddelerdeki trendlerin uzun dönemdeki etkileşimlerini araştırmaktır. Bu suretle firma için dinamiklerinin analizinin yapılmasıyla finansal durumu ve etkinlik sonuçlarına yönelik olarak bütünsel bilgi edinilmektedir (Enginyurt, 2006: 77).

3.2.4. Dikey Yüzde Yöntemi

Yüzde yöntemi ile analiz de denilmektedir. İşletmenin tek yıl finansal tablo kalemlerinin hem kendi arasında hem de grup içindeki tutarlara hesaplanarak dikey analiz yapılır (Sayılğan, 2013: 174). Bir işletmenin tek yıl bilançosundaki kalemlerin grup içindeki yüzde değerlerini hesaplamak için aktif toplam içinde dönen varlıklar 100 kabul edilir ve bu varlıklar içinde yer alan her kalem dönen varlık toplamına oranlanır. Böylelikle her kalemin grup toplamındaki yüzde değeri bulunur. Genel toplam içindeki yüzde değerleri hesaplanırken aktif toplam 100 kabul edilir ve diğer kalemler aktif toplama oranlanır. Gelir tablosunda ise net satışlar 100 kabul edilir ve diğer gelir tablosu kalemleri net satışlara oranlanarak dikey analizleri yapılır.

3.2.5. Rasyo Analizi (Oran Analizi) Tekniği

Oranlar bankanın çeşitli finansal tablolarındaki aktif ve pasif yapısına ilişkin çokluklar arasındaki belirli özel ilişkileri gösterir. Bir başka ifadeyle, oranlar banka

yönetimi açısından anlamlı değerler arasındaki oransal ilişkileri belirler. Rasyo, basit anlamda değerlerin birbirlerine oranıdır (Tevfik ve Tevfik, 1997: 213).

Mali tablolarındaki rakamların sayısal değerleri ile bunların birbiri arasındaki ilişkilerden yararlanarak yapılan mali analize rasyo analizi denir. Bankaların finansal performanslarını ölçüp yorumlamakta en yoğun olarak kullanılan finansal analiz tekniği rasyo (oran) analizidir.

3.2.5.1. Tekniğin Kullanım Amacı

Bu analiz tekniğinin en büyük özelliği incelemek istenen tek bir konuda bile uygulanabilir olmasıdır. Bu sebeple bankanın finansal durumunu kendi içinde ve aynı gruptaki rakip bankalarla karşılaştırmak mümkün olur.

Bir bankanın cari ve geçmiş bilgilerini kullanıp değerlendirerek gelecekteki durumu hakkında fikir edinebilmek rasyo analizinin temel hedefidir. Bir başka ifadeyle rasyo analizinin amacı bilanço ve gelir tablosundaki kalemler arasında anlamlı bir ilişki kurularak bankanın sermaye yeterliliğini, likiditesini, aktif kalitesini, karlılığını ölçmektir (Akıncı ve Erdoğan, 1995: 256).

Bankalar rasyoların analizine dayanan teknikler ile incelenebileceği gibi değişkenler arasındaki ilişkiyi ve bağımlılık yapısını analiz edebilme avantajına sahip olan çok değişkenli analiz teknikleri ile de ölçülebilmektedir (Günel, 2001: 100).

3.2.5.2. Tekniğin Uygulanışı

Oran analizi farklı şekillerde uygulanabilir. Oran analizi tekniğinde aynı bankaya ait geçmişe dönük ve geleceğe yönelik oranlar karşılaştırılır. Burada amaç, bankanın zaman içerisindeki finansal durumu, likiditesi, karlılığı ve performansı konusunda ihtiyaç duyulan bilgilerin üretilmesidir. Bir başka karşılaştırma işleminde, aynı gruptaki benzer bankaların, sektördeki standart oranlarla karşılaştırmasının yapılmasıdır. Ancak bu işlemin yapılabilmesi için bankacılık sektörünün standart oranlarının bilinmesi gerekir (Akıncı ve Erdoğan, 1995: 256). Eğilim analizinde ise bir banka için belirlenen standart oran finansal sağlamlığın yönünü ve banka faaliyetlerinin başarısını göstermek için birkaç yıllık değerler kullanılarak dinamik analiz haline getirilip karşılaştırılır.

3.2.5.3. Oranların Seçimi

Oranlardan beklenen verimin sağlanabilmesi için aralarında yakın bir ilişki kurulmuş oranlar topluluğunun seçilmesi gerekir. Oranlar aracılığıyla yapılan finansal analizden gerçeğe uygun sonuçlar elde edebilmek için oranlarla aynı dönem içerisindeki - ekonomik yapıdaki değişimler gibi- değişimlerin de göz önünde bulundurulması gerekir (Akıncı ve Erdoğan, 1995: 256). Bu sebeple, oranlar ancak verdikleri sonuçlar açısından belirli bir eğilimi ortaya koyabilirler. Sağlıklı bir finansal analiz için asıl yapılması gereken, oranlar aracılığıyla belirli bir eğilim saptandıktan sonra bu eğilimlerin nedenlerinin araştırılmasıdır.

Bankacılık sektöründe standart rasyolara ulaşmak için genellikle üç ile beş yıllık finansal tablo verilerine göre saptanan oran sonuçları yeterlidir. Standart oranlar hem bankanın farklı dönemleri arasında hem de aynı sektördeki bankalar arasında karşılaştırma yapılmasına olanak verir. Banka finansal analizinde farklı rasyo ilişkileri kurulabilir (Şenver, 1988:16).

Rasyo analizinde kullanılan bazı rasyolar, *zamansal* rasyolardır. Zamansal rasyolar bir finansal verinin, cari yıl ile geçmiş yıllar arasındaki değişikliğini gösterir. Bazı rasyolar ise finansal tablolarındaki iki ayrı verinin ilişkisini belli bir tarih itibarıyla incelediği için *anlık* rasyolardır. Bazı rasyolar ise *normatiftir*. Bu rasyolara bakılarak bankanın genel durumu hakkında yorum yapmak mümkündür. Normatif rasyolar için sözgelimi, aktif getiri oranında olduğu gibi önceden belirlenmiş iyi performansı gösteren hedef bir oran söz konusudur. Sermaye yeterliği gibi bazı normatif rasyolar için de kritik değerler belirlenmiştir. Bu kritik değer altına düştüğünde bankanın durumunun genel olarak riskli olduğu söylenebilir (Şenver, 1988: 17).

Bazı rasyolara bakarak ise hemen yorum yapmak mümkün değildir. Zira bu rasyolar normatif rasyoların açıklayıcısı, değişimlerin sebeplerinin işaretçisi niteliğindedirler. Dolayısıyla oran seçimi yapılırken rasyoların bu nitelikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Oran seçiminde bir başka önemli nokta, analiz esnasında ne kadar az rasyo kullanılır ise o kadar çok hatalı değerlendirme yapma riskinin mevcut olduğudur. Bu sebeple

finansal analiz sırasında yeteri kadar rasyo incelenmesi gerekir. Oran analizinin diğer analiz yöntemlerine göre en büyük farkı, bankaların bilanço ve gelir tablolarının, finansal analiz için tek başına elverişli olmamasıdır. Bu sebeple rasyo analizine başlamadan önce bilanço ve gelir tablosu kalemlerini düzenleyerek ve bir araya getirerek yeniden derlemek gerekir (Tevfik ve Tevfik, 1997: 199).

3.2.5.4. Rasyo Analizinde Kullanılan Oranlar

Oran analizinin amacı, finansal tablolar arasındaki ilişkileri, bu tabloların kalemlerini birbirine oranlamak yoluyla matematiksel olarak açıklayabilmektir. Bu şekilde işletmenin ekonomik ve finansal yapısı, işletmenin kârlılığı ve işletme faaliyetlerine ilişkin bilgi edinilebilmektedir (Yükçü vd. 1999: 381-382). Bu bölümde finansal oranlar beş grup halinde açıklanacaktır. Bu gruplar; likidite, faaliyet, kârlılık, finansal yapı ve borsa performans oranlarıdır.

3.2.5.4.1. Likidite Oranları

Likidite oranları ile işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme gücü ölçülür. Net işletme sermayesinin yeterli olup olmadığı bu oranların sonucuna göre belirlenir. Bir işletme kısa vadeli borçlarını ödemede bir güçlükle karşılaşmıyor ise likidite oranları yüksektir. Likidite oranları gerekli olandan çok yüksek olursa işletmenin dönen varlıklarının kullanılmadığı, kar fırsatlarının iyi değerlendirilmediği anlamına gelir (Aydın vd. 2009: 49-50). Sıklıkla kullanılan likidite oranları; cari oran, asit-test oranı (likidite oranı), nakit oran ve stok bağımlılık oranıdır.

Cari oran: İşletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme gücünü ölçmek için dönen varlıklar toplam tutarının kısa vadeli yabancı kaynaklar toplam tutarına oranlanması ile bulunur. Bir yıl içinde elde edilen nakitlerin, bir yıl içinde ödenecek borçların kaç katı olduğunu gösterir. Cari oranın 1,5-2 olması istenir (Sayılğan, 2013: 182-183). Oranın yüksek olması bir işletmenin borç ödeme gücünün de yüksek olduğunu gösterir. Kredi verenler oranın yüksek olmasını isterler ama bu durum işletme için olumsuzluk ifade edebilir. Yüksek bir cari orana sahip işletme atıl fona sahiptir ve kaynaklarını etkin kullanmamaktadır.

Asit-test oranı (likidite oranı): Stoklar dönen varlıklardan düşüldükten sonra dönen varlıkların kalan tutarının kısa vadeli yabancı kaynak tutarına oranlanması ile hesaplanır. Oranın istenilen seviyesi 1'dir. Oranın 1'den düşük olması işletmenin kısa vadeli borçlarını nakit ve kısa sürede nakde dönüştürülmesi mümkün olan iktisadi kıymetlerle ödeyemeyeceği anlamına gelir.

Nakit oran: Stoklar ve alacaklar toplamı dönen varlıklardan çıkartıldıktan sonra kalan tutarın kısa vadeli yabancı kaynaklara oranlanması ile hesaplanır. Nakit oran için istenilen seviye 0,2'dir. Oranın istenilen seviyeden düşük olması işletmenin sıkışık bir para durumuna sahip olduğunu ve işletmenin yeni krediler alması gerektiğini gösterir. Ancak oranın yüksek olması da istenilen bir durum değildir. İşletmede devamlı olarak nakit fazlasının olması, paranın iyi kullanılmadığını ve hareketsiz bırakıldığını gösterir.

Stok bağımlılık oranı: Hazır değerler ve menkul kıymet toplamının kısa vadeli yabancı kaynaklardan düşülmesi ile kalan kısmın stoklara bölünmesi ile hesaplanır. Stokların kaç katı kadar satış yapılmalı ki para ve benzeri varlıkları aşan kısa vadeli yabancı kaynaklar ödenmiş olsun.

3.2.5.4.2. Faaliyet Oranları

İşletmenin varlıklarını faaliyetleri boyunca ne kadar etkili kullandığını hesaplayan oranlardır. Bu oranlar; stok devir hızı oranı, ortalama stokta kalma süresi, alacak devir hızı oranı, ortalama tahsilat süresi, aktif devir hızı oranı, dönen varlıklar devir hızı oranı, duran varlıklar devir hızı oranı ve öz sermaye devir hızı oranıdır (Akdoğan ve Tenker, 2001: 624).

- i. *Stok devir hızı oranı:* Satılan ticari mallar maliyetinin ortalama ticari mal stokuna bölünmesi ile hesaplanır. Ticari malın satış hasılatına dönüşme süresini gösterir.
- ii. *Ortalama stokta kalma süresi:* Bir yıldaki gün sayısının, stok devir hızı oranına bölünmesi ile bulunur. Bu oran ile işletmenin stoklarını elde ettikten sonra ne kadar bir sürede sattığını ortalama olarak hesaplar.
- iii. *Alacak devir hızı oranı:* Net satışların, ticari alacaklar tutarına bölünmesi ile elde edilir. Alacakların tahsil yeteneğini ölçen bir orandır.

iv. *Ortalama tahsilat süresi*: Bir yıldaki gün sayısının, alacak devir hızı oranına bölünmesi ile bulunur. Alacakları ortalama olarak kaç günde bir tahsil edildiğini gösteren orandır.

v. *Aktif devir hızı oranı*: Net satışlara toplam aktifin bölünmesi ile hesaplanır. Satışların aktif toplamın kaç katı kadar olduğunu gösterir.

vi. *Dönen varlıklar devir hızı oranı*: Net satışlara, dönen varlıkların bölünmesi ile elde edilir. Dönen varlıkların verimliliğinin yüksek olması için bu oranın da yüksek olması gerekir.

vii. *Duran varlık devir hızı oranı*: Duran varlıklara fazla bir yatırım yapıp yapılmadığını belirlemek için net satışlara duran varlıkların bölünmesi gereklidir.

viii. *Öz sermaye devir hızı oranı*: Net satışlara öz sermayenin bölünmesi ile hesaplanır. İşletme öz sermayesinin verimli bir biçimde kullanılmış olması için oranın yüksek olması gerekir.

3.2.5.4.3. Kârlılık Oranları

İşletmelerin tüm faaliyetlerinde karlı çalışıp çalışmadığının belirlenmesinde bu oranlar hesaplanır. “Kârlılık oranları; brüt kar marjı, faaliyet karının net satışlara oranı, olağan karın net satışlara oranı, dönem karının net satışlara oranı, satış kârlılığı, öz sermaye kârlılığı ve aktif kârlılığıdır” (Akdoğan ve Tenker, 2001: 634).

i. *Brüt kâr marjı*: Brüt satış karının net satışlara oranlanması ile hesaplanır. Net satışların yüzde kaçının brüt satış karı olduğunu gösterir.

ii. *Faaliyet kârının net satışlara oranı*: İşletmenin esas faaliyet alanında karlı çalışıp çalışmadığını ölçmek için faaliyet karının, net satışlara bölünmesi gereklidir.

iii. *Olağan kârın net satışlara oranı*: Olağan karın net satışlar içindeki payını hesaplamak için olağan karın net satışlara bölünmesi yeterli olacaktır.

iv. *Dönem kârının net satışlara oranı*: Dönem karının net satışlara bölünmesi ile her yüz liralık net satış gerçekleştiğinde vergiden önceki karın tutarını hesaplar.

v. *Satış kârlılığı oranı*: Net karın net satışlar içindeki yüzdesini hesaplamak için net karı net satışlara bölmek yeterli olacaktır.

- vi. *Öz sermaye kârlılığı*: İşletme sahipleri tarafından sağlanan kaynağın bir birimine düşen kar payını hesaplamak için net karın öz sermayeye bölünmesi gereklidir.
- vii. *Aktif kârlılığı*: Varlıkların işletmede verimli olarak kullanıldığını ölçmek için net karın toplam varlıklara oranlanması gereklidir.

3.2.5.4.4. Finansal Yapı Oranları

İşletmenin kaynak yapısının ve uzun vadeli borç ödeme gücünün ölçülmesinde kullanılan oranlardır. İşletmelerdeki öz kaynakların yeterliliği ya da yetersizliği, kaynak yapılarındaki borçlar ve öz kaynaklar dengesi ile öz kaynak olarak oluşturulan fonların ne şekilde dönen ya da duran varlıklara kullanılmış olduğunun ölçümünde kullanılan oranlardır. Finansal yapı oranları; finansal kaldıraç oranı, öz kaynakların aktif toplam oranı, finansman oranı, duran varlık devamlı sermaye oranı ve duran varlık öz kaynak oranıdır (Akdoğan ve Tenker, 2001: 618).

- i. *Finansal kaldıraç oranı*: Toplam borcun aktif toplamına oranlanması ile hesaplanır. Varlıkların yüzde kaçının yabancı kaynaklarla finanse edildiği bu oran sonucunda hesaplanır.
- ii. *Öz kaynakların aktif toplam oranı*: Öz kaynakların aktif toplamına bölünmesi ile bulunur. Bu oran, varlıkların ne kadarının işletme sahip ve ortakları tarafından finanse edildiğini gösterir.
- iii. *Finansman oranı*: Öz kaynakların, toplam yabancı kaynaklar toplamına bölünmesi ile hesaplanır. Oranın en az 1:1 olması istenir. Oranın yüksek olması işletmeyi, üçüncü kişilerin baskısından kurtarır. Oranın 1'den düşük olması ise işletmeye kredi verenlerin, işletme sahip ve ortaklarından daha fazla işletmeye yatırımda bulunduklarını gösterir.
- iv. *Duran varlık öz kaynak oranı*: İşletmenin duran varlıklarının, öz kaynaklara bölünmesi elde edilir. Bu oran, duran varlıkların finansmanında öz kaynakların ne kadarlık bir kısmının kullanıldığını gösterir.
- v. *Duran varlık devamlı sermaye oranı*: Duran varlıkların devamlı sermayeye bölünmesi ile hesaplanır. Oranın kesinlikle 1'den küçük olması istenir. Oranın birden büyük olması duran varlıkların bir kısmının kısa vadeli

yabancı kaynaklarla finanse edildiğini gösterir. Bu durum ise işletmenin üçüncü kişilerin baskısı altına girdiğini ifade eder.

3.2.5.4.5. Piyasa Değeri Oranları

Piyasa değeri oranları işletmelerin borsa performansını değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Borsa yatırımcıları, yatırım yapacakları hisse senedini seçmekte, piyasa değeri oranlarına dikkat etmektedirler (Bolak, 1998: 43). Piyasa değeri oranları yönetime yatırımcıların şirketin geçmiş dönemine ilişkin performansını nasıl değerlendirdikleriyle ve geleceğe ait beklentileri ile ilgili bilgiler sağlayan göstergelerdir. İşletmelerin likidite oranları, faaliyet oranları, kârlılık oranları ve kaldıraç oranları iyi ise piyasa değeri oranları da yüksek olmaktadır (Brigham, 1996: 276). Yatırımcıların en çok dikkat ettikleri piyasa değeri oranları; fiyat-kazanç oranı, piyasa değeri-defter değeri oranı ve temettü getiri oranıdır.

Fiyat-kazanç oranı; Fiyat-kazanç oranı, menkul kıymet yatırım kararı alınırken kullanılan en önemli karar aracıdır. Bu oran, işletme tarafından duyurulan hisse başına kazanç için yatırımcıların ödemeyi kabul ettikleri fiyatın oranını yansıtmaktadır (Erol, 1999: 160–161). Başka bir ifadeyle bu oran, hisse senedinin piyasa değerinin hisse başına kârın kaç katı olduğunu göstermektedir (Küçüksavaş, 2014: 654). Bu oranı etkileyen iki faktör bulunmaktadır. Bunlar; risk ve büyüme hızıdır. Risk fiyat-kazanç oranını olumsuz yönde etkilerken, büyüme oranı olumlu yönde etkilemekte ve oranı yükseltmektedir (Pamukçu, 1999: 52). Fiyat-kazanç oranı yorumlanırken oranın büyümesi, hisse senedinin değer kazandığı anlamına gelmektedir. Bu oranın artması hisse senedinin satılmasına, azalması ise hisse senedinin satın alınmasına olan eğilimi desteklemektedir (Çabuk ve Lazol, 2007: 223).

Piyasa değeri-defter değeri oranı; Oran hesaplanırken, işletmenin dolaşımda bulunan hisse senetlerinin piyasa değeri, hisse senetlerinin defter değerine bölünmektedir (Büker vd. 1997: 67). Aynı sektörde faaliyet gösteren işletmelerden, piyasa değeri-defter değeri daha küçük olan işletmenin hisse senedine yatırım yapılması uygun olmaktadır (Akdoğan ve Tenker, 2007: 645).

Temettü getiri oranı; Temettü getiri oranı, hisse senedine ödenen bedelin karşılığında elde edilen verimin göstergesidir. Oran, hisse senedi fiyatıyla hisse senedi başına dağıtılan temettü arasında ilişki kurmaktadır (Bolak, 1998: 44).

4. BÖLÜM: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ'NÜN FİNANSAL RASYO ANALİZİ İLE 2008 GLOBAL FİNANS KRİZİ ÖNCESİ VE SONRASI KÂRLILIK ORANLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİNE İLİŞKİN UYGULAMA

4.1. TEZİN AMACI VE KAPSAMI

Tezin amacı Türk Bankacılık Sektörü 2003 Ocak- 2017 Eylül dönemini kapsayan veriler kullanılarak 2008 öncesi ve sonrası dönemde karlılık oranlarında istikrarını koruyup koruyamadığını ölçmek ve değerlendirmek. Ayrıca TBS karlılık rasyosuna gelen bir şokun diğer rasyolarda tepkisini ve kaç dönemde stabilize olduğunu belirlemektir.

4.2. METODOLOJİ VE VERİLER

Bu amaçla tezde kullanılan verilerin önce durağanlıkları birim kök sınaması ile sınanmış ve seviye değerinde durağan olmadıkları belirlenmiştir. Serilerin net interest marjın (İkinci farkında durağanlaşmıştır.) hariç diğerleri birinci farkında durağanlaştırılmıştır. Serilerin durağanlıkları sılandıktan sonra VAR modeli oluşturularak varyans ayrıştırma analizinde yapılmıştır. Aynı zamanda karlılık oranlarını diğer serilerle olan ilişkilerine bakılarak tüm denklemlerde yapısal kırılma olup olmadığı chow breakpoint ve cusum of squares testleri ile analiz edilmiştir. Bu analizlere ilişkin detaylı bilgiler izleyen sayfalarda yer almaktadır. Tezde kullanılan veriler 2003 Ocak – 2017 Eylül dönemini kapsayan aylık frekansta toplam 177 gözlemden oluşmaktadır.

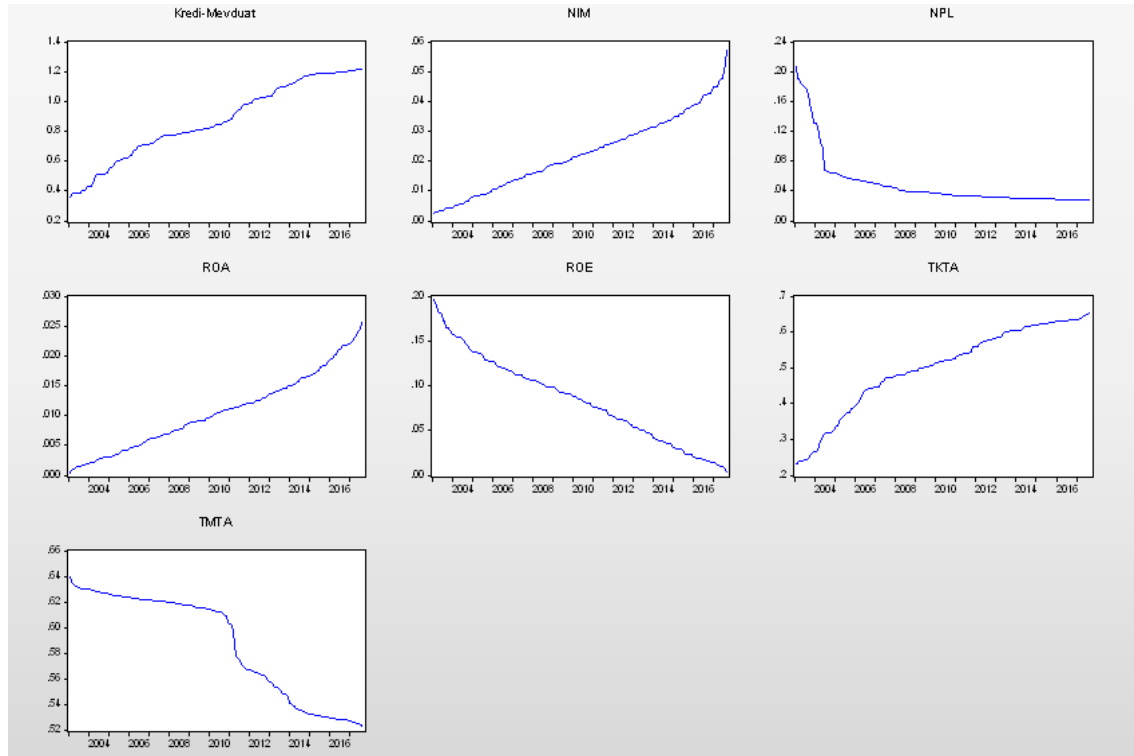
Çalışmada kullanılan veriler;

- a) ROA_t = Net Kar / Toplam Aktifler
- b) ROE_t = Net Kar / Öz sermaye
- c) NIM_t = Net Faiz Gelirler / Öz sermaye
- d) $TMTA_t$ = Toplam Mevduat / Toplam Aktifler
- e) $TKTA_t$ = Toplam Krediler / Toplam Aktifler
- f) NPL_t = Takipteki Krediler / Toplam Krediler
- g) $Kredi - Mevduat$ = Kredi Hacmi / Mevduat Hacmi

verileri BDDK'nın sitesinden alınarak rasyo formülleri doğrultusunda hesaplanmıştır.

Veri	Açıklama	Veri Kaynağı	Dönem
ROA	Aktif Karlılık Oranı	BDDK	2003:01 – 2017:09
ROE	Öz Sermaye Karlılığı	BDDK	2003:01 – 2017:09
NIM	Net Faiz Marjı	BDDK	2003:01 – 2017:09
TMTA	Toplam Mevduat / Toplam Aktifler	BDDK	2003:01 – 2017:09
TKTA	Toplam Krediler / Toplam Aktifler	BDDK	2003:01 – 2017:09
NPL	Takipteki Krediler Oranı	BDDK	2003:01 – 2017:09
KREDİ MEVDUAT	Kredi Hacmi / Mevduat Hacmi	BDDK	2003:01 – 2017:09

Grafik 4.1. : Serilerin Düzey Değerleri Zaman Grafiği

4.3. SERİLERİN DURAĞANLIĞININ SINANMASI

Zaman serileri analizinde durağanlık kavramı çok önemli hale gelmiştir. Bir zaman serisinin ortalaması ve varyansı zaman içinde değişmiyorsa ve iki dönem arasındaki kovaryansı bu kovaryansın hesaplandığı döneme değilde yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı ise o zaman serisi durağandır.

Bu çalışmada kullanılan zaman verileri Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) sınaması ile durağanlıkları araştırılmıştır. Dickey ve Fuller (1981)'a göre hata terimlerinin beyaz gürültü olduğu yani; ardışık bağımsızlık, normal dağılım ve sabit varyansa sahip olduğu kabul edilmektedir. Philips ve Perron(1988) ise Dickey ve Fuller (1981) testinin tersine hata terimleri arasında zayıf bağımlılığcı ve heterojenliğe izin vermektedir. Gecikme uzunluğu(p) Schwarz Bilgi Ölçütü (SIC) kullanılarak tahmin edilmiştir. SIC'i minimize eden değer optimum gecikme uzunluğu olarak alınmıştır. Aşağıdaki denklemde Δ fark işlemcisini simgelemektedir. Tabloda soldan sağa doğru sırası ile ADF sınaması için; denklemden elde edilmiş t istatistiği, olasılık değeri listelenmiştir.

$$\Delta Y_t = \alpha_i \Delta Y_{t-i} \sum_{i=1}^p \Delta Y_{t-i} + e_t$$

Fark Serileri formülleri aşağıda verilmiştir;

$$dkredi - mevduat_t = kredi\ mevduat_t - kredi\ mevduat_{t-1}$$

$$d^2nim_t = (dnim_t - dnim_{t-1})$$

$$dnpl_t = npl_t - npl_{t-1}$$

$$droa_t = roa_t - roa_{t-1}$$

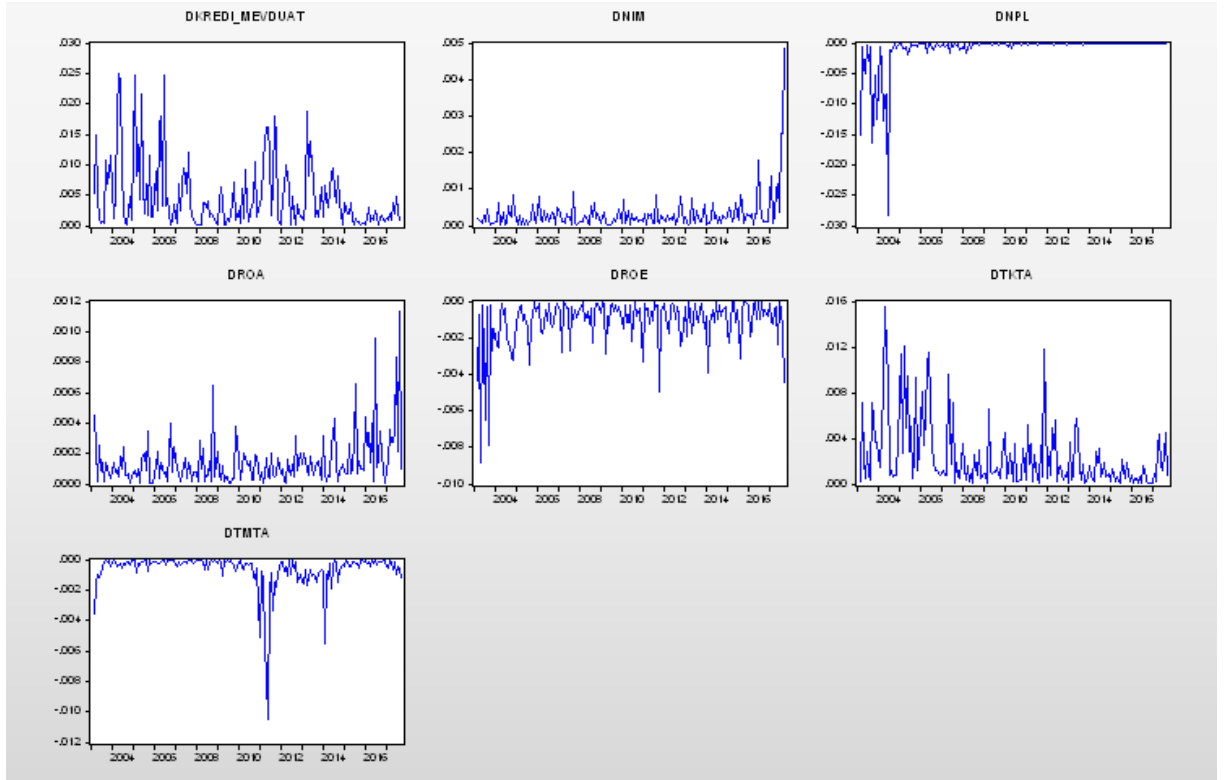
$$droe_t = roe_t - roe_{t-1}$$

$$dtkta_t = dkta_t - tkta_{t-1}$$

$$dtmta_t = tmta_t - tmta_{t-1}$$

*Formüllerde “d” ifadesi fark serisini sembolize etmektedir.

Grafik 4.2. : Fark Serileri Zaman Grafiği

Tablo 4.3. : ADF Birim Kök Testi Bulguları

Değişken	Test İstatistiği	Olasılık	Gecikme Oranı
dkredi/mevduat	- 4,0866	0,001	1
d^2nim_t	- 18,2031	0,000	0
$dnpl_t$	- 3,29288	0,0011	9
$droa_t$	- 3,25563	0,0012	1
$droe_t$	- 2,97656	0,0031	5
$dtkta_t$	- 3,9248	0,0001	1
$dtmta_t$	- 6,2209	0,000	0

Tablonun yorumlanması için öncelikle tez hipotezlerine bakalım;

H_0 :Seriler durağan değildir

H_1 :Seriler durağandır.

Optimum gecikme uzunluğu ADF sınamasına Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) kullanılarak belirlenmiştir. Kritik değerler %1 için - 2,578320, % 5 için - 1,942666 ve %10 için - 1,615488'dir.

Tablo 4.3.'den görüldüğü üzere;

d^2nim_t 2.farkında durağan olup, diğer değişkenler 1 farkında durağanlaşmıştır. (Ek1'de görülmektedir.)

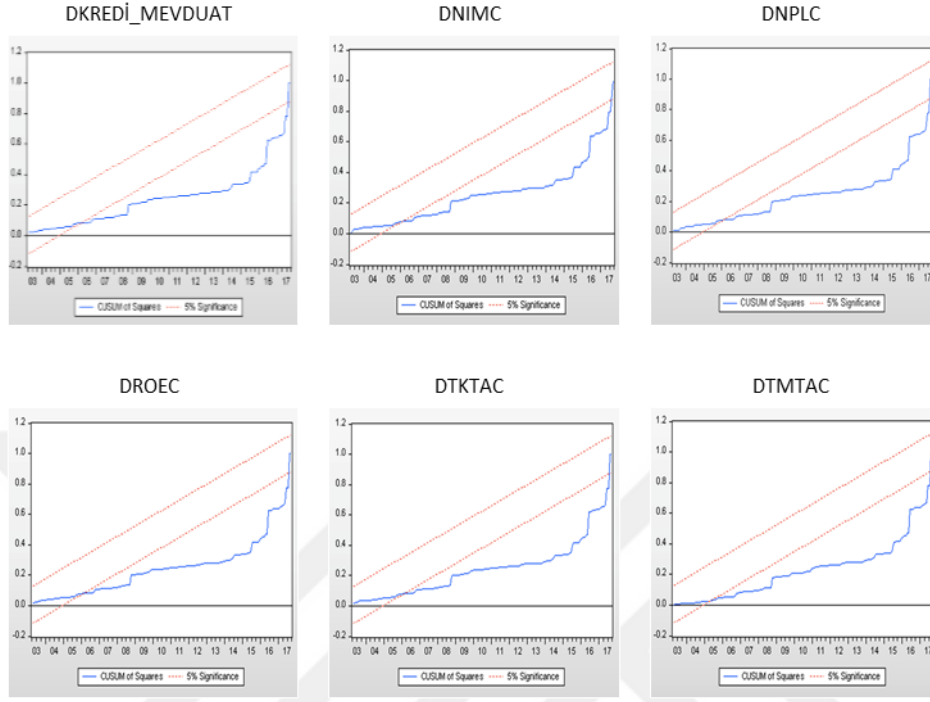
Ek-1 ve Tablo 4.3.de de görüleceği üzere test istatistiği değerleri Mac Kinnon değerlerinden mutlak değerce büyük olduğu için, aynı zamanda olasılık değerleri de(prob) 0,05 ten küçük olduğundan H_0 hipotezi reddedilmiştir. Böylelikle serilerin farkında durağanlaştığı belirlenmiştir.

4.4. KATSAYILARIN İSTİKRARININ SINANMASI

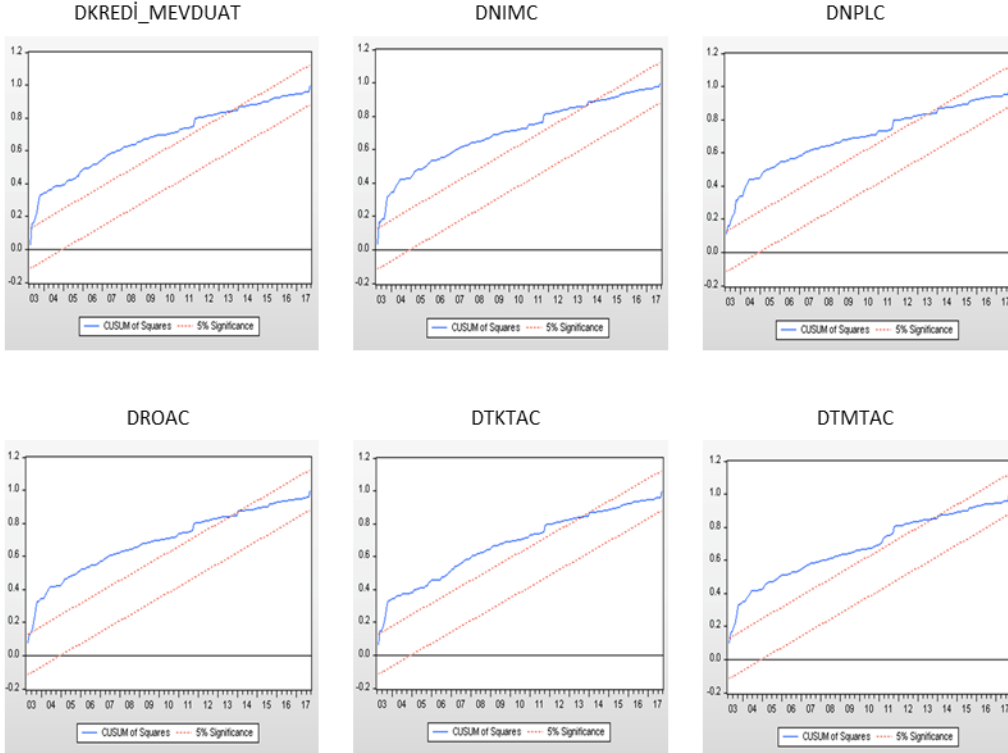
Bazı durumlarda tahmin edilen bir modelin örnek hacmi arttıkça yeni genişletilmiş örnek için katsayıların istikrarı (kararlılığı) araştırılmak istenebilir.

Katsayıların tüm gözlem dönemlerinde istikrarını koruyup korumadığını sınımadan önce; gözlemsel bir fikir edinmek için cusum of squares grafikleri incelenmiştir.

4.4. Aktif Karlılık Oranı(ROA)'nın Diğer Değişkenlerle Cusum of Squares Grafiği

4.5. Öz Sermaye Karlılığı(ROE)'nin Diğer Değişkenlerle Cusum of Squares Grafiği

4.5. FARKLI ÖRNEKLEMLERİN SINANMASI (CHOW BREAKPOINT TEST)

Farklı örneklemelerden yapılan regresyon tahminlerinde katsayılarının birbirlerinden istatistiki olarak farklı olup olmadığını araştırmak için kullanılan F-testi “Chow Breakpoint Testi” dir.

$$F^* = \frac{\left(\left(\sum e_p^2 - (\sum e_1^2 + \sum e_2^2) \right) \right)}{\frac{k}{\left((\sum e_1^2 + \sum e_2^2) / (n_1 + n_2 - 2k) \right)}}$$

$\sum e_1^2$: 1.Örneklemden elde edilen hata (kalıntı) kareler toplamı

$\sum e_2^2$: 2.Örneklemden elde edilen hata (kalıntı) kareler toplamı

$\sum e_p^2$: Bütün örneklemden elde edilen hata (kalıntı) kareler toplamı

(bütün örneklem $n_p = n_1 + n_2$)

Formülde payın ve paydanın serbestlik derecesinin nereden geldiğini anlayalım;

$\sum e_1^2$ 1.Örnekleme ait hata(kalıntı) kareler toplamına ait serbestlik derecesi : $n_1 - k$

$\sum e_2^2$ 2.Örnekleme ait hata(kalıntı) kareler toplamına ait serbestlik derecesi: $n_2 - k$

$\sum e_p^2$ 3.Bütün örneklemden elde edilen hata(kalıntı) kareler toplamına ait serbestlik derecesi $(n_1 + n_2) - k$ olduğuna göre;

PAYIN SERBESTLİK DERECEİ;

$$(n_1 + n_2 - k) - ((n_1 - k) + (n_2 - k)) = (n_1 + n_2 - k) - (n_1 + n_2 - 2k)$$

Paydanın Serbestlik Derecesi;

$$(n_1 - k) + (n_2 - k) = n_1 + n_2 - 2k$$

Model yapısal değişikliğin olduğu gözleminden öncesi ve sonrası için ayrı ayrı tahmin edilir. Böylece daha homojen alt gruplar oluşturulur.

- 1) $H_0: X_i = B_i$ Yapısal kırılma yaşanmamıştır
 $H_1: X_i \neq B_i$ Yapısal Kırılma yaşanmıştır
- 2) $p < 0.05$ olduğunda;
- 3) H_0 red,
 H_1 kabul
- 4) “Test sonucuna göre yapısal kırılma yaşanmıştır” şeklinde yorum yapılabilir.

Tablo 4.6. : Aktif Karlılık Oran Değişkenine Ait Kırılma Dönemleri (Chow Breakpoint Test Bulgular)

	F istatistik	Olasılık	Kırılma Dönemi
$\frac{droa_t}{dkredimevduat_t}$	3,240651	0,0415	2009 Haziran
$\frac{droa_t}{dnim_t}$	3,199962	0,0432	2010 Ekim
$\frac{droa_t}{dnpl_t}$	3,079363	0,0485	2009 Ağustos
$\frac{droa_t}{droe_t}$	3,398809	0,0357	2009 Eylül
$\frac{droa_t}{dkta_t}$	3,213572	0,0426	2009 Eylül
$\frac{droa_t}{dtmta_t}$	7,383902	0,008	2009 Eylül

Yukarıdaki tabloda Aktif Karlılık Oran değişkeni bağımlı, diğer değişkenlerin her biri bağımsız değişken olarak kabul edilerek sırasıyla regresyon denklemleri yapılmıştır. Daha sonra katsayılarda farklılaşmanın olup olmadığını ölçmek için chow breakpoint testi yapılmış ve böylece yapısal kırılmanın olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapısal kırılmanın hangi dönemde olduğunu öğrenmek içinde Cusum of Squares testi yapılmış ve yapısal kırılmanın olduğu dönemler Chow breakpoint testi ile belirlenmiştir. Tablo 4.6. dan da görüleceği üzere olasılık değerleri $< 0,05$ yani H_0 hipotezi reddedilmektedir. Katsayılar farklılaşmış, yapısal kırılma yaşanmıştır. Bu kırılmanın hangi dönemde olduğu da bahsi geçen testlerle belirlenerek tabloya eklenmiştir. Kırılmalar genellikle küresel finans krizinin finansal piyasalar tarafından da ağırlıklı olarak hissedildiği dönemlerle örtüşmektedir. 2009 Haziran-2010 Ekim dönemlerinde serilerde yapısal kırılmalar yaşanmıştır. Net Aktif Karlılığında yaşanan kırılma yılları 2009 Haziran-2010 Ekim arasında gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.7. : Öz Sermaye Karlılık Oran Değişkenine Ait Kırılma Dönemlerindeki Chow Breakpoint Test Bulgular

	F istatistik	Olasılık	Kırılma Dönemi
$\frac{droe_t}{dkredimevduat_t}$	3,067924	0,0491	2009 Nisan
$\frac{droe_t}{dnim_t}$	5,052838	0,0074	2008 Eylül
$\frac{droe_t}{dnpl_t}$	0,702750	0,4966	2009 Eylül
$\frac{droe_t}{droa_t}$	3,488094	0,0327	2008 Ekim
$\frac{droe_t}{dkta_t}$	3,083884	0,0483	2009 Temmuz
$\frac{droe_t}{dtmta_t}$	6,604653	0,0017	2009 Eylül

Yukarıdaki tabloda Öz Sermaye Karlılığı değişkeni için bir önceki tabloda Aktif Karlılık Oranı değişkenine uygulanan testler aynı sırayla yapılmış böylece Bankaların hem aktif hem de öz kaynak karlılıklarının 2003-2017 dönemindeki seyrine dair bulgular elde edilmiştir. Bunun için katsayılar da farklılaşmanın olup olmadığını ölçmek amacıyla chow breakpoint testi yapılmış ve böylece yapısal kırılmanın olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapısal kırılmanın hangi dönemde olduğunu öğrenmek içinde Cusum of Squares testi yapılmış ve yapısal kırılmanın olduğu dönemler Chow breakpoint testi ile belirlenmiştir. Tablo 4.7. den de görüleceği üzere olasılık değerleri $< 0,05$, yani H_0 hipotezi reddedilmektedir. Katsayılar farklılaşmış, yapısal kırılma yaşanmıştır. Bu kırılmanın hangi dönemde olduğunda bahsi geçen testlerle belirlenerek tabloya eklenmiştir. Kırılmalar genellikle küresel finans krizinin finansal piyasalar tarafından da ağırlıklı olarak hissedildiği dönemlerle örtüşmektedir. 2008 Ekim-2009 Eylül dönemlerinde serilerde yapısal kırılmalar yaşanmıştır. Bankaların öz kaynak karlılığındaki değişimlerin 2008 Ekim-2009 Eylül arasında kırılma yaşandığı gözlenmiştir. Bu sonuçları aktif karlılığı ile kıyasladığımızda Bankaların öz kaynak karlılıklarının küresel krizden aktif karlılığından daha erken etkilendiğini söyleyebiliriz.

Kredilerin geri ödenme gücü, kriz sonrası oluşan kur riskleri, azalan ithalat-ihracat işlemlerinin nakit akışında bozulmalara sebebiyet vermiş olmasıdır. Ayrıca Merkez Bankası mevduat/munzam karşılıklarını artırmış, bankaların kredi kaynakları düşmüş ve para arzı azalmasına sebep olmuştur. Tüm bunlar kısa vadede değil de uzun vade de etki gösterecek etkenler olduğundan aktif karlılık, öz kaynak karlılığından daha sonra eklenmiştir.

4.6. VAR MODELİ

VAR Modelleri, Sims(1980) tarafından geliştirilen ve Granger nedensellik testi modelini temel alan seçilen değişkenlerin birbiriyle olan ilişkisini analiz etmemizi sağlar. Sims'e göre bir değişken takımı arasında gerçekten eşanlılık varsa hepsi eşit biçimde ele alınmalıdır. İçsel ve dışsal değişkenler arasında önsel bir ayrım yapılmamalıdır. Sims işte bu düşünceyle "VAR" modelini geliştirmiştir.

VAR modelinin uygulamadaki en büyük sorunu uygun gecikme uzunluğunu seçmektir. M değişkenli bir VAR modelinde m tane değişkenin hepsi birlikte durağan olmalıdır. Kullanılan modelde uygun gecikme uzunluğunun seçiminde AIC bilgi kriteri ile optimal gecikme uzunluğu 6 olarak belirlenmiştir ve gecikme seçim kriterlerinin sonuçları Ek-2’de gösterilmiştir. Modelde kullanılan değişkenler durağan hale getirilip, VAR modeli ile tahmini yapılmıştır. Model tahmin sonucuna göre -En yüksek açıklama gücü Net Faiz Marjı modelidir. Schwarz kriteri bakımından incelendiğin de bu bilgi kriterinin en düşük olduğu da model de aynı modeldir (Ek 2)

4.7. VARYANS AYRIŞTIRMA BULGULARI

Tahmin edilen VAR modellerindeki tek tek katsayıların yorumu güç olduğundan etki-tepki analizi veya varyans ayrıştırması yöntemleri ile tahmin edilmesi gerekir. Etki-tepki analizleriyle hata terimlerinde meydana gelen şoklara VAR modeli içinde yer alan değişkenlerin ne yönde ve ne ölçüde tepki gösterdikleri Ek-3’de görülmektedir. Etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırmasında, değişkenlerin hangi sıralamaya göre hesaplamaya girdiği önemlidir. Değişkenlerin sıralamaya dışsaldan içsele göre konulması gerekmektedir. (Ek 3)

Edinilen bu bulgulara göre; Ek-3’ de görüldüğü üzere kredi/mevduattaki bir değişimin en yüksek olarak 2.dönemde yaklaşık %5,04 ile Toplam Mevduatın Toplam Aktiflere Oranı değişmeden kaynaklandığı görülmektedir. Kredi/mevduattaki değişimin 4.dönemde %3,38 ile Aktif Karlılık Oranındaki değişmeden kaynaklandığı ve diğer en yüksek etkiyi oluşturduğu görülmektedir.

- ✓ Net Faiz Marjındaki değişimin ise en yüksek olarak 2.dönemde %8,97 ile ve 10.dönemde %10,52 ile Aktif Karlılık Oranındaki değişmeden kaynaklandığı belirlenmiştir.
- ✓ Takipteki Krediler Oranındaki değişimin ise 1.dönemde %4,15, 2.dönemde %9,10 ve 10.dönemde %12,63 ile kredi/mevduattaki değişmeden kaynaklandığı görülmektedir.

- ✓ Aktif Karlılık Oranındaki değişimin 2.dönemde %14,43 olmak üzere 10.döneme kadar kademeli olarak artarak % 32,13'e çıktığı ve Net Faiz Marjındaki değişmeden kaynaklandığı belirlenmiştir. Diğer değişkenlerin Aktif Karlılık Oranı üzerindeki etkisi görece olarak düşüktür.

Öz Sermaye Karlılığındaki değişimin en yüksek olarak % 16 civarıyla Net Faiz Marjındaki değişmeden kaynaklandığı % 11 civarında Takipteki Krediler Oranından kaynaklandığı görülmektedir. Öz Sermaye Karlılığı üzerinde etkili olan en yüksek 3.değişken Aktif Karlılık Oranıdır ve % 5 civarında etkisi vardır.

- ✓ Toplam Kredilerin Toplam Aktiflere Oranındaki değişimin en yüksek olarak 3.dönemde Kredilerin Mevduata Oranının % 38 ile oldukça etkili bir değişken olduğu elde edilen bulgular arasındadır.
- ✓ Toplam Mevduatların Toplam Aktiflere Oranındaki değişimin 1. dönemde % 6 ve 10.dönemde yaklaşık % 10 arasında dalgalandığı, Toplam Kredilerin Toplam Aktiflere Oranından kaynaklandığı görülmüştür. Toplam Mevduatların Toplam Aktiflere Oranı üzerindeki bir diğer etkili değişken Kredilerin Mevduata Oranıdır. Ve bu etki % 6,5'a ulaşmaktadır.

4.8. TÜM BULGULARIN YORUMLANMASI

Küresel finans krizi ekonominin tüm alanlarında etkisini göstermiş Bankacılık sektörü de bu krizin ortaya çıkmasında etkili olduğu kadar sonuçlarından da en fazla etkilenen sektörlerden biri olmuştur. Bankacılık sektörünün bu krizden nasıl etkilendiğini görmek amacıyla temel bankacılık göstergeleri Eviews 9.5 programı aracılığıyla 2003 Ocak-2017 Eylül dönemini kapsayan aylık frekansta 177 gözlemden oluşan veriler yardımıyla analiz edilmiştir. Bu amaçla bankaların öz kaynak karlılıkları, aktif karlılıkları, net faiz gelirlerinin toplam varlıklara oranı(NIM),toplam mevduatların toplam aktiflere oranı(TMTA),toplam kredilerin toplam aktiflere oranı(TKTA),takipteki kredilerinin toplam kredilere oranları(NPL)analiz edilmiştir. İlk başta oluşturulan bu serilerin trend etkisinden arındırılması için farkları alınmış daha sonra ADF Birim Kök Testi aracılığıyla durağanlıkları sınanmıştır. Yapılan analiz sonucunda serilerin durağan

olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ticari kuruluşlar olan bankaların karlılıkları aktif karlılığı ve öz kaynak karlılığı verileri baz alınarak incelenmiştir. Bu oranların diğer değişkenlerden ve birbirlerinden nasıl etkilendiğini bankaların bahsi geçen oranlar ışığında regresyon denklemleri oluşturularak incelenmiştir. Aynı zamanda analiz yapılan dönemde yapısal kırılma olup olmadığını belirlemek için ve bu kırılmanın varsa ne zaman olduğunu tespit etmek amacıyla chow breakpoint ve cusum of squares testleri yapılmıştır. Bankaların aktif karlılıklarının 2009 Haziran-2010 Ekim dönemlerinde öz kaynak karlılıklarının ise 2008 Ekim-2009 Eylül dönemlerinde gerçekleştiğini test bulguları ve grafikler yardımı ile görmekteyiz. Daha sonra mevcut değişkenlerin en çok diğer hangi değişkenlerden etkilendiğini ve yaşanacak şoklara karşı tepkilerini görmek amacıyla VAR modeli oluşturulmuş, daha sonra varyans ayrıştırma analizi yapılmıştır. Bu analizlerin yorumları yukarıdaki test bulgu yorumlarında daha detaylı yer almaktadır. Fakat sonuçları karlılık oranları temelinde özetleyecek olursak aktif karlılığı serisi 2.dönemden itibaren en fazla net faiz gelirleri/toplam varlıklar oranındaki değişmeden kaynaklandığı belirlenmiştir. Aynı zamanda Öz kaynak karlılığı oranı da aktif karlılığı oranı gibi en yüksek olarak %16 civarında net faiz gelirleri/toplam varlıklar oranındaki değişmeden %11 civarında takipteki krediler/toplam krediler ve %5 civarında aktif karlılığı oranında etkilenmektedir. Kısaca özetleyecek olursak Bankaların net faiz gelirleri, toplam mevduatları, toplam kredileri, takipteki kredileri, net karları ve öz sermayelerinden yola çıkılarak hesaplanan bankacılık sektörünün temel göstergelerine ilişkin oranlar yukarıda bahsi geçen testler yardımı ile ekonometrik olarak analiz edilmiş ve bankaların karlılıklarının küresel krizden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

5. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin bankacılık sektörü son on yılda enflasyondaki düşüş, faiz oranlarındaki gerileme ve ekonomik büyümeye paralel olarak hızlı bir gelişim göstermiştir. Türk bankacılığının özellikle küresel kriz dönemindeki performansı oldukça başarılıdır. Geleneksel bankacılık açısından bakıldığında bankalar çok basit bir anlatımla mevduat olarak aldıkları parayı kredi olarak verirler. Dolayısı ile bankalar kredi mekanizmasının sağlıklı olarak işlemesi ve paralel olarak ekonomik aktiviteler açısından kritik öneme sahip bulunmaktadır.

Türk bankacılığının kredi performansının 2000 yılından sonraki seyrine bakıldığında geçmiş ile bugün arasındaki farkın büyük olduğu açık bir biçimde ortadadır. Ülkemizdeki bankacılık sisteminin Kredi/GSYİH oranı 2002 yılında % 14 düzeyinde bulunurken, bu miktarın 2008 yılı sonu itibarı ile % 36,8'e yükseldiği görülmektedir.

Refah düzeyi arttıkça, faiz oranları makul düzeylerde seyrettikçe, enflasyon düştükçe insanların daha rahat borçlanabilmesi gündeme gelmiştir. Dolayısı ile finansal sisteme katılım artmaktadır. Türkiye'de kamunun borçlanma ihtiyacının azalması da bankaların asli görev alanına doğru kaymasına neden olduğu açık bir biçimde ortadadır. Kamunun borçlanma ihtiyacı azaldığında bankalar ellerindeki kaynakları tüketici ve şirketlere eskiye göre daha fazla kredi kullanırımı imkânı artmıştır. Bu durum ekonomik aktivitelerin daha hızlı çalışmasına neden olmaktadır.

2001 krizinden sonra gerçekleştirilen kamu bankalarının ve sektörün yeniden yapılandırılması sektörün bugünkü halini almasında oldukça önemli rol oynamıştır. Güçlü bir denetim mekanizmasının kurulmasının bankacılık sektörünün bu dönemde gerçekleştirdiği güçlü performansın altında yatan en önemli etkenlerdendir. 1990'lı yıllar Türk bankacılığında DİBS kâğıtlarının yüksek oranda yoğunluklu olarak önem arz ettiği dönemdir. Öte yandan risklerin artması ile birlikte sektörde uzun vadeli kaynakların yaratılamamış olduğu ve paralel olarak hem fonlama ve hem de kaynakların kısa vadeli kaldığı görülmüştür.

2000-2001 yıllarına krizler, 2002-2004 yıllarına krizlerin etkilerini giderme ve yeniden yapılandırma çalışmaları damgasını vurmuştur. 2005-2009 yılları arasını, temel olarak bankaların sermaye sahipliğinde ciddi değişimlerin yaşandığı, yabancı sermayenin artması ile birlikte yeni banka sahiplerinin sistem kurma çalışmalarının yoğunlaştığı dönem olarak adlandırabiliriz. 2010 yılından itibaren rekabetin çok ciddi ölçüde kendini hissettirdiği bir piyasa yapısı oluşmuştur. Daralan faiz marjları, bankaların klasik bankacılık ürünlerinin yanı sıra yeni ürünleri de daha yüksek hacimde sunmaya yöneltmiştir. Nitekim banka bilançolarının klasik kaynakları içinde yer alan ve toplam pasif içindeki ağırlığı % 65 olan mevduatın yanında bankalar önümüzdeki dönemde ikincil piyasası olan ürünlere, örneğin ipotekli borç senedi, varlığa dayalı menkul kıymet (VDMK) ve banka tahviline yöneleceklerdir. Giderek değişen piyasa yapısı optimal ölçek büyüklüğünün de önemini arttırmaktadır.

Türk Bankacılık Sektörü, küresel kriz ortamında, krizin etkilerini hissetmesine rağmen bazı yapısal farklılıkları nedeniyle, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki finansal sektörlere kıyasla krize çok daha hazırlıklı ve güçlü girmiştir. 2001 krizi sonrasında, Türk bankacılık sektörü ciddi bir yeniden yapılanma döneminden geçmiştir. Bu dönemde hayata geçirilen, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici çerçevenin sağlamlaştırılması, sektörün sermaye tabanının güçlendirilmesi, problemli bankaların sistemden çeşitli yöntemlerle uzaklaştırılması gibi yapısal değişiklikler, sektörü olası krizlere karşı bağışıklık kazanmış bir duruma getirmiştir. Küresel finansal krizde bankacılık sistemimizi incelediğimizde, Türk bankacılık sektörünün krizden korunmasının temelinde subprime kredilerin Türkiye’de verilmemiş olması ve mortgage piyasasının henüz çok gelişmemiş olmasının etken olduğunu görebiliriz. ABD ve Avrupa’da birçok bankanın bu krizde batmış olmasına rağmen, Türkiye’de bu dönemde herhangi bir batık banka olayı meydana gelmemiş, aksine Türk bankaları krizin başladığı 2008 Eylül ayından Ekim 2009’a kadar %11’lik bir büyüme rakamı yakalamıştır.

2001 yılındaki ekonomik krizden sonra Türk bankacılık sektörü yeniden bir yapılandırmaya girmiş ve daha sağlam bir zeminin üzerine inşa edilmeye başlamıştır. Bu yapılandırmayla birlikte bağımsız bir üst kurul olan BDDK ve bankalar BDDK’ya bağlı hale getirilmiştir. Ayrıca kredilendirme koşullarında şeffaf bir yönetim anlayışına

geçilmiş, bu sayede “kontROLSÜZ” bir şekilde bankalar tarafından verilen kredilerin önlenmesi sağlanmıştır. 2001 yılındaki krizin sonrasında atılan bu adımlar Türk bankacılık sektörünün yabancı rakipleri karşısında daha güçlü bir konuma getirmiştir. Ayrıca, bankaların kendi aralarındaki kredi akışını kesmemeleri ve bir anlamda likiditeyi devam ettirmeleri, birey, şirket ya da başka bir finans kuruluşuna kullandırdıkları kredilerini paniğe kapılarak hemen geri çağırılmaları, mudilerin mevduatlarını çekmek için bankalara hücum etmemeleri ve bu anlamda piyasaya olan güvenlerini örtülü olarak açıklamaları da bankacılık sektörümüzün krizden etkilenmesini sınırlı kılmıştır.

Aynı zamanda sektörün düşük enflasyon ortamında karlılığını sektörün bilançosu, yurt içi ekonomik faaliyetlerdeki istikrara ve diğer ekonomik göstergelerdeki gelişmelere paralel olarak, kamu kesimini finanse eden bir aktif yapısından, şirketler ve hane halkına kaynak sağlayan bir yapıya dönüşmüştür. Sektörün aracılık fonksiyonunun güçlenmesi, ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır. Sektörün toplam aktifler içinde kredilerin payı artarken, menkul değerler portföyünün payı görece azalmıştır. Toplam kaynaklar içinde mevduat, dönem boyunca istikrarlı payını korumuştur. Kriz döneminde bile bankalardan ciddi bir mevduat çıkışının olmaması, sektöre güven açısından önemli bulunmaktadır. Yaşanan finansal krizler, öz kaynakların önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, bankaların ve BDDK’nın, güçlü öz kaynak yapısını devam ettirme çabaları oldukça önemlidir. Bu yolla, kredi kanalları desteklenmiş ve reel sektörün kaynak ihtiyacı karşılanmış olacaktır.

BDDK verilerinde hareketle, bankacılık sektörü dönem net kârı 2012 yılına kıyasla 1.210 milyon TL (% 5,1) artarak 2013 yılına 24.733 milyon TL’ye yükseldiği görülür. Dönem net kârının artmasında esas etken artan net faiz gelirleridir. Diğer taraftan, 2013 yılında oransal olarak faiz dışı gelirlerin faiz dışı giderlerden fazla artması, faiz dışı gelir/gider dengesine olumlu yansımış, ancak tutar olarak faiz dışı giderlerin gelirlerden fazla artması, net faiz dışı giderlerin yükselmesine ve dönem net kârını azaltıcı yönde etkide bulunmasına neden olmuştur. Net faiz gelirlerindeki artışta, mevduat maliyetlerindeki azalış ile genel olarak mevduat dışı kaynakların görece düşük maliyetleri sonucunda yüksek düzeyde gerileyen faiz giderleri belirleyici olmuştur. Net faiz dışı giderlerdeki artışta ise cari dönemde toplam faiz dışı giderlerin % 70,5’ini

oluşturan işletme giderlerinin, 11 sektörde istihdam edilen personel sayısındaki artışın (12.760 personel) ve şube ağı genişlemesinin (924 şube) devam etmesine de bağlı olarak, bir yıllık dönemde 5,1 milyar TL'lik (% 16,9) artışla 35,2 milyar TL'ye ulaşması etkili olmuştur.

2012 yılsonuna kıyasla dönem net kârı artmakla birlikte, yılın ikinci çeyreğinden itibaren elde edilen kâr tutarlarının giderek azaldığı görülmektedir. Üçer aylık net kârın ikinci ve üçüncü çeyrekte azalmasında esas neden, bu dönemlerdeki net faiz gelirlerinin gerilemesidir. Diğer taraftan, son çeyrekteki kâr azalışı net faiz gelirlerindeki artışa rağmen faiz dışı gelir/gider dengesinin bu dönemde gerilemesinden kaynaklanmıştır. Son çeyrekte, yılın ilk üçüncü çeyreğindeki gelişimin aksine faiz dışı gelirler azalırken faiz dışı giderler artmıştır. Bankacılık sektörü yıllandırılmış net faiz marjının, 2013 yılının ilk çeyreğinden sonra azalış eğilimine girdiği ve Aralık 2013 döneminde % 3,7'ye gerilediği görülmektedir. Net faiz marjındaki gerilemede, kredi getirisi/mevduat maliyeti marjının yılın ilk çeyreğine göre son çeyrekte 10 baz puan azalarak % 4,7'ye gerilemesi belirleyici olmuştur. Azalış eğilimindeki yıllandırılmış provizyon sonrası net faiz marjının da bir yıllık dönemde takipteki alacaklar özel provizyonundaki artışın etkisiyle 0,4 puan azalarak % 3,1'ye gerilediği görülmektedir.

Bankacılık sektörünün finansal sağlamlık göstergelerine ilişkin rasyoların gelişimi incelendiğinde, yüksek likiditeye sahip varlık yapısı gözlenmektedir. Bu durum, sektörün riskliliğini azaltan bir husustur. Likit ve likide yakın aktiflerin yabancı kaynaklara oranının % 193,9 seviyesinde ve oldukça yüksek olması, likidite riski açısından olumlu değerlendirilmektedir. Aktiflerin 1,4 katı büyüklüğe ulaşan bilanço dışı işlemler içinde türev işlemlerin payının artış eğilimi göstermesi ve son dönemlerde söz konusu işlemlerden zarar kaydedilmekte olması, sektörün riskliliğini artırmaktadır. Sermaye yeterliliğine ilişkin rasyolar, sektörün yüksek kaliteli sermaye yapısına işaret etmektedir. Sermaye yeterlilik rasyosu ve ana sermaye rasyosu, uluslararası standartların oldukça üzerindedir. Sektörün aktif kalitesine ilişkin göstergeler analizinde, takibe dönüşüm oranının 2009 yılından itibaren azalma eğilimine girdiği, ancak, kredi hacminde yüksek artışların gözlemlendiği bu dönemde, kredilendirme sürecinde yapılacak iyileştirmelerle söz konusu oranın daha da aşağı çekilebileceği düşünülmektedir. Kredilerin dağılımında ise, konut kredilerinin toplam içindeki payının

azalma eğilimi göstermesi, bu kredilerin, varlık fiyatları ile pozitif ilişkisi ve uzun vadeli yapısı göz önünde bulundurulduğunda olumlu değerlendirilmektedir. Sektörün gelir-gider ve kârlılık rasyoları, karlılığın, faaliyetlerin idamesinde yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. 2008 yılından itibaren azalma eğilimi gösteren gelir yaratma oranları ve karlılık oranlarında, 2012 ilk çeyreğinden başlamak üzere iyileşme gözlenmektedir.

BDDK verilerine göre, bankacılık sisteminin temel görevlerinden olan toplanan tasarrufların reel sektöre plasmanı, mevduatların kredilere dönüşümü (krediler/mevduat), 2000-2001 yıllarında krizi sonrasında % 30'lar düzeyine ulaşmıştır. İzleyen süreçte 2008 yılı son çeyreğine kadar sektörün “kredi/mevduat oranı” kademeli bir artışa bağlı olarak % 89 düzeyine ulaşmıştır. Ülkemizde küresel ekonomik krizin etkilerinin hissedilmeye başlanmasıyla birlikte bankaların kredilendirmede daha ihtiyatlı davranmaları, Aralık 2009 itibarıyla bu oranı % 81'e kadar geriletmiş, 2010 yılında % 88,5, 2011 yılında % 101,0, 2012 Eylül itibarı ile de % 105,6 olarak gerçekleşmiştir.

Küresel krizin etkilerinin gözlenmesi ile küresel ölçekte krizin etkilerini en iyi şekilde görmemizi sağlayacak rasyolardan biri olan sermaye yeterliliği rasyosu 2008 sonu itibarı ile resmi oranların hayli üzerinde bir değerden % 18'den krizin en etkili olduğu dönemde % 20,6 seviyesine yükselmiştir. Bu durum bankacılık sistemimizin katılımcılarının ve düzenleyici yapının küresel krizin olumsuz etkilerini karşılamak için ellerinden geleni yaptıklarını ve 2001 finansal krizinden doğru dersleri çıkardıklarının göstergesidir.

2012 yılının ikinci çeyreğinde bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik rasyosu ılımlı bir azalma göstererek % 16,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2005 yılından sonra yaşanan ekonomik dalgalanmalar öz kaynak ve risk ağırlıklı varlıklarda da etkisini hissettirmiş, 2008 yılından sonra öz kaynak ve risk ağırlıklı varlıklarda görülen büyüme daha istikrarlı bir yapıya bürünmüştür. 2008 yılında gözlenen daralma, risksiz varlıklara plasman tercihi ve toplam riske esas tutardaki sınırlı büyüme sebebiyle artış eğilimi gösteren sermaye yeterlilik rasyosu, 2009 yılı sonundan itibaren büyüme ve risk tercihlerindeki artışa paralel olarak ılımlı bir azalma eğilimine girmiştir. Sermaye yeterlilik rasyosu, 2009 yılısonundan bu yana genel olarak görece bir azalma göstermekle birlikte güçlü görünümünü korumaktadır.

Sektörün kârlılık performansındaki iyileşme, menkul değerler değer artış fonundaki artış ile BDDK tarafından bankaların kâr dağıtımına sınırlama getirilmesi uygulamasının devam etmesi sonucunda önemli bir tutarda yedek akçe oluşumunun sağlanması, öz kaynaklara olumlu katkıda bulunmuştur.

Bu çalışmada elde edilen bulgular şunlardır; Net Aktif Karlılığında yaşanan kırılma yılları 2009 Haziran-2010 Ekim arasında gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bankaların öz kaynak karlılığındaki değişmelerin 2008 Ekim-2009 Eylül arasında kırılma yaşandığı gözlenmiştir. Bu sonuçları aktif karlılığı ile kıyasladığımızda Bankaların öz kaynak karlılıklarının küresel krizden aktif karlılığından daha erken etkilendiğini söyleyebiliriz.

Bankacılık sektörünün bu krizden nasıl etkilendiğini görmek amacıyla temel bankacılık göstergeleri Eviews 9.5 programı aracılığıyla 2003 Ocak-2017 Eylül dönemini kapsayan aylık frekansta 177 gözlemden oluşan veriler yardımıyla analiz edilmiştir. Bu amaçla bankaların öz kaynak karlılıkları, aktif karlılıkları, net faiz gelirlerinin toplam varlıklara oranı(NIM),toplam mevduatların toplam aktiflere oranı(TMTA),toplam kredilerin toplam aktiflere oranı(TKTA),takipteki kredilerinin toplam kredilere oranları(NPL)analiz edilmiştir. İlk başta oluşturulan bu serilerin trend etkisinden arındırılması için farkları alınmış daha sonra ADF Birim Kök Testi aracılığıyla durağanlıkları sınanmıştır. Yapılan analiz sonucunda serilerin durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ticari kuruluşlar olan bankaların karlılıkları aktif karlılığı ve öz kaynak karlılığı verileri baz alınarak incelenmiştir. Bu oranların diğer değişkenlerden ve birbirlerinden nasıl etkilendiğini bankaların bahsi geçen oranlar ışığında regresyon denklemleri oluşturularak incelenmiştir. Aynı zamanda analiz yapılan dönemde yapısal kırılma olup olmadığını belirlemek için ve bu kırılmanın varsa ne zaman olduğunu tespit etmek amacıyla chow breakpoint ve cusum of squares testleri yapılmıştır. Bankaların aktif karlılıklarının 2009 Haziran-2010 Ekim dönemlerinde öz kaynak karlılıklarının ise 2008 Ekim-2009 Eylül dönemlerinde gerçekleştiğini test bulguları ve grafikler yardımı ile görmekteyiz. Daha sonra mevcut değişkenlerin en çok diğer hangi değişkenlerden etkilendiğini ve yaşanacak şoklara karşı tepkilerini görmek amacıyla VAR modeli oluşturulmuş, daha sonra varyans ayrıştırma analizi yapılmıştır.

Bu analizlerin yorumları yukarıdaki test bulgu yorumlarında daha detaylı yer almaktadır. Fakat sonuçları karlılık oranları temelinde özetleyecek olursak aktif karlılığı serisi 2.dönemden itibaren en fazla net faiz gelirleri/toplam varlıklar oranındaki değişmeden kaynaklandığı belirlenmiştir. Aynı zamanda Öz kaynak karlılığı oranı da aktif karlılığı oranı gibi en yüksek olarak %16 civarında net faiz gelirleri/toplam varlıklar oranındaki değişmeden %11 civarında takipteki krediler/toplam krediler ve %5 civarında aktif karlılığı oranında etkilendiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

- [1] 1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu,
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/a7b93c7e-bb25-4fcc-b110-23f2d1dad07d/TCMBKanun.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACEa7b93c7e-bb25-4fcc-b110-23f2d1dad07d>
- [2] 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu,
www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2499.doc
- [3] 3794 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına, Bankalar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine ve 35 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun, 1992,
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc075/kanuntbmmc075/kanuntbmmc07503794.pdf
- [4] 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu,
<http://www.tmsf.org.tr/documents/mevzuat/tr/5411bankacilikkanunu.pdf> (20.11.2017).
- [5]Acar, M. (2006). Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Ekonomik ve Siyasi Analiz, Ankara: Orion Yayınevi.
- [6] Akçacı, İ.Y. (2003). “1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma” Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- [7] Akçay, B. (2006). “Avrupa Birliği Finansal Entegrasyon Sürecinde İpotekli Piyasalar: Aday Ülke Statüsünde Olan Türkiye’ye Bir Bakış” Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 6 (1): 19-47.
- [8] Akdoğan, N. ve Tenker N. (2007). Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, Ankara: Gazi Kitabevi.

- [9] Akdoğan, N. ve Tenker, N. (2001). Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri. Ankara: Gazi Kitabevi.
- [10] Akgüç, Ö. (2010). Finansal Yönetim, İstanbul: Avcıoğlu Basım Yayım.
- [11] Akın, F. ve Ece, N. (2009). “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri” Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 27: 153-168.
- [12] Akıncı, N. ve Erdoğan, N. (1995). Finansal Tablolar Analizi, İzmir: Barış Yayınevi.
- [13] Aksoy, T. (1998). Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’deki Uluslararası Bankacılık, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- [14] Aktan, O. H. (1983). Para Birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- [15] Altay, E. (2015). Bankacılık Risk: Piyasa Riski, Kredi Riski ve Operasyonel Riskin Ölçümü ve Yönetimi, Ankara: Derin Yayınları.
- [16] Altay, O. (2006). Türk Bankacılık Sistemi, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- [17] Arat, ME. (2005). Finansal Analiz Aracı Olarak Oranlar: İlkeler ve Yorumlar, İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları
- [18] Arda, E. (2002). Ekonomi Sözlüğü, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- [19] Arıcan, E. (2002). Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye, İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- [20] Artun, T. (2003). Türkiye’de Bankacılık, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- [21] Atay, M.S. (2013). Banka İşlemleri ve Muhasebesi, Ankara: Yetkin Yayıncılık.

- [22] Ateş, T. ve Eroğlu, N. (1999). “Genç Cumhuriyette İktisadi Yapı ve Finans” Osmanlı’dan Günümüze Türk Finans Tarihi II. İstanbul: Creative Yayıncılık.
- [23] Atmaca, M. (2010). “Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına ve Vergi Yasalarına Göre Düzenlenen Temel Mali Tabloların Finansal Analiz Açısından Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi ve Türkiye Uygulaması” Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- [24] Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler, Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET), <http://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf> (0.11.2017).
- [25] Aydın, N. Ceylan, A. Başar, M. Coşkun, M. ve Bakır, H. (2009). Finansal Yönetim, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- [26] Aygören, H. (2005). Avrupa Tek Para Birimi: Euro. Avrupa Birliği Üzerine Notlar, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- [27] Bakkal, S. ve Aysan, E. (2016). Türk Bankacılık Sisteminde Ekonomik Krizin Tüketici Kredilerine Etkisi, İstanbul: Hiperlink Yayınevi.
- [28] Battal, A. (2004). Sorularla Banka Hukuku, Ankara: Gazi Kitabevi.
- [29] Baydur, C. M. ve Süslü, B. (2004). “Ekonomik Bütünleşme Olarak Parasal Birlik: AB ve Türkiye” (Ed. T. Uzun ve S. Özen), Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye (Siyasal, Ekonomik ve Toplumsal Dönüşüm, Sorunlar ve Tartışmalar), Ankara: Seçkin Yayınları.
- [30] Bayramoğlu, S. (2005). Yönetişim Zihniyeti Türkiye’de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü, İstanbul: İletişim Yayınevi.
- [31] BDDK. (2001). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf (20.11.2017).

- [32] BDDK. (2003a). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII,
https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1525BSYYP_Gelisme_102003.pdf (20.11.2017).
- [33] BDDK. (2003b). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VI,
https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1524BSYYP_Gelisme_042003.pdf (20.11.2017).
- [34] BDDK. (2009). Finansal Piyasalar Raporu,
https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/7824FPRARal%C4%B1k2009.pdf (20.11.2017).
- [35] BDDK. (2011). Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü,
https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSSGG/10313tbs_genel_gorunum_eylul_2011.pdf (20.11.2017).
- [36] BDDK. (2013) “Yıllık Faaliyet Raporu 2012” <http://www.bddk.org.tr> (20.11.2017).
- [37] BDDK. (2014). Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü,
https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSSGG/12779tbs_genel_gorunumu_aralik_2013.pdf (20.11.2017).
- [38] Bektöre, S. Çömlekçi, F. ve Sözbilir, H. (1999). Tek Düzen Hesap Planına Göre Mali Tablolar Analizi, Eskişehir: Birlik Ofset.
- [39] Berk, N. (2001). Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Talebi, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- [40] Bilici, N. (2004). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri (Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme). Ankara: Seçkin Yayınları.

- [41] Bolak, M. (1998). İşletme Finansı, İstanbul: Birsen Yayınevi.
- [42] Bostan, A. ve Bölükbaş, M. (2011). “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörüne Etkileri: Türkiye Örneği” Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 48 (562),
https://www.researchgate.net/profile/Mehmet_Boeluekbas/publication/311844708_Kuresel_Finansal_Kriz_ve_Bankacilik_Sektorune_Etkileri_Turkiye_Ornegi/links/585d038508ae8fce48fe2e1f/Kueresel-Finansal-Kriz-ve-Bankacilik-Sektoeruene-Etkileri-Tuerkiye-Oernegi.pdf (20.11.2017).
- [43] Brigham, EF. (1996). Finansal Yönetimin Temelleri, (Çev. Ö. Akmut ve H. Sariaslan), Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- [44] Canbolat, İS. (2002). Avrupa Birliği ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler, İstanbul: Alfa Yayınları.
- [45] Ceylan, A. (2003). İşletmelerde Finansal Yönetim, Bursa: Ekin Kitabevi.
- [46] Coşkun, MN. Ardor, HN. Çermikli, AH., Eruygur, HO., Öztürk, F., Tokatlıoğlu, İ., Aykaç, G. ve Dağlaroğlu, T. (2012). Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- [47] Çabuk, A. ve Lazol, İ. (2004). Mali Tablolar Analizi, Bursa: Vipaş Yayınları.
- [48] Çaldağ, Y. ve Ayanoğlu, Y. (2010). Genel Muhasebe. Ankara: Gazi Kitabevi.
- [49] Çivi, H. (1985). Türkiye’de Bankacılık, Teori, Uygulama ve Sonuçlar, Ankara: Fon Yayınları.
- [50] Çolak, İ.N. (2003). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve ABD Örneği, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [51] Çolak, İN. (2003). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve ABD Örneği, Ankar: Seçkin Yayıncılık.

- [52] Çolak, ÖF. (2007). “Finansal Kriz ve Bankacılık” Finansal Piyasalar ve Para Politikası. Ankara: Gazi Kitabevi.
- [53] Darçın, AC. (2007). “Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları” Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- [54] Dinan, D. (2009). Avrupa Birliği Tarihi, (Çev. H. Akay), İstanbul: Kitap Yayınları.
- [55] Doğan, E. (2013). “Banka ve Bankacılık Kavramları” (Ed. F. Kaya), Bankacılık Giriş ve İlkeleri, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- [56] Düzer, M. (2008). “Finansal Analizde Kullanılan Oranlar ve Firma Değeri İlişkisi, İMKB’de Bir Uygulama” Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- [57] Eğilmez, M. (2010). Küresel Finans Krizi: Piyasa Sisteminin Eleştirisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [58] Enginyurt, H. (2006). “Türkiye Çay Sanayinde Finansal Analiz Tekniklerinin Uygulanması: Çaykur AŞ’de Bir Uygulama” Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- [59] Er, S. (2009). Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması. İstanbul: İTO Yayınları.
- [60] Erdönmez, PA. (2002). Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım, Ankara: TBB Yayınları.
- [61] Erol, C. (1999). İşletmelerde Finansal Yönetim, Ankara: İmge Kitabevi.
- [62] Ertunga, El. (2013). Avrupa’da Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- [63] Ertürk, E. (2002). Uluslararası İktisadi Birleşmeler: Teori ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri (GATT-1947, GATT-1994, WTO, AB, ECO, KEIB, ICO), İstanbul: VİPAŞ yayınları.
- [64] Eyüpgiller, S. (1999). Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- [65] Göçmen-Yağcılar, G. (2011). Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi. Ankara: BDDK Yayınları.
- [66] Güler, B.A. (2005), Devlette Reform Yazıları: Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Liberalizasyondan Siyasi-İdari Liberalizasyona, Ankara: Paragraf Yayınevi.
- [67] Güler, M. (2003). Düzenleyici Kurumlar Ekseninde Üst Kurullar ve Yargısal Denetimi, Ankara: TODAİE Yayınları.
- [68] Günal, M. (2001). Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği, Ankara: ATO Yayınları.
- [69] Günal, M. (2001). Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği, Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları.
- [70] Günal, M. (2006). Para, Banka ve Finansal Sistem, İstanbul: Yeni Dönem Yayınları.
- [71] Günal, M. (2010). Para, Banka ve Finansal Sistem, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- [72] Gündoğdu, A. (2014). Bankacılık Hukuku, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [73] Güney, A. (2013). Banka İşlemleri, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- [74] Hazıroğlu, T. (2006). Katılım Bankacılığı Tarihçesi, İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.

- [75] İncekara, A. (2011). Bankacılık ve Finansal Kurumlar, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- [76] Kahiloğulları, S. (2012). “Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Finansal Analiz Tekniklerinin Kullanımı: Akdeniz Bölgesinde Bir Araştırma” Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- [77] Karabıyık, E.L. (2004). Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Etkileri, Bursa: Marmara Kitabevi.
- [78] Karadağ, M. (2007). “Modern Merkez Bankacılığına İki Örnek: FED ve Avrupa Merkez Bankası” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- [79] Karluk, R. (2007). Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- [80] Karluk, R. (2014). Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- [81] Kaya, A. (2004). Bağımsız ve Düzenleyici Üst Kurullar, Konya: Eğitim Kitabevi.
- [82] Kaya, F. (2012). Bankacılık Giriş ve İlkeleri, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- [83] Kazgan, G. (2012). Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [84] Kirmanoğlu, H. (2007). Kamu Ekonomisi Analizi, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- [85] Küçüksavaş, N. (2014). Finansal Muhasebe. İstanbul: Beta Yayınları.
- [86] Mercül, A. (2002). “Ekonomik ve Parasal Birlik Sürecindeki Gelişmeler ve Türkiye” (Ed. M. Aykaç ve Z. Parlak), Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri, İstanbul: Ekin Kitabevi.

- [87] Merkez Bankası, “Avrupa Merkez Bankası (AMB) ve Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB), [http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/73c550c1-cf87-4104-8559-5efe575f8d73/AMB ve EMU.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=73c550c1-cf87-4104-8559-5efe575f8d73](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/73c550c1-cf87-4104-8559-5efe575f8d73/AMB_ve_EMU.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=73c550c1-cf87-4104-8559-5efe575f8d73) (18.11.2017).
- [88] Moussis, N. (2004). Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi, Ankara: Mega Yayıncılık.
- [89] Öcal, T. (1973). Türk Banka Sistemi. Ankara: Emel Matbaacılık.
- [90] Öcal, T. (1990). Para Teorisi, Ankara: Gazi Yayıncılık.
- [91] Öncü, S. ve Aktaş, R. (2007). “Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi” Yönetim ve Ekonomi, 14 (1): 247-266.
- [92] Özdikmenli, İ. (2009). “Yönetişim Çağında Siyasal Katılımın İmkânı: AB Örneği” Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri, İstanbul: Eflatun Yayınevi.
- [93] Özer, MA. (2006). Avrupa Birliği Yolunda Türk Kamu Yönetimi, Ankara: Platin Yayınları.
- [94] Parasız, İ. (1994). Banka ve Finansal Piyasalar, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- [95] Parasız, İ. (2007). Finansal Kurumlar ve Piyasalar, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- [96] Parasız, İ. (2011). Türkiye’de ve Dünyada Bankacılık, Bursa: Ezgi Yayıncılık.
- [97] Polat, A. (2009). Katılım Bankacılığı, Dünya Uygulamalarına İlişkin Fırsatlar Sorunlar; Türkiye İçin Projeksiyonlar, Ankara: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.
- [98] Poyraz, E. (2008). Açıklamalı Örneklerle Finansal Yönetim, Bursa: Ekin Basım Yayın.

- [99] Sandıklı, A. (2008). Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi ve Avrupa Birliği, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- [100] Sarıkamış, C. (2007). "Rasyo Analizi Uygulamasının Gelişimi" Muhasebe ve Finansman Dergisi, 33: 44-45.
- [101] Savaş, V. (1983). Türkiye ve AET, İstanbul: AR Basım Yayın.
- [102] Savaş, V. (2000). Çağımızın Deneyi EURO, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- [103] Savsar, A. (2012). "Finansal Oranlarla Firma Değeri Arasındaki İlişki ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Bir Uygulama" Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- [104] Sayılğan, G. (2013). Soru ve Yanıtlarıyla İşletme Finansmanı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- [105] Seyidoğlu, H. (1997). Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama, İstanbul: Güzem Yayınları.
- [106] Sönmez, Ü. (2007). "Bağımsız Düzenleyici Kurumların Kuramsal Altyapısı ve Gelişimi" Kamu Yönetimi: Yöntem ve Sorunlar, (Ed. Y. Üstüner) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- [107] SPK. "Sermaye Piyasası Kurulu'nun Oluşumu"
<http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=0&pid=1&subid=1>
- [108] Sungur, T. (1999). Bankacılar İçin Banka Tekniği İşlemleri, İstanbul: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- [109] Şakar, B. (2000). Genel Bankacılık Bilgileri, İstanbul: Strata Yayıncılık.
- [110] Şakar, B. (2006). Banka Kredileri ve Yönetimi, İstanbul: Yazın Matbaacılık.
- [111] Şakar, B. (2014). Banka Kredileri ve Yönetimi, İstanbul: Beta Yayınları.

- [112] Şenver, B. (1988). Banka Bilançolarının Tahlil Yöntemleri, İstanbul: TBB Yayınları.
- [113] Takan, M. (2002). Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yönetim, Ankara: Nobel Yayınları.
- [114] Tarlan, S. (1986). Tarihte Bankacılık, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- [115] Taş, R. (2006). “AB’nin Yeni Mali Çerçevesi (2007-2013)” Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 5 (3): 131-157.
- [116] TBB. (2012). Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- [117] TBB. (2013). Bankalarımız 2012, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- [118] TBB. “Kuruluş”
<https://www.tbb.org.tr/tr/hakkimizda/kurumsal/hakkinda/kurulus/10>
- [119] TCMB Kanunu, Kanun No. 1211, Kabul Tarihi: 14.01.1970,
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/a7b93c7e-bb25-4fcc-b110-23f2d1dad07d/TCMBKanun.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACEa7b93c7e-bb25-4fcc-b110-23f2d1dad07d> (18.11.2017).
- [120] TCMB. (2005). Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Genel Çerçevesi ve 2006 Yılında Para ve Kur Politikası, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/b9659002-b4e9-4344-8ef8-dab79aed7a24/DUY2005-56.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=b9659002-b4e9-4344-8ef8-dab79aed7a24> (18.11.2017).
- [121] TCMB. (2006). Finansal İstikrar Raporu II, Kamuoyu Tanıtımı, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/2e9d76c9-04f4-48fc-95aa->

aa08f6239d0e/FinansalIstikrarRaporuII.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=2e9d76c9-04f4-48fc-95aa-aa08f6239d0e (18.11.2017).

[122] TCMB. (2008). Dünden Bugüne Merkez Bankası, Ankara: TCMB Yayınları.

[123] TCMB. “Banka Hakkında”

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/bottom+menu/banka-hakkinda>

[124] Tefik, AT. Ve Tefik, G. (1997). Bankalarda Finansal Yönetime Giriş, Ankara: TBB Yayınları.

[125] Tezcan, E. (2013). Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları, İstanbul: Hayat Yayıncılık.

[126] TMSF. (2013). 2012 Faaliyet Raporu,

<http://www.tmsf.org.tr/Aspx/kk/ashx/file.ashx?type=1&uploadId=326> (20.11.2017).

[127] TMSF. “İdari ve Hukuki Yapı” <http://www.tmsf.org.tr/idari.hukuki.tr>

[128] Tonus, Ö. (2000). Avrupa Birliğinde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.

[129] Ulusoy, A. (2003). Bağımsız İdari Otoriteler, Ankara: Turhan Kitabevi.

[130] Utkulu, U. ve Özdemir, D. (2004). “Does Trade Liberalization Cause a Long Run Economic Growth in Turkey?” Economics of Planning. 37: 244-267.

[131] Uyar, S. (2003). Bankacılık Krizleri, Ankara: Ziraat Bankacılık.

[132] Uygun, MŞ. (2008). “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın Türk devlet Teşkilatındaki Yeri ve Avrupa Merkez Bankası İle Karşılaştırılması” Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- [133] Ülger, İK. (2002). Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- [134] Ülger, İK. (2005). “Avrupa Dış Politikası ve AB Genişlemesi” (Ed. O. Kaymakçı), Avrupa Birliği Üzerine Notlar, Ankara: Nobel Yayınları.
- [135] Yağcılar, G.G. (2011). Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi, Ankara: BDDK Yayınları.
- [136] Yazıcı, M. (2013). Bankacılığa Giriş, İstanbul: Beta Yayınları.
- [137] Yılmaz, M. (2013). “Bankacılık Sektörü ve E-Ticaret: Şekerbank Örneği” Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- [138] Yükçü, S., Durukan, MB., Özkol, E., Yücel, T. vd. (1999). Finansal Yönetim, İzmir: Vizyon Yayınları.

EKLER

Ek 1: Birim Kök Test Sonuçları

Null Hypothesis: D(DNIM) has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-18.20310	0.0000
Test critical values: 1% level	-4.011663	
5% level	-3.435858	
10% level	-3.141996	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: DNPL has a unit root
Exogenous: None
Lag Length: 9 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.292880	0.0011
Test critical values: 1% level	-2.578967	
5% level	-1.942757	
10% level	-1.615431	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: DROA has a unit root
Exogenous: None
Lag Length: 1 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.255638	0.0012
Test critical values: 1% level	-2.578320	
5% level	-1.942666	
10% level	-1.615488	

Null Hypothesis: DROE has a unit root
Exogenous: None
Lag Length: 5 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.976563	0.0031
Test critical values: 1% level	-2.578636	
5% level	-1.942710	
10% level	-1.615460	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: DTKTA has a unit root
Exogenous: None
Lag Length: 1 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.924802	0.0001
Test critical values: 1% level	-2.578320	
5% level	-1.942666	
10% level	-1.615488	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Null Hypothesis: DTMTA has a unit root
Exogenous: None
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-6.220962	0.0000
Test critical values: 1% level	-2.578243	
5% level	-1.942655	
10% level	-1.615495	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Ek-2: VAR Modeli Analizi

Vector Autoregression Estimates
Date: 12/01/17 Time: 20:42
Sample (adjusted): 2003M04 2017M09
Included observations: 174 after adjustments
Standard errors in () & t-statistics in []

	DKREDI ME	DNIM	DNPL	DROA	DROE	DTKTA	DTMTA
DKREDI MEVDUAT(-1)	0.121748 (0.09459) [1.28713]	0.002188 (0.00772) [0.28351]	-0.099310 (0.05152) [-1.92770]	0.000530 (0.00286) [0.18564]	-0.010828 (0.02329) [-0.46487]	0.178503 (0.04784) [3.73128]	-0.032666 (0.02056) [-1.58900]
DKREDI MEVDUAT(-2)	0.028932 (0.09589) [0.30172]	-0.003648 (0.00782) [-0.46629]	0.023772 (0.05223) [0.45517]	0.000813 (0.00290) [0.28063]	-0.004955 (0.02361) [-0.20985]	0.157819 (0.04850) [3.25422]	-0.018624 (0.02084) [-0.89366]
DNIM(-1)	-0.052161 (1.17060) [-0.04456]	0.483025 (0.09551) [5.05748]	-0.879824 (0.63756) [-1.37999]	0.162719 (0.20497) [0.80329]	-0.424533 (0.28826) [-1.47275]	0.722927 (0.59205) [1.22107]	0.022890 (0.25441) [0.08997]
DNIM(-2)	1.550018 (1.35839) [1.14107]	0.260478 (0.11083) [2.35028]	0.468451 (0.73984) [0.63318]	0.000801 (0.04102) [0.01953]	-0.130084 (0.33450) [-0.38889]	0.489957 (0.68702) [0.71316]	-0.144162 (0.29523) [-0.48831]
DNPL(-1)	0.101967 (0.14638) [0.69660]	0.008494 (0.01194) [0.71120]	0.206975 (0.07972) [2.59615]	-0.005928 (0.00442) [-1.34111]	-0.038790 (0.03605) [-1.07614]	0.060937 (0.07403) [0.82311]	-0.009063 (0.03181) [-0.28488]
DNPL(-2)	0.009292 (0.13289) [0.06993]	-0.011011 (0.01084) [-1.01563]	0.218072 (0.07238) [3.01306]	0.002310 (0.00401) [0.57567]	0.166684 (0.03272) [5.09378]	0.016765 (0.06721) [0.24945]	-0.002720 (0.02888) [-0.09417]
DROA(-1)	-5.512742 (2.74306) [-2.00970]	0.958286 (0.22380) [4.28186]	0.639725 (1.49399) [0.42820]	-0.100653 (0.08283) [-1.21514]	-0.555265 (0.67548) [-0.82203]	-1.770088 (1.38734) [-1.27589]	-0.362459 (0.59616) [-0.60799]
DROA(-2)	-3.408492 (2.75234) [-1.23840]	0.239537 (0.22456) [1.06670]	0.588550 (1.49905) [0.39262]	0.260672 (0.08311) [3.13638]	-0.488183 (0.67776) [-0.72029]	-1.977127 (1.39203) [-1.42032]	0.571356 (0.59818) [0.95515]
DROE(-1)	0.321149 (0.29826) [1.07674]	0.005258 (0.02433) [0.21607]	0.336714 (0.16245) [2.07277]	0.005643 (0.00901) [0.62654]	-0.001613 (0.07345) [-0.02196]	-0.136590 (0.15085) [-0.90547]	-0.066827 (0.06482) [-1.03093]
DROE(-2)	-0.302151 (0.30179) [-1.00119]	0.013571 (0.02462) [0.55115]	0.192579 (0.16437) [1.17162]	0.011663 (0.00911) [1.27979]	0.193629 (0.07432) [2.60548]	-0.458451 (0.15264) [-3.00358]	-0.043392 (0.06559) [-0.66156]
DTKTA(-1)	0.504977 (0.17421) [2.89860]	-0.001026 (0.01421) [-0.07220]	-0.083347 (0.09488) [-0.87840]	-0.006737 (0.00526) [-1.28056]	0.005430 (0.04290) [0.12658]	0.071045 (0.08811) [0.80631]	0.051952 (0.03786) [1.37211]
DTKTA(-2)	0.256989 (0.17448) [1.47290]	0.000487 (0.01424) [0.03420]	-0.094685 (0.09503) [-0.99639]	-0.000108 (0.00527) [-0.02056]	0.077778 (0.04297) [1.81025]	0.039320 (0.08824) [0.44558]	0.023546 (0.03792) [0.62094]
DTMTA(-1)	-1.209461 (0.39251) [-3.16192]	-0.007464 (0.03121) [-0.23917]	-0.188244 (0.20497) [-0.90358]	0.016582 (0.01136) [1.43560]	-0.002404 (0.09419) [-0.02562]	-0.008615 (0.19346) [-0.04453]	0.465668 (0.08213) [5.60151]
DTMTA(-2)	0.420607 (0.37634) [1.11763]	0.009791 (0.03070) [0.31887]	-0.068247 (0.20497) [-0.33296]	-0.004965 (0.01136) [-0.43693]	0.023421 (0.09267) [0.25273]	0.704873 (0.19034) [3.70326]	0.063135 (0.08179) [0.77189]
C	0.002706 (0.00094) [2.86703]	-3.84E-05 (7.7E-05) [-0.49806]	0.000629 (0.00051) [1.22434]	0.000106 (2.9E-05) [3.70663]	-0.000546 (0.00023) [-2.34719]	0.000552 (0.00048) [1.15566]	-0.000356 (0.00021) [-1.73942]
R-squared	0.297038	0.443535	0.345152	0.248461	0.241672	0.373434	0.360073
Adj. R-squared	0.235142	0.394538	0.287492	0.182288	0.174901	0.318265	0.303727
Sum sq. resids	0.003616	2.41E-05	0.001073	3.30E-06	0.000219	0.000025	0.000171
S.E. equation	0.004769	0.000389	0.002597	0.000144	0.001174	0.002412	0.001036
F-statistic	4.798983	9.052304	5.986027	3.754701	3.619407	6.768867	6.390409
Log likelihood	691.0940	1127.150	796.8205	1300.097	934.9397	809.7079	956.6728
Akaike AIC	-7.771195	-12.78334	-8.986442	-14.77123	-10.57402	-9.134573	-10.82382
Schwarz SC	-7.498863	-12.51101	-8.714110	-14.49890	-10.30169	-8.862241	-10.55149
Mean dependent	0.004821	0.000313	-0.000934	0.000141	-0.001082	0.002386	-0.000645
S.D. dependent	0.005453	0.000500	0.003077	0.000159	0.001293	0.002921	0.001242
Determinant resid covariance (dof adj.)		2.35E-42					
Determinant resid covariance		1.25E-42					
Log likelihood		6665.959					
Akaike information criterion		-75.41332					
Schwarz criterion		-73.50700					

Ek-3: Varyans Ayırıştırma Bulguları Analizi

Variance Decomposition of DKREDI									
Period	S.E.	DKREDI	M	DNIM	DNPL	DROA	DROE	DTKTA	DTMTA
1	0.004769	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.005216	91.13150	0.007939	0.049643	1.625945	0.313057	1.827271	5.044645	
3	0.005449	88.48995	0.383850	0.080925	2.648743	0.569298	2.686415	5.140817	
4	0.005593	87.28974	0.520423	0.512771	3.382737	0.628880	2.746115	4.919828	
5	0.005647	86.79618	0.593625	0.534803	3.670286	0.707962	2.845323	4.851817	
6	0.005673	86.46185	0.718171	0.560149	3.804665	0.746406	2.896449	4.812306	
7	0.005684	86.52919	0.787974	0.560604	3.828314	0.775263	2.913528	4.794127	
8	0.005689	86.22806	0.888216	0.559553	3.832276	0.786888	2.920286	4.784718	
9	0.005693	86.15204	0.966022	0.559495	3.827607	0.791957	2.923226	4.779655	
10	0.005696	86.07565	1.045677	0.560389	3.825290	0.793362	2.923372	4.776263	
Variance Decomposition of DNIM:									
Period	S.E.	DKREDI	M	DNIM	DNPL	DROA	DROE	DTKTA	DTMTA
1	0.000389	0.041236	99.95876	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.000460	0.067777	90.60417	0.313679	8.970058	0.011597	0.007991	0.007991	
3	0.000534	0.389471	89.31567	0.370586	9.466650	0.334383	0.036994	0.086242	
4	0.000592	0.489140	85.77869	0.301308	12.76473	0.487077	0.037359	0.141703	
5	0.000641	0.705941	84.33200	0.279109	13.74226	0.703469	0.032306	0.203699	
6	0.000686	0.830361	82.62550	0.245490	15.16220	0.837387	0.028895	0.270467	
7	0.000723	0.951761	81.64262	0.223237	15.86078	0.955777	0.025743	0.340802	
8	0.000757	1.049408	80.67751	0.204100	16.60024	1.048470	0.023529	0.398573	
9	0.000786	1.129005	79.98902	0.189520	17.07855	1.123439	0.021805	0.451988	
10	0.000812	1.213228	79.38581	0.177500	17.52537	1.185173	0.020429	0.492492	
Variance Decomposition of DNPL:									
Period	S.E.	DKREDI	M	DNIM	DNPL	DROA	DROE	DTKTA	DTMTA
1	0.002597	4.159221	0.502980	95.33780	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.002807	9.106851	1.709299	86.35088	0.224070	1.566546	0.620215	0.422139	
3	0.002958	10.45955	1.615535	82.86511	0.255689	2.163584	2.224927	0.415610	
4	0.003059	11.95451	2.533444	79.23046	0.357906	2.682151	2.487957	0.415610	
5	0.003125	12.78213	3.184238	76.72829	0.356223	3.302533	2.769018	0.877573	
6	0.003172	13.00885	4.186254	75.06602	0.345776	3.465878	2.940865	0.986350	
7	0.003210	13.06019	5.252848	73.65217	0.365999	3.562606	3.012399	1.093794	
8	0.003242	12.97704	6.381927	72.41755	0.427200	3.568101	3.041238	1.175945	
9	0.003271	12.82188	7.534275	71.27708	0.551178	3.540780	3.040666	1.234141	
10	0.003299	12.63689	8.675074	70.17702	0.715202	3.493351	3.022829	1.279641	
Variance Decomposition of DROA:									
Period	S.E.	DKREDI	M	DNIM	DNPL	DROA	DROE	DTKTA	DTMTA
1	0.000144	0.656735	0.649906	0.045973	98.64738	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.000158	0.701303	14.43870	0.643980	82.60918	0.230583	0.344743	0.134549	
3	0.000173	0.686635	14.81830	0.750392	81.90866	0.650389	0.324575	0.861049	
4	0.000181	1.045629	20.73213	0.963376	75.29030	0.785409	0.307455	0.875694	
5	0.000188	1.023600	22.70908	1.002844	73.21170	0.888875	0.287000	0.876905	
6	0.000193	1.161961	25.73499	0.979565	69.97605	0.982741	0.272600	0.876905	
7	0.000198	1.194494	27.53721	0.947383	68.12029	1.041018	0.259347	0.900257	
8	0.000202	1.269563	29.43989	0.911090	66.12051	1.096435	0.248964	0.913541	
9	0.000206	1.310116	30.82760	0.879650	64.68226	1.138164	0.238676	0.931249	
10	0.000210	1.360108	32.13793	0.851587	63.31055	1.175649	0.232037	0.932139	
Variance Decomposition of DROE:									
Period	S.E.	DKREDI	M	DNIM	DNPL	DROA	DROE	DTKTA	DTMTA
1	0.001174	0.179480	0.228054	1.380860	2.063125	96.14848	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.001195	0.187431	2.434248	2.067292	2.428218	92.87479	0.007640	0.000380	
3	0.001296	0.160158	3.094998	10.80952	2.390063	81.67666	1.793351	0.075249	
4	0.001324	0.180737	6.290735	10.61816	2.788231	78.30654	1.720158	0.075249	
5	0.001353	0.202820	7.713547	11.83179	3.533003	74.90781	1.652489	0.158544	
6	0.001378	0.213227	10.19651	11.68594	3.895023	72.22251	1.593390	0.193402	
7	0.001398	0.209284	11.89755	11.55039	4.425304	70.16353	1.553704	0.203402	
8	0.001419	0.203467	13.75888	11.32946	4.781311	68.19817	1.515932	0.222770	
9	0.001437	0.198698	15.34739	11.08005	5.182538	66.48547	1.483604	0.252248	
10	0.001455	0.198772	16.82163	10.84185	5.520815	64.88242	1.453053	0.281461	
Variance Decomposition of DTKTA:									
Period	S.E.	DKREDI	M	DNIM	DNPL	DROA	DROE	DTKTA	DTMTA
1	0.002412	24.64939	0.317109	2.478928	0.450127	0.387508	71.71694	0.000000	0.000000
2	0.002624	33.32545	1.486478	2.249898	1.398840	0.644338	60.89399	0.001012	
3	0.002915	38.17564	1.884686	1.872945	2.491030	2.211831	51.24037	0.001012	
4	0.002983	38.14998	2.743137	1.823179	2.732160	2.156908	50.33409	0.206550	
5	0.003033	37.90279	3.647332	1.873352	2.746482	2.617287	49.02025	0.192507	
6	0.003067	37.64279	4.644005	1.833371	2.693937	2.672509	48.16653	0.192507	
7	0.003089	37.25052	5.496786	1.902657	2.680239	2.707817	47.57429	0.387688	
8	0.003110	36.79642	6.483841	1.919369	2.705457	2.698761	46.96150	0.246446	
9	0.003130	36.36029	7.355505	1.944056	2.804134	2.673970	46.40535	0.246446	
10	0.003149	35.91824	8.234638	1.956794	2.927531	2.642517	45.85029	0.246991	
Variance Decomposition of DTMTA:									
Period	S.E.	DKREDI	M	DNIM	DNPL	DROA	DROE	DTKTA	DTMTA
1	0.001036	4.084117	0.239982	0.031073	0.010030	1.504558	6.776556	87.35369	87.35369
2	0.001170	5.539751	0.195213	0.301013	0.189439	1.187039	9.234621	83.35292	93.35292
3	0.001235	6.427820	0.263422	0.385759	0.548359	1.361977	10.01817	80.98349	90.98349
4	0.001265	6.425322	0.272618	0.644723	0.523925	1.577644	9.852103	78.98349	88.98349
5	0.001278	6.395697	0.266703	0.844731	0.646614	1.699056	9.797272	80.34747	90.34747
6	0.001286	6.397614	0.310269	1.149398	0.660228	1.766773	9.755360	79.90366	89.90366
7	0.001291	6.367461	0.372969	1.318504	0.732372	1.810053	9.720001	79.46366	89.46366
8	0.001294	6.340847	0.463206	1.461477	0.763934	1.828976	9.690036	79.31522	89.31522
9	0.001296	6.317624	0.613676	1.543815	0.815593	1.836367	9.666366	79.20729	89.20729
10	0.001299	6.297597	0.771917	1.599945	0.853004	1.837202	9.642340	79.08799	89.08799
Cholesky Ordering: DKREDI MEVDUAT DNIM DNPL DROA DROE DTKTA DTMTA									

ÖZGEÇMİŞ

Elif DEMİREL, 1986 yılında Eskişehir’de doğmuştur.Eskişehir’de İlk, Orta ve Lise öğrenimini tamamladıktan sonra, Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünden mezun olmuştur.2012 yılında Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.’nun açmış olduğu sınavı kazanarak 2012 Haziran ayından beri Kobi Portföy Yöneticisi olarak bir fiil çalışmaktadır.2015 Ocak ayında Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı’na kayıt olmuştur.